MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚÚR

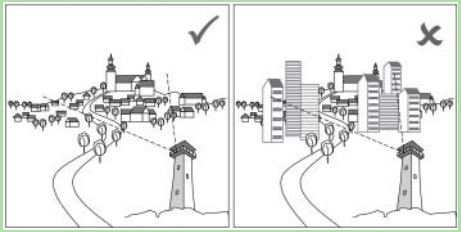

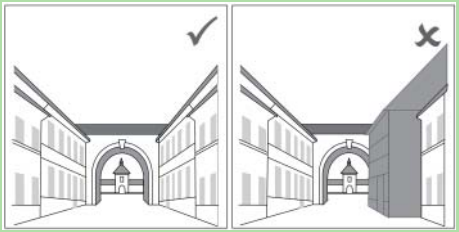

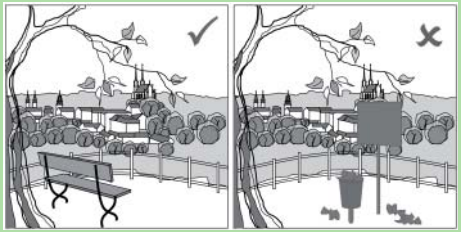

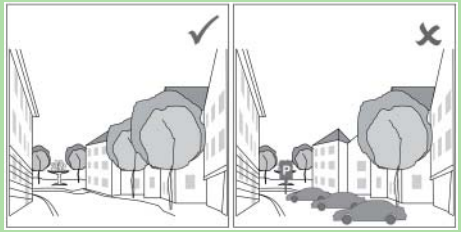

Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech

verze 2019

Rozvoj ve všech oblastech

www.mmr.cz

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚÚR

Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech

verze 2019

Zpracoval: Řešitelský kolektiv Ústavu územního rozvoje
ve spolupráci s Odborem územního plánování Ministerstva pro místní rozvoj ČR

Řešitelský kolektiv: Ing. arch. Naděžda Rozmanová
Ing. arch. Zuzana Pokorná (Gajdíková)

Garant MMR: Ing. arch. Josef Morkus, Ph.D.

Spolupráce: Ing. arch. Pavla Balabánová, CSc.
Ing. arch. Milada Chroboczková
Ing. Alena Navrátilová
Ing. arch. Hana Šimková, Ph.D.
Ing. arch. Jaroslav Tušer, CSc.
Ing. arch. Miriam Blažková
Bc. Karolína Pavlínová
Mgr. Ing. Petr Lepeška

Oponenti: Doc. Ing. arch. Michal Hexner, CSc.
Doc. Ing. arch. Ivan Kaplan

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
Ústav územního rozvoje

Praha, Brno, 2019
Druhé, aktualizované vydání

ISBN 978-80-7538-209-2 Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
ISBN 978-80-87318-76-8 Ústav územního rozvoje

OBSAH

Část I
Vybrané pojmy urbanistické kompozice **6**

1. Urbanistická koncepce 8
2. Urbanistická kompozice 10
3. Krajinná kompozice 12
4. Genius loci, obraz města, image města 14
5. Konfigurace terénu 15
6. Výšková hladina 17
7. Historické jádro 18
8. Významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště 19
9. Dominanta 20
10. Panorama 22
11. Silueta 23
12. Veduta 24
13. Urbanistická osa 25
14. Pohledová osa 26
15. Chráněný pohled a pohledový horizont 28
16. Průhled 30
17. Pohledově exponované místo 32
18. Cílový bod pohledu (point de vue) 33
19. Měřítko a proporce 34
20. Gradace, kontrast a akcent 36
21. Rytmus, symetrie a asymetrie 37

Část II
Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice **39**

KROK 1 – VNÍMÁNÍ ÚZEMÍ **40**

1.1. Než se vydáme do terénu 40
/Průzkum sídla a okolí podle map – poloha sídla a členitost terénu, historie sídla a krajiny/

1.2. Čeho si máme všímat 48
/Pohled na sídlo z jeho okolí a pohledy na vnitřní části sídla/

1.3. Zásady pro Krok 1 – vnímání území 54

KROK 2 – ANALÝZA ÚZEMÍ **55**

2.1. Co je hodnotou území podle územního plánování 55
/Stavební zákon, rozdělení hodnot, sledované jevy/

2.2. Jaké mohou být hodnoty ve správním území 59
/Příklady sledovaných hodnot/

2.3. Analýza území není jen výčtem hodnot 64
/O analýze území v územním plánu/

2.4. Zásady pro Krok 2 – analýza území 68

KROK 3 – NÁVRH ŘEŠENÍ ÚZEMÍ **69**

3.1. Jak můžeme hodnoty v urbanistické kompozici využít a posílit 69
/Principy a zásady řešení/

3.2. Náves, náměstí, ulice je také území 82
/Základní zásady urbanistické kompozice veřejných prostranství/

3.3. Zásady pro Krok 3 – návrh řešení území 89

Část III
Jak to všechno uhlídat **90**

/Legislativní východiska urbanistické kompozice/

Právní předpisy 90
Nástroje územního plánování 92
Příležitost ovlivnit urbanistickou kompozici 100

Část IV
Čeho je třeba se vyvarovat – aneb: jak ano a jak ne **101**

/Obecné zásady urbanistické kompozice v ilustracích/

Použitá a doporučená literatura **106**

Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech

Publikace se věnuje urbanistické kompozici v územním plánování. Klade si za cíl seznámit uživatele stručnou a názornou formou

1. s vybranými **pojmy urbanistické kompozice**, jako je pojem *dominanta, urbanistická osa, panorama, pohledový horizont, silueta, pohledově exponované místo, průhled, veduta, cíl pohledu, měřítko, proporce, gradace* a další,
2. s důležitými **principy a zásadami urbanistické kompozice v územním plánování**.

Publikace chce přispět **k rozvoji komunikace mezi projektantem** (tj. architektem urbanistou) **a zástupci obce**. Měla by usnadnit oběma stranám spolupráci při územně plánovací činnosti, zejména při zpracování územního plánu, regulačního plánu, územních studií, případně při územním rozhodování. V těchto čtyřech nástrojích územního plánování se setkáváme s urbanistickou kompozicí, neboť stavební zákon[1] vedle řešení plošného uspořádání území požaduje také řešení **prostorového uspořádání území**. Aby prostorové uspořádání území bylo estetické, je třeba při jeho tvorbě znát a využívat principy a zásady urbanistické kompozice. V průběhu pořizování územního plánu, pro obec či město velmi zásadního dokumentu, projektant v souladu s ustanovením stavebního zákona, diskutuje se zástupcem obce – určeným zastupitelem. V praxi, zvláště u menších sídel, diskutuje s dalšími představiteli obce. V rámci průzkumů území může debatovat také s reprezentanty spolků, podnikateli, místními občany a obyvateli jejího spádového okolí, ale i s návštěvníky nebo turisty. Projektant se účastní veřejného projednání územního plánu a regulačního plánu, aby zajistil výklad záměrů v dokumentech. Komunikace ze strany projektanta bývá profesně specifická, neboť využívá odborných pojmů a názvosloví, které nelze nahradit jinak než jejich vysvětlením. Bez znalosti pojmů nebo jejich dobrého objasnění mohou vznikat nedorozumění, vzájemná nepochopení a tím nižší srozumitelnost záměru. Opačně bude-li veřejnost obeznámená s pojmy, bude v diskuzi s projektantem přesnější a připomínky budou věcnější.

Publikace je určena i široké laické veřejnosti, proto se její tvůrci snažili mít stále na paměti nutnost jasné a stručné formulace. Cílem publikace je tedy vyšší kvalita diskuze a komunikace při jednání s vedením obce, se zastupitelstvem, při zákonných projednáních, při besedách s občany apod. Zájem občanů o dění v jejich okolí přispívá k další aktivitě zastupitelstva obce a transparentnosti jednání.

Obecná znalost urbanistických principů je předpokladem pro pochopení problémů a tím i lepší spolupráci s veřejností při snaze o zvýšení kvality prostředí. Publikace by měla být příspěvkem k popularizaci územního plánování a stavební kultury. Je jedním z kroků plnících cíle Politiky architektury a stavební kultury České republiky, dokumentu schváleného vládou v roce 2015. Příručka podporuje vzdělávání a osvětu zastupitelstev obcí a široké veřejnosti v oblasti architektury, urbanismu, územního plánování, krajinářské architektury, stavební kultury a úrovně prostředí. Na příkladech dobré praxe chce přispět ke zvyšování poptávky uživatelů po kvalitních veřejných prostorech. Publikace může být podkladem pro tvorbu výukových materiálů na jednotlivých stupních škol. Inspiruje rovněž k námětům komentovaných prohlídek sídel a jejich okolí.

Publikace čtenáři nepředkládá teoretický elaborát ani metodiku. Chce podnítit zájem obyvatel o jejich prostředí. Přehlednou formou přibližuje práci projektanta jako zpracovatele územního plánu. Jednoduchými kroky vede k možnosti vyzkoušet si pohled architekta – urbanisty na město nebo vesnici a její okolí. V urbanistické kompozici klade důraz především na estetickou stránku území. Pomáhá vidět, vnímat a porozumět hodnotám prostředí a zákonitostem, které tyto hodnoty zachovají a posilují.

[1] zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů

Nejzvídavější čtenáře přivádí předložená publikace až k vybraným ustanovením právních předpisů, které jsou oporou pro urbanistickou kompozici v praxi.

Část I – Vybrané pojmy urbanistické kompozice

Část I názorně seznamuje čtenáře s vybranými pojmy urbanistické kompozice. Pomocí pojmů prezentuje, jaké základní obecné principy v urbanistické tvorbě platí.

Část II – Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice

Představuje zásady – doporučení, jak s obecnými principy urbanistické kompozice v územním plánování nakládat a jak je při tvorbě využít.

Část III – Jak to všechno uhlídat

Část III seznamuje čtenáře se stavebním zákonem a jeho prováděcími vyhláškami. Dále nabízí čtenáři možnost hlouběji proniknout do problematiky pořizování územního plánu a ovlivnit tak urbanistickou kompozici sídla.

Část IV – Čeho je třeba se vyvarovat – aneb: jak ano a jak ne

Přibližuje vybrané zásady urbanistické kompozice v názorných ilustracích.

Význam základních pojmů názvu příručky

Princip (z lat. principium, počátek) je základní a obecně uznávané myšlenkové východisko, **pravidlo**; zákon, který se nedokazuje, ale z něhož lze chápat nebo odvozovat další důsledky pro jednání nebo poznání.

Zásada je ustálený, pevný názor; norma, která má společenskou či systémovou platnost; obecně **doporučený postup řešení** situace.

Princip = obecně platné pravidlo
Zásada = obecně doporučený postup řešení

Význam obou pojmů nejlépe vystihuje motto příručky:

Poznej principy, drž se zásad.

Část I Vybrané pojmy urbanistické kompozice

Co je vlastně urbanistická kompozice a proč je dobré o ní něco vědět?

Již v úvodu jsme si řekli, že **urbanistická kompozice** je součástí obsahu dokumentů důležitých pro obec, město a jejich obyvatele – její principy a zásady se využívají při návrhu prostorového uspořádání území.

Územní plán jako jeden z těchto dokumentů je koncepcí území (koncepčním dokumentem), to znamená, že vymezuje plochy pro záměry, které zastupitelstvo plánuje ve své obci, městě a jeho okolí, tj. v celém svém správním území. Tyto záměry obce či města zpracovává tým odborníků a specialistů, zohledňuje při tom právní předpisy a možnosti území jako jsou například ochranná pásma, terén nebo kapacita dopravní a technické infrastruktury. Územní plán řeší celé správní území obce, tj. všechny katastry, které k obci správně náleží, tedy zastavěné území i volnou krajinu. V územním plánu se vzhledem k jeho měřítku nejedná o jednotlivé stavby, nýbrž o skupiny staveb, tj. o zástavbu. Přesto je třeba si při tvorbě urbanistické kompozice v územním plánu všímat význačných dominantních objektů, neboť charakterizují dané území nebo jeho část.

Detailněji, zpravidla jen část tohoto správního území, řeší regulační plán nebo územní studie.

Jedná se převážně o záměry stavební, například pro bydlení, občanské vybavení, veřejná prostranství, zeleň, dopravu, veřejné rozvody elektrické energie, vody, plynu, kanalizaci apod. Koncepce v uvedených dokumentech řeší i záměry přestavby, asanace (tj. ozdravění území, může být spojeno s demolicemi objektů a následnou novou výstavbou), změny využití zastavěných nebo volných ploch a krajiny. Všechny tyto záměry, shrnuté a formulované v koncepci, mají dopad na **vzhled** a na fungování obce, města. Mají tedy dopad na život všech obyvatel a dalších uživatelů. Právě **dopadem záměrů na vzhled** (tedy obraz) města či obce nebo na jeho část, včetně krajinných souvislostí, se zabývá urbanistická kompozice.

Velmi zjednodušeně můžeme říci, že kompozice je **estetické uspořádání hmotných prvků**; urbanistická kompozice věnuje pozornost uspořádání objektů v území, tedy objektů (stavebních i přírodních), které jsou natolik výrazné, že ovlivňují vzhled řešeného území. Protože každá obec či město je součástí krajiny, tj. i terénu a pokryvu území, jsou rovněž přírodní objekty jako kopce, návrší, lesní masívy, skály, louky, rybníky, řeky aj. předmětem urbanistické kompozice. **Urbanistická kompozice je tedy součástí celkové koncepce a dbá na vzhled území, tj. na estetické uspořádání hmotných prvků, kterými je území tvořeno.** Toto uspořádání působí na vnímání prostředí, posiluje orientaci v sídle a jeho okolí, ovlivňuje přívětivost místa, jeho přitažlivost, atraktivnost, příjemnost, uměřenost, harmonii.

Uspořádání všech hmotných prvků je schopné výrazně pozitivně či negativně působit na vnímání prostředí. Vzhled území tak utváří a ovlivňuje vztah obyvatel k prostředí, v němž žijí, a jejich chování.

Udržované krásné prostředí obyvatele kultivuje; přitahuje je více, pokud vědí i o historii – o příběhu částí svého prostředí.

Pochopit a vysvětlit, proč je některé místo nebo pohled na ně příjemný a jiný vyvolává nepříjemné pocity, je obtížné. Naučíme-li se místa vidět a vnímat s porozuměním principům, které je krásnými dělají, obohatíme tím sebe a můžeme přispět k potřebné harmonii místa. I to je úkol územního plánování, neboť každý občan podle stavebního zákona má právo hájit podobu území, v němž žije. Kontinuita místa, jež převzal od svých předků a má je předat svým potomkům, vyžaduje pozornost a péči, k níž patří zodpovědný přístup k místu. Tím je mimo jiné bdělost a pochopení toho, co a jak se v území připravuje a realizuje.

Je třeba, aby veřejnost, včetně volených zástupců, byla pozorná, aktivní a znala **základní principy utváření sídla nebo jeho částí**. To je předpokladem kvalitní diskuze o otázkách řešeného území a také jednou ze záruk zachování hodnot území a jejich zohlednění v koncepci území obce nebo města.

Pro pochopení základních principů a zásad urbanistické kompozice je nezbytné, abychom se seznámili s jejími nejčastějšími pojmy. Vybrali jsme podstatné pojmy související s urbanistickou kompozicí a zohledňující:

- kulturně-historické hodnoty,
- urbanistické hodnoty tvořící obraz sídla.

Snahou bylo zhustit principy a zásady na malé ploše textů a ukázek. Základní principy jsou proto vyjádřené zjednodušeným výkladem pojmů a ilustračními fotografiemi, náčrtem nebo schématem. Snahou rovněž bylo nezahrnovat uživatele jemnějšími rozdíly v pojímání principů a zásad a souvisejícími podrobnostmi.

Pro názornost jsou vybrané pojmy roztříděny do samostatných listů. Listy obsahují:

- zjednodušený výklad pojmu,
- rozmanitost definic – výklad pojmu podle různých zdrojů[2],
- ilustrativní fotografie nebo schéma, případně s komentářem,
- eventuálně grafickou značku možného vyjádření v dokumentech územního plánování,
- popis, jak lze chápat daný pojem v územním plánování,
- odkaz na příslušnou literaturu, případně na další zdroje (v textu jsou odkazy označeny číslem v hranatých závorkách).

[2] Pro ilustraci listy pojmů zahrnují definice čerpané z různých zdrojů, neboť urbanistická kompozice jako téma a disciplína v rámci urbanismu má kořeny v prostředí akademickém, konkrétně na fakultách architektury vysokých škol technických a také v bývalém Výzkumném ústavu výstavby a architektury.

Jednotlivé listy se věnují těmto pojmům:

1. urbanistická koncepce
2. urbanistická kompozice
3. krajinná kompozice
4. genius loci, obraz města, image města
5. konfigurace terénu
6. výšková hladina
7. historické jádro
8. významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště
9. dominanta
10. panorama
11. silueta
12. veduta
13. urbanistická osa
14. pohledová osa
15. chráněný pohled a pohledový horizont
16. průhled
17. pohledově exponované místo
18. cílový bod pohledu – point de vue [poan d vi]
19. měřítko a proporce
20. gradace, kontrast a akcent
21. rytmus, symetrie a asymetrie

Vybrané pojmy, s výjimkou prvních tří, představují jevy, které mají nejsilnější dopad na urbanistickou kompozici v územním plánu. Pojmy jsou řazeny ve sledu, v jakém je třeba přistupovat k území při vnímání sídla a jeho urbanistické kompozice, tj. od celku k detailu.

Příručka zohledňuje platné principy a zásady jak pro město, tak i pro vesnice, proto užívá v textu obecného pojmu *„sídlo“*. Stavební zákon a jeho prováděcí vyhlášky při pořizování územního plánu, regulačního plánu nebo územní studie nerozlišují přístup k malým a velkým sídlům.

Další pojmy viz internetové stránky Ústavu územního rozvoje a další výstupy dostupné v sekcích: Slovník územního rozvoje, Principy a pravidla územního plánování, Portál územního plánování.

Zjednodušený výklad pojmu urbanistická koncepce: funkční a prostorové uspořádání současné zástavby a ploch navržených k zastavění a dále uspořádání a úpravy krajiny.

Rozmanitost definic

Urbanistická koncepce města či vesnice je soustava dlouhodobě platných zásad, jevů a prvků prostorového, funkčního a provozního uspořádání prostředí ve městech a v krajině. Obyčejně vychází z potenciálu území, úlohy města v systému osídlení a z vizí jeho budoucí velikosti a charakteru. [1]

Územní plán stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání (dále jen „urbanistická koncepce"), uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; vymezí zastavěné území, plochy a koridory, zejména zastavitelné plochy, plochy změn v krajině a plochy vymezené ke změně stávající zástavby, k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území (dále jen „plocha přestavby"), pro veřejně prospěšné stavby, pro veřejně prospěšná opatření a pro územní rezervy a stanoví podmínky pro využití těchto ploch a koridorů. [2]

Základní a cílevědomá představa o rozvoji území obce, ochrany jeho hodnot a jeho plošného a prostorového uspořádání. [3]

Způsob, jakým ve městě byla a v budoucnu bude záměrně rozvíjena jeho urbanistická struktura. [4]

Urbanistická koncepce je soustava přijatých zásad a pravidel, které jsou zárukou harmonického rozvoje sídelní struktury, sídel a krajiny v kontextu vývoje osídlení. Stanovovat urbanistickou koncepci je jedním z úkolů územního plánování [§ 19 odst. 1 písm. b) stavebního zákona]. [5]

Urbanistická koncepce města je soubor doporučených nebo požadovaných kvantitativních a kvalitativních potřeb pro dosažení společensky únosného standardu sídelní struktury. Ukazatele mohou být orientovány na počet a kapacity jednotlivých zařízení, na intenzity využití území nebo plošné a objemové standardy. [6]

A co územní plánování?

Předmětem urbanistické koncepce je snaha o vyvážený rozvoj sídla. Pro úvodní rozbor základní koncepce rozvoje území je vhodné sestavit schéma **stavu** sídla, Schéma by mělo vycházet z jeho plošného a prostorového uspořádání, konfigurace terénu, z provozních vztahů, využití ploch (funkčního členění) sídla a docházkových vzdáleností, z požadavků zohledňujících jeho spádovost, ale i historii sídla a stav krajiny. Ze schématu jsou patrné nedostatky sídla, které je nutné napravit pro jeho dobrý chod (například nevhodné dopravní napojení autobusového nádraží). Uvedené **schéma stavu sídla** je základem pro stanovení urbanistické koncepce. Do něj lze pro souhrnnou představu znázornit nároky na potřeby a **záměry** sídla upravované podle možností a potenciálu území.

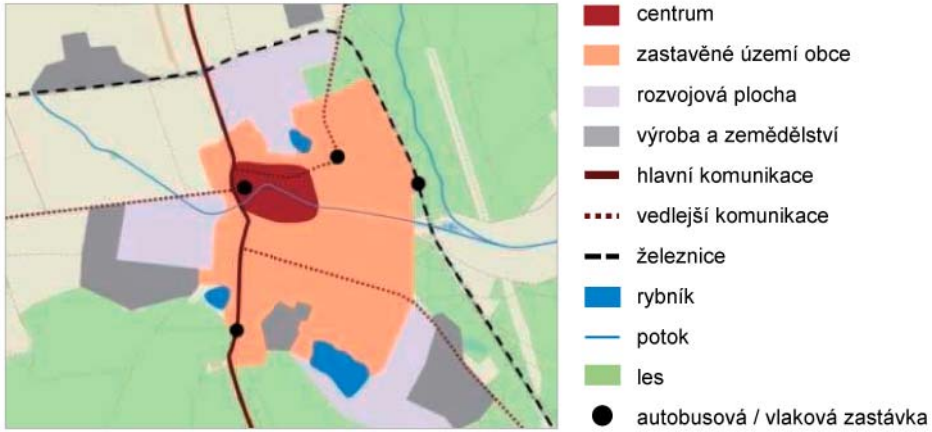

Obr. 1: Výřez jednoduchého schématu stavu sídla, z něho vychází koncepce územního plánu: příjezdová komunikace, centrum a zastavěné území obce, plochy výroby a zemědělství, lesní plochy a potenciální rozvojové plochy.

Obr. 2: Příklad urbanistické skici, Nové Město nad Metují. *Autor: doc. Ing. arch. Ivan Kaplan, AGORA Studio.*

Letecká ani katastrální mapa, byť podrobnějšího měřítka, nenahradí schéma stavu sídla.

Schéma, které si projektant zpracuje na základě studia podkladů a průzkumu území, ukáže funkce ploch a jejich prostorové uspořádání.

Příklad skici představuje vyznačené linie hlavního silničního a železničního tahu, plochy lesů, bydlení, výroby, rekreace a sportu, centra města s občanským vybavením.

Zdroje

[1] MUŽÍK, Jan. Kapitola B. Koncepce územního rozvoje ČR: B. 3.3.1.1 *Města* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010.
[2] § 43 odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů.
[3] http://www.suburbanizace.cz/
[4] *Zásady a pravidla územního plánování: Názvosloví*. Brno: VÚVA, 1978.
[5] *Urbanistická koncepce a kompozice v územním plánu*. Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR, 2013.
[6] Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR, 2017.
Obr. 1: kreslila Z. Gajdíková, podklad http://www.mapy.cz/
Obr. 2: Nové Město nad Metují, AGORA Studio – I. Kaplan.

2. URBANISTICKÁ KOMPOZICE

Zjednodušený výklad pojmu urbanistická kompozice: estetické prostorové uspořádání hmotných prvků, které jsou natolik výrazné, že ovlivňují vzhled území.

Urbanistická kompozice je cílevědomá skladba vybraných prostorů, částí urbánních a krajinných prvků za účelem vytváření a ochrany jejich vzájemných harmonických vztahů, například pohledových horizontů, panoramatu, urbanistických a pohledových os, průhledů, dominant, přiměřeného měřítka a proporcí. [1]

Může existovat i kompozice nahodilá, vzniklá dlouhodobým překryvem historických stavebních vrstev či nahodilých rozhodnutí.

Rozmanitost definic

Urbanistická kompozice je součástí urbanistické koncepce. Cílem urbanistické kompozice je estetické utváření a kompoziční uspořádání prostorů, ploch, přírodních a stavebních prvků do komponovaných souborů a celků s kvalitním a charakterově pestrým prostředím. Urbanistická kompozice má rozhodující vliv na vizuální vnímání prostředí člověkem a na jeho chování, na celkový obraz krajiny, sídel a jejich částí. Urbanistická kompozice řeší rozvoj území s ohledem na jeho hodnoty a podmínky. [2]

Předmětem urbanistické kompozice je organizace prostorové formy, ovlivněné ve svém utváření souhrnem komponentů.

Smyslem urbanistické kompozice je tvůrčí syntéza všech složek urbanistického díla, vyjádřená skladbou prostorů a hmot. Základními komponenty v tomto procesu jsou:

- funkční procesy a jejich organizace – tedy potřeby,
- prostředky realizace, ekonomie řešení – tedy možnosti,
- estetické působení a ideový obsah.

Relativně **stabilním** komponentem je zde přírodní prostředí s prvky terénu, klimatu, vody a zeleně. Jako v čase **proměnné**, či podléhající vývoji, jsou komponenty funkčních procesů (tedy stavby samotné ovlivněné měnícími se potřebami a možnostmi) a dále rovněž proměnné komponenty společenské a estetické. [3]

Kompozice je uměleckým a architektonickým ztvárněním životně důležitých potřeb města, jež jsou určovány společností a jejím řádem. [4]

Kompozice uměleckého díla určuje vzájemné vztahy všech složek a je nezbytným článkem umělecké formy. V urbanismu je navíc kompozice jádrem umělecké formy. Její součástí jsou vztahy vyplývající z požadavků společenských, technických a hospodářských.

Urbanistická kompozice je nejen jádrem umělecké formy, ale přímo i jádrem urbanismu – jeho podstatou. Urbanistická kompozice je tudíž ve svém principu dokonalým obrazem jednoty formy a obsahu. [5]

Souvislosti pojmu

souvisí s pojmy: konfigurace terénu, historické jádro, urbanistická struktura zástavby, veřejná prostranství a jejich soustava, vyhlídkový bod, dominanta, panorama, silueta, pohledová osa, urbanistická osa, chráněný pohled (pohledový horizont), gradace, měřítko.

Prostředky harmonizace
prostorových i architektonických forem jsou:

- měřítko a proporce (viz karta č. 19),
- gradace, kontrast a akcent (viz karta č. 20),
- rytmus, symetrie a asymetrie (viz karta č. 21). [3]

Obr. 3: Kompozice návsi

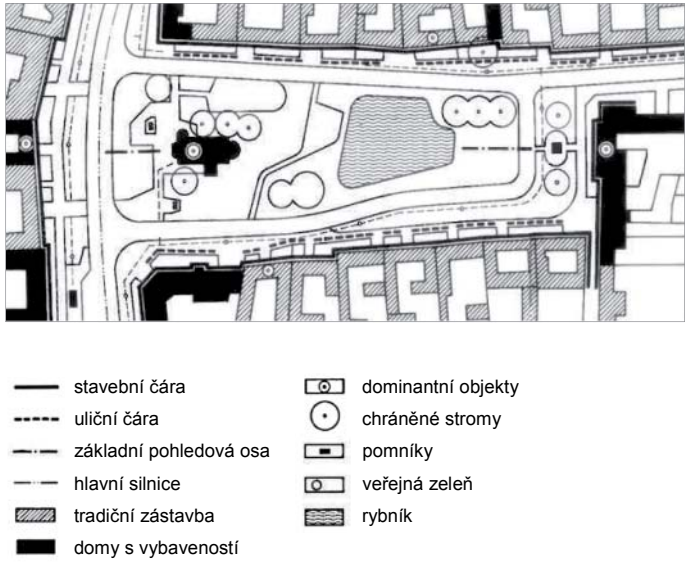

A co územní plánování?

Územní plán vychází ze skutečnosti, že součástí urbanistické koncepce je urbanistická kompozice – prostorové uspořádání. Jedná se o uspořádání hmotných prvků, tj. objektů v území, které ovlivňují vzhled řešeného území. Do schématu stavu sídla, znázorňujícího jeho uspořádání (viz karta č. 1 Urbanistická koncepce), jsou zahrnuty neopominutelné **hodnoty území a jejich kompoziční vztahy.** Tato fakta jsou dalším limitujícím faktorem, který ovlivňuje urbanistickou koncepci sídla.

Abychom si lépe uvědomili postavení a úlohu urbanistické kompozice, je třeba se o ní ještě krátce zmínit v širších souvislostech. Urbanistická kompozice je důležitou, avšak dnes často opomíjenou či podceňovanou součástí tvorby kulturního, tedy člověkem vytvořeného prostředí. Vždy je třeba mít na paměti, že je pouze jednou z mnoha součástí tvorby prostředí a nelze ji tedy nadřazovat, avšak ani potlačovat ve prospěch jiného.

Urbanistická kompozice je součástí urbanistické a též architektonické tvorby, která se dále uplatňuje v územním plánování a v umísťování a povolování staveb. Právě prostřednictvím územního plánování, umísťování a povolování staveb a jejich realizací je urbanistická kompozice uváděna v život. Zjednodušeně je možno říci, že urbanistická kompozice, jako ryze tvůrčí a v mnohých aspektech umělecká tvorba, je nezbytnou součástí tvorby urbanistické, tedy procesu hledání souladu a vyváženosti mnoha složek a podmínek v území, spadajících do různých společenských, technických a dalších oborů a konečně územní plánování je nástrojem pro prosazení takto vytvořeného celku do praxe.

Zdroje

[1] Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, ve znění pozdějších předpisů – § 2 odst. 1 písm. d)
[2] Urbanistická koncepce a kompozice v územním plánu. Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR, 2013.
[3] TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. Urbanistická kompozice I. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
[4] FIALA, František. Stati z urbanismu. 1959.
[5] MEDUNA, Vladimír. Urbanistická kompozice. Brno: VUT, 1985, 119 s.
Obr. 3: KNOPP, Alfréd. Vesnice: stavby a krajina mají svůj řád. 1. vyd. Brno: Ústav územního rozvoje, 1994, 211 s.
Obr. 4, obr. 5: *http://cs.wikipedia.org/*
Obr. 6: foto J. Pokorný

Obr. 4, obr. 5: Státem chráněný půdorys vesnice – kruhová náves, Byšičky (Lysá nad Labem), okr. Nymburk

Obr. 6: Pohled na ostrov San Giorgio Maggiore, Benátky

3. KRAJINNÁ KOMPOZICE

Zjednodušený výklad pojmů

Krajinná kompozice – kompozice přírodních prvků a architektonických prvků, včetně prvků drobné architektury, ovlivňujících prostředí volné krajiny (například strom s kapličkou, altánek u jezírka, skupina velkých kamenů s lavičkou).

Komponovanou krajinou rozumíme kulturní krajinu navrženou a záměrně vytvořenou dle estetických a kompozičních zásad. Jako komponovanou krajinu můžeme označit rozsáhlé krajinné kompozice propojené (většinou průhledy nebo dlouhými alejemi) s významnými stavbami nebo jejich soubory (Lednicko-Valtický areál).

Kulturní krajiny představují kombinovaná díla přírody a člověka.

Komponovaná kulturní krajina je významná hodnota a součást našeho a světového kulturního dědictví.

Barokní komponovaná krajina je označení pro specifický způsob utváření kulturní krajiny v 17. a 18. století.

Rozmanitost definic

Krajinná kompozice

Krajinná kompozice je tvořena jednotlivými kompozičními prvky (hlavní, vedlejší a doplňkové), které se navzájem ovlivňují a utváří jednotný celek (kompozici). Součástí krajinných kompozic jsou pohledové dominanty, akcentované pomocí průhledů, trasování cest a otvírání pohledů a scén. Existence vazeb mezi jednotlivými prvky je nezbytná pro kompoziční celistvost a pro pochopení charakteru komponované krajiny. Právě tyto vzájemné vazby a vztahy mezi kompozičními prvky vytváří hodnotnou komponovanou krajinu. [1]

Komponovaná krajina

Typ kulturní krajiny, který byl navržen a vytvořen záměrně člověkem. [1]

Zdroje

[1] KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka. Metody identifikace komponovaných krajin. In. HRONOVSKÁ, Kateřina – KUPKA, Jiří. *Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel.* Praha: ČVUT, 2013, s. 12–27.

Obr. 7, obr. 8: foto P. Balabánová

A co územní plánování?

Území s dochovanou komponovanou krajinou nebo s jejími zbytky musí územní plán respektovat jako významnou hodnotu. Podle podmínek v území má podporovat obnovu krajinné kompozice.

Převážná většina správních území nezahrnuje plochy komponované krajiny. Přírodní prostředí však lze obohatit, ať už založením krajinné kompozice, či alespoň kompozicí plastiky se skupinou stromů. Územní plán může rovněž vytvořit předpoklady pro podrobnější dokumentaci k využívání prvků v krajině jako je drobná architektura, odpočivadla, památné stromy, naučné stezky.

Obr. 7: Hra barev, Průhonický park

Obr. 8: Hra světla a stínů

V souvislosti s pojmem komponovaná krajina můžeme připomenout pojem **komponovaná scenérie**. Základem komponované scenérie je práce s prostorem a s kontrasty tvarů, barev a materiálů orientovaná na diváka a strukturovaná zejména s ohledem na jeho psychické potřeby. Jedná se o kompozici ze stromů, keřů, trávníku a vodní plochy využívající často světlých a tmavých prvků, střídání osluněných a neosluněných míst, živých i tlumených barev. Při průchodu parkem upoutává měnící se scenérie pozornost člověka.

Historie krajiny – komponovaná krajina

Díky historickým mapám (mapy 1. – 3. vojenského mapování, mapy Stabilního katastru, mapy pozemkového katastru, historické letecké snímky) lze mnohdy vysledovat rozlehlé celky nesoucí stopy **komponované krajiny**, která byla záměrně člověkem navržená a realizovaná. V minulých staletích byla důležitá vedle funkčnosti a užitečnosti krajiny i její estetická stránka. Krajina byla vědomě utvářena, vznikaly soustavy rybníků, obory, rozsáhlé parky, zámecké zahrady apod. Tvůrci při návrhu využívali možností estetického uspořádání území, tj. kompozice. Kromě komponovaných zahrad a parků vytvářeli rozsáhlé krajinné kompozice, překračující dnešní hranice správních území. O obnovení tohoto principu bychom se měli snažit i v dnešní době.

Stejně jako nám záleží na kráse, harmonii, malebnosti jednotlivého sídla, obohacuje nás krása, harmonie a malebnost krajiny. Sídlo a krajina jsou od sebe neoddělitelné. Územní plán řeší celé správní území, tedy i volnou krajinu, tj. nezastavěné území – okolí sídla. Krajina se sídlem tvoří celek, spolu vytváří kompozici (urbanistickou, krajinnou). Není mezi nimi v terénu viditelná hranice.

Komponovaná krajina je bohatstvím naší kultury. Podobně jako stavební nebo přírodní či technické památky je také komponovaná krajina památkově ceněna. Chráněny jsou vybrané krajinářské kompozice formou **krajinné památkové zóny** podle zákona o státní památkové péči. Další jsou navrženy k vyhlášení. Význam komponovaných krajin spočívá nejen v jednotlivých objektech, ale zejména ve vzájemných kompozičních vztazích vůči sobě a v celku, který společně vytváří.

Informacemi o kompozičních záměrech a historických úpravách krajiny se zabývají také studie **preventivního hodnocení krajinného rázu**. Zpracovávají se v různých měřítcích a v různé podrobnosti (např. pro území krajů, chráněné krajinné oblasti, přírodní parky a jiné) a obsahují obvykle základní informace o území včetně zhodnocení prostorových vztahů a návaznosti na okolní území.

Stopy komponované krajiny je možné vysledovat rovněž ze současných map, leteckých snímků a ortofotomap a historických vyobrazení.

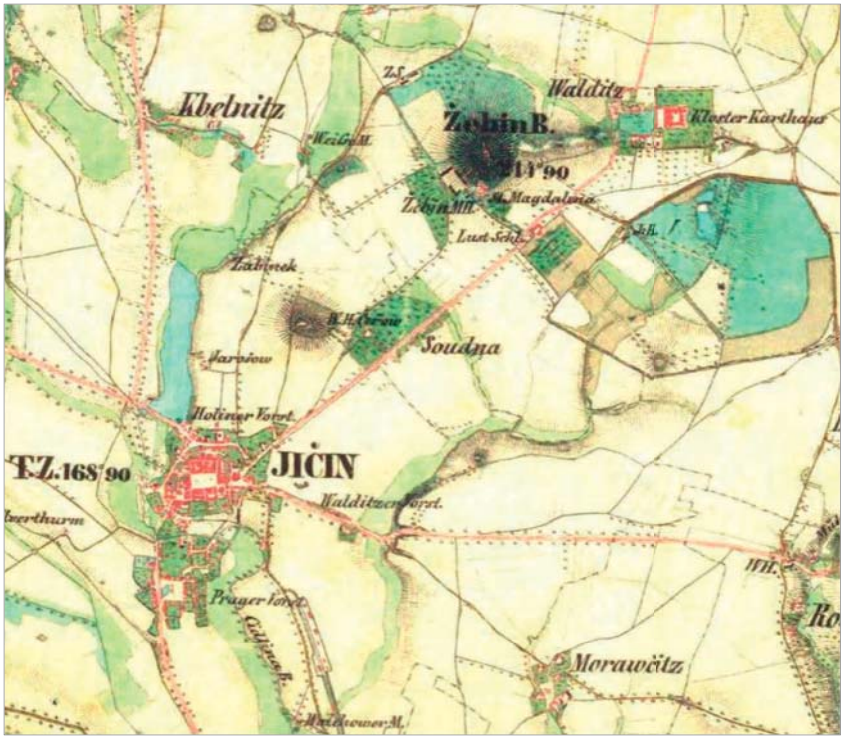

Obr. 9: Valdštejnova komponovaná krajina Jičínska

Valdštejnova komponovaná krajina Jičínska – raně barokní kompozice v krajině mezi Velišem a Valdicemi. Její součástí je kromě dalších významných objektů také alej široká 20,5 m a 1716 m dlouhá, tvořená čtyřmi řadami lip. Nejvýše položeným místem krajinné kompozice je čedičový vrch Veliš, místo s nejkrásnějším výhledem na Jičín, Český ráj i Krkonoše. Krajinnou kompozici uzavírá komplex kartuziánského kláštera s kostelem sv. Josefa ve Valdicích.

Zdroje

Obr. 9: http://www.mapy.cz/s/hEsk
Komentář k obrázku: http://www.albrechtzvaldstejna.cz/

4. GENIUS LOCI, OBRAZ MĚSTA, IMAGE MĚSTA

Zjednodušený výklad pojmů

Genius loci = příznačný charakter či atmosféra určitého místa. [1]

Obraz města nebo jeho části – tvoří urbánní struktura ve spojení s přírodními prvky. [2]

Image = obraz, podoba, celková prezentace, celkový dojem na veřejnost, souhrn představ a mínění. [1]

Rozmanitost definic

Genius loci

Atmosféra nebo duch místa (tzv. genius loci) vypovídá, jak je místo vnímáno námi samými, přičemž nemusíme být na daném místě zrovna fyzicky přítomni. Rozhodující pro jeho chápání je subjektivní vjem, který vzniká kombinací podnětů rozumových a citových, vědomých i nevědomých. Genius loci bývá zabarvován hodnotami a prožitky, se kterými je spjatý. [3]

Genius loci (též duch místa) je ucelený souhrn (ne)hmotných projevů historie i současnosti lokality. Je jedinečný a neopakovatelný, vytvářející svou kontinuální interakcí a duchovním světem návštěvníka nebo rezidenta jeho vícerozměrný dynamický vjem z dané lokality. Hledání a setkávání, ne pouhé navštěvování, vytváří podmínky pro dialog s geniem loci místa. [4]

Obraz města

Komplexní představa člověka o městě na základě smyslových vjemů, zkušeností a poznatků o funkční účelnosti města. [5]

Výtvarná hodnota vnitřní nebo vnější formy sídla vizuálně vnímaná jako celek. Je vyjádřením městské krajiny, v níž se rozvíjí každodenní sociální vztahy člověka a jež má proto být kulturně uzavřeným prostorem. O účinnosti obrazu města rozhoduje zřetelnost struktury, identifikace specifické formy a jeho výraznost. [6]

Image města

Vytváření pozitivního image města je považováno za významný nástroj, který pomáhá přilákat do měst vybrané cílové skupiny. [7]

Obr. 10: Typický obraz města – Benátky

Obr. 11: Image města Třeboně a jeho logo – *Symbol pro město Třeboň je grafickým ztvárněním pětilisté růžice, odvozené od historického znaku Rožmberků. Grafickou zkratkou evokuje gotické kamenictví i renesanční motiv sgrafita, a váže se tak k historii města. Barevnou živostí pak reflektuje dynamickou paralelu dneška s akcentem na pestrost nabídky v rámci turistiky a trávení volného času.*

Zdroje

[1] ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání [online].
[2] KMONÍČKOVÁ, Barbora. *Přírodní prvky v obrazu města.* In. Perspektivy území: udržitelné vazby, střety a rozvoj. Praha: ČVUT, 2012, s. 153–163. [online]
[3] ČABLOVÁ, Markéta. *Prostory: průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství.* 1. vyd. Brno: Partnerství, 2013, 123 s.
[4] ZELENKA, Josef, PÁSKOVÁ, Martina. *Výkladový slovník cestovního ruchu.* Praha: Linde Praha, 2012, 768 s.
[5] HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1977, 341 s.
[6] *Zásady a pravidla územního plánování: Názvosloví.* Brno: VÚVA, 1978.
[7] JEŽEK, Jiří. *Aplikace městského marketingu v praxi.* In: E+M Ekonomie a management, 2010, č. 4, s. 123–134. [online].
Obr. 10: foto J. Pokorný
Obr. 11: Město Třeboň – Manuál jednotného vizuálního stylu, [online].

Zjednodušený výklad pojmu konfigurace terénu: výškové a prostorové uspořádání terénu (například jeho sklon, sevřenost nebo otevřenost), které ovlivňuje vzhled sídla nebo jeho části a možnost jeho zastavění.

Rozmanitost definic

Poloha města v terénu je základním rysem, projevujícím se v kompozici města – v jeho prostorovém uspořádání, v jeho obrazu, v charakteru a významu siluety.

Poloha v terénu ovlivňuje i rozvojové možnosti města a podmiňuje charakter zástavby – celkové hmoty zástavby, její soustředěnost, či rozvolněnost. [1]

Konfigurace terénu má značný vliv na způsob zastavění, vedení ulic a situování dominujících objektů. [2]

Zobrazená typologie měst ve vztahu k terénu znázorňuje stav měst v raném stádiu.

V současnosti čelí praxe především zastavování údolních poloh u sídel na izolované výšině a na ostrohu hmotnou zástavbou (například města Žatec, Čáslav), stoupání zástavby do svahů až k okrajům kotliny u sídel v širokém údolí a na ostrohu (například České Budějovice, Plzeň, Český Krumlov), či potlačení působení historické siluety u sídel v rovině.

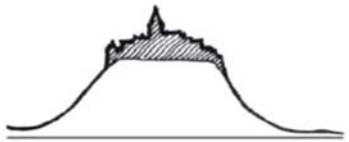

1 město na izolované výšině (Mikulov)

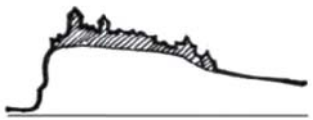

2 město na terénním ostrohu (Český Krumlov)

3 město v kotlině (Prachatice)

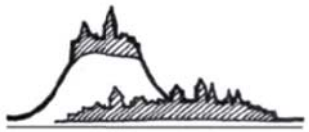

4a město v kombinované terénní poloze (zastavěná terénní dominanta – Letovice)

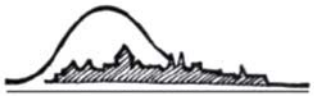

4b město v kombinované terénní poloze (nezastavěná terénní dominanta – Černá Hora)

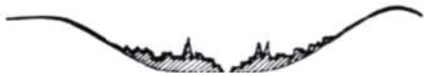

5a město v širokém údolí (Náchod)

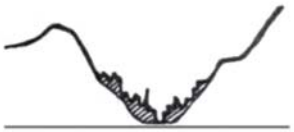

5b město v úzkém údolí (Jáchymov)

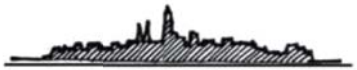

6 město na rovině (Litovel)

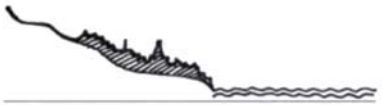

7 město u velké vodní plochy (Telč)

Obr. 12: Schémata typů polohy města v terénu

A co územní plánování?

Řešení území vychází z konfigurace terénu. Konfigurace je daná a neměnná. Je to východisko kompoziční tvorby.

Území je trojrozměrné. Každá z jeho ploch má v terénu **převýšení, spád, členitost, orientaci vůči světovým stranám**. Tok srážkových vod a vzduchu má svoje zákonitosti – například území je nebo není dost provětrávané. Členitost terénu, orientace a jeho pokryv (včetně množství zpevněných a zastavěných ploch) ovlivňuje mikroklima území a tím klimatickou pohodu.

Do územního plánu by měly být zohledněny **výškové poměry sídla,** včetně **plynoucích důsledků jako je například vodní a větrná eroze, inverzní polohy.** Trojrozměrnost území se projevuje v řešeném prostoru svým objemem a ovlivňuje **dálkové pohledy, siluetu sídla, jiné dominanty, horizonty, měřítko, pohledové osy, průhledy** apod.

Problémy spojené s **topografií krajiny** (tj. s jejím výškopisným a polohopisným uspořádáním) řeší vybraní specialisté pro krajinu a vodní hospodářství.

Zohlednit a vyjádřit vliv výškopisu terénu větších měst v územním plánu je náročné. Přitom je nezbytné, neboť vyšší nebo výškové budovy mohou závažně **porušit siluetu města** nebo jeho části. Pro regulační plán a územní studii je mnohdy podceňovaným, avšak nezbytným podkladem polohopisné a zejména výškopisné zaměření řešeného území.

Jestliže není zohledněn výškopis, mohou nastat v budoucnu problémy, které se dají rozdělit do dvou skupin:

1. dopady na životní prostředí a zdraví (inverzní polohy, mikroklima ploch),
2. dopady na urbanistické hodnoty zastavěného území a krajiny.

Zdroje

[1] VOREL, I. Kapitola B. Koncepce územního rozvoje ČR: B. 3.3.1.2 Města – krajina. [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2014.

[2] VOŽENÍLEK, Jiří. *Stavba měst a vesnic: urbanistická příručka.* Brno: VÚVA, 1957, 665 s.

Obr. 12: KUPKA, J. *Krajiny kulturní a historické*. Praha: ČVUT, 2010, 180 s.

Obr. 13: http://www.mistnikultura.cz/

Obr. 14: http://www.mestojachymov.cz/

Obr. 13: Mikulov

Obr. 14: Jáchymov

6. VÝŠKOVÁ HLADINA

Zjednodušený výklad pojmu výšková hladina: výška převážné většiny objektů v určité části sídla.

Rozmanitost definic

Výškovou hladinu můžeme definovat jako výšku staveb nad přilehlým terénem. Je dána převládající výškou hřebenů střech či atik rovných střech v charakteristickém vzorku zástavby v dané lokalitě. Rozlišuje se podrobněji výšková hladina vyrovnaná, stejnorodá (s nepodstatnými rozdíly) a málo či více diferencovaná. [1]

Určení výškových pásem je důležitým prostředkem kompozičního řešení města a má rozhodující vliv na vytvoření městské siluety. Rozvrh výškových pásem města je také určen funkcí města a s ním souvisícím způsobem života obyvatel a druhem zastavění.
Výšková hladina zastavění je omezena konfigurací terénu a podmínkami oslunění. [2]

A co územní plánování?

Územně plánovací dokumentace může výškovou regulaci nastavit pomocí výškových hladin, stanovením závazné maximální a minimální výšky nebo určením maximálního a minimálního počtu podlaží zástavby.

Stanovení širšího rozptylu namísto jedné hodnoty umožňuje vznik bohatší a typologicky rozmanitější zástavby, odpovídající potřebám současného polyfunkčního města.

Určení maximální regulované výšky je důležité pro udržení měřítka zástavby v souladu s okolím a pro zabránění vzniku nežádoucích pohledových dominant.

Určení minimální regulované výšky je klíčové pro udržení charakteru městského prostředí a pro omezení výstavby typologicky nevhodných staveb v návaznosti na veřejná prostranství. [3]

Územní plánování může regulací výškové hladiny jednotlivých částí sídla zamezit nekoncepční výstavbě zejména výškových staveb.

Obr. 15: Schéma možné regulace výškové hladiny

Jednotná výšková hladina umožňuje vyniknout význačným vyšším objektům. Konfigurace terénu ovlivňuje působení výškové hladiny sídla, neboť ta kopíruje jeho členitost.

V souvislosti s výškou a tvary střech se lze setkat s pojmem **střešní krajina**. Tu je možné vnímat z nadhledu, nejlépe z výšky, která je o jedno nebo dvě patra výš než hřebeny pozorovaných střech. Harmonickou střešní krajinu tvoří střechy kompaktní zástavby, pokud jsou obdobného charakteru, tj. například skládaná keramická krytina šikmých střech.

Obr. 16: Střešní krajina – pohled na Černou Horu

Zdroje

[1] OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování.* Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
[2] VOŽENÍLEK, Jiří. *Stavba měst a vesnic: urbanistická příručka.* Brno: VÚVA, 1957, 665 s.
[3] Obr. 15 a komentář: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. *Pražské stavební předpisy s aktualizovaným odůvodněním* [online]. Praha: IPR Praha, 2014.
Obr. 16: foto Z. Gajdíková

7. HISTORICKÉ JÁDRO

Zjednodušený výklad pojmu historické jádro: nejstarší část sídla, soubor objektů v sídle, tvořící zpravidla náves nebo náměstí, příp. soubor uliček a náměstí.

Rozmanitost definic

Jako historické jádro je označována nejstarší část města, která byla obvykle vymezena hradbami. Ve městě představuje nejen soubor architektonických a kulturních památek, ale také rozhodující článek města, který mu dodává jeho identitu, specifičnost a převážnou většinu estetických hodnot. Tyto hodnoty historického jádra nespočívají pouze v jednotlivých objektech, ale v jejich celých souborech, dispozici prostorů a uliční sítě, celkovém členění a měřítku, rozložení na terénu a siluetě, včlenění řeky, parků a dalších přírodních prvků. [1]

A co územní plánování?

Kompozičně je historické jádro důležité, zejména pokud zahrnuje výškovou dominantu. Ta slouží pro orientaci v sídle, určuje srdce – pomyslný střed sídla. V centru návštěvník předpokládá základní instituce sídla jako je obecní/městský úřad, informační centrum, nejluxusnější možnosti stravování a ubytování. Tomuto předpokladu by mělo odpovídat řešení, vzhled a údržba veřejného prostranství v historickém jádru. Z pohledu územního plánu musí na umístění uvedených funkcí reagovat koncepce řešení dopravy, včetně pěší, možnost dostupného parkování, zásobování či inženýrských sítí.

Zdroje

[1] HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977, 341 s.
Obr. 17: http://mapy.cz/s/nw0H
Obr. 18: http://cs.wikipedia.org/ – *Zdeněk Fiedler – www.flyfoto.cz*

Obr. 17: Letecký snímek historického jádra Telče

Obr. 18: Letecký pohled na město Nymburk

8. VÝZNAMNÝ VYHLÍDKOVÝ BOD a POHLEDOVÉ STANOVIŠTĚ

Zjednodušený výklad pojmů

Významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště je místo v sídle nebo v jeho okolí, z něhož je malebný pohled na toto sídlo nebo na jeho část.

Úhel významného vyhlídkového bodu je výseč vymezující malebný pohled; případně je to výseč, v níž je vyhlídka do okolí možná.

Dálkový pohled – pohled na sídlo, který zahrnuje celé sídlo a částečně i jeho okolí.

Rozmanitost definic

Významný vyhlídkový bod

Veřejně přístupné místo, jehož vyvýšené umístění v terénu (vrchol kopce, úbočí) nebo v rámci stavby (rozhledna, věž) umožňuje přehlédnout významnou a atraktivní část okolního území. [1]

Pohledové stanoviště a pohledová linie

Bod nebo trasa, z nichž existují významné pohledy na dané území. [2]

A co územní plánování?

Urbanistická kompozice sídla se výrazně projevuje mimo jiné v dálkových pohledech. Mezi důležitá pohledová stanoviště musíme řadit hlavní příjezdové komunikace do sídla, neboť mnohdy je na ose přístupové komunikace význačný objekt sídla. Dálkové pohledy tvoří první setkání návštěvníka se sídlem a usnadňují mu orientaci v sídle.

Vyjádřit vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště v územním plánu znamená projít sídlo, vnímat jeho hodnoty a hledat místa, z nichž je na ně nejvhodnější pohled. Tento pohled chránit včetně pohledového stanoviště. Znamená to vytvářet možnosti a předpoklady pro další takové pohledy novými stanovišti, ale i novými hodnotnými objekty. Záleží na velikosti řešeného území: regulační plán, řešící menší část sídla, se může věnovat většímu detailu místa (výhledu na sochu, kašnu, hodnotné průčelí významné budovy).

Příklad grafické značky

významný vyhlídkový bod

pohledové stanoviště

pohledové stanoviště typického panoramatu

úhel a směr rozhledu

úhel významného vyhlídkového bodu

Významný vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště může ležet v sídle, v jeho okolí nebo také zcela mimo správní území řešeného sídla.

Obr. 19: Vyhlídka na město Řím ze střechy Památníku Viktora Emanuela II.

Zdroje

[1] Ústav územního rozvoje, Brno. *Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí*. [online]. Brno a Praha. 2014. – Sledovaný jev č. 20.

[2] OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování*. Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.

Obr. 19: foto J. Pokorný

9. DOMINANTA

Zjednodušený výklad pojmu dominanta: stavební, příp. přírodní objekt (například skála), který upoutává pozornost výškou nebo velikostí (příp. tvarem či barevností) ve srovnání se svým okolím.

Rozmanitost definic

Dominanta

Převládající (pohledově významný) prvek v urbanistické kompozici. Významná budova nebo soubor budov i přírodní útvar, ovládající svou polohou, hmotou nebo výtvarnými vlastnostmi strukturu města nebo krajiny. Okolí se dominantě podřizuje a napomáhá jejímu vyniknutí. [1]

Významná stavební dominanta

Stavby a jejich soubory, včetně staveb zapsaných na Ústřední seznam kulturních památek, jejichž umístění v terénu či charakter je činí výrazně viditelné a do velké míry ovlivňující vizuální charakter sídla i krajiny. [2]

Drobná výšková dominanta

Součást stavby vystupující nad výšku budovy, která zpravidla nepřesahuje výšku dalšího podlaží. Zdůrazňuje pozici budovy v urbanistické struktuře (například nároží, zdůraznění vstupu, schodiště apod.) [3]

Souvislosti pojmu

Dominanta

- **je** orientačním bodem, symbolem, vyvrcholením kompozice, může být významným vyhlídkovým bodem,
- **dominuje** v prostoru svou velikostí (výškou či objemem), tvarem, barvou a materiálovým řešením fasády (akcent),
- **závisí** na konfiguraci terénu, umístění v kompozici (struktuře města), své funkci (forma, tvar stavby vychází z její funkce),
- **může určovat** výškovou hladinu města, měřítko veřejného prostoru, těžiště území,
- **utváří** panorama, siluetu, vedutu, obraz města, měřítko prostoru, může být cílovým bodem pohledu, je pohledově exponovaným místem, je součástí veřejného prostoru,
- **rozlišujeme** lokální a nadmístní, přírodní a stavební, horizontální a vertikální dominanty,
- **souvisí** s pojmy gradace, proporce, měřítko, urbanistická osa, pohledová osa, point de vue, kontrast.

Příklady různých dominant a jejich možné grafické vyjádření

- individuální dominanta (věž, kostel)
- soubor dominant (sídliště)
- přírodní dominanta (skála, hora, jezero)
- stavební dominanta (budova divadla, školy, úřadu v dominantní poloze náměstí)
- významná stavební dominanta (radnice)
- výšková (vertikální) dominanta (komín, vysílač)
- horizontální dominanta (horský hřeben)
- drobná výšková dominanta (věžička nárožní budovy)
- lokální dominanta (kaplička, kostel)
- nadmístní dominanta (přehrada, pohoří, dálnice)
- nežádoucí dominanta (například obytný dům převyšující nevhodně okolní zástavbu)

A co územní plánování?

Dominantně působí objekty, které velikostí, objemem, příp. architektonickým řešením nebo barvou, přitahují pozornost diváka. Je potřebné vědět, které dominanty sídla (a okolí) se uplatňují v dálkových pohledech a zvážit, které z dominant je třeba respektovat a tedy chránit, aby je záměry územního plánu v dálkových pohledech nepoškodily.

Další dominanty nemusí být v dálkových pohledech patrné. Dominující může být budova úřadu na náměstí v sousedství obytných domů. Záleží tedy na velikosti území, ve kterém se dominanta uplatňuje nebo prostoru, kterému dominuje. Úkolem územního plánu je využívat vhodných dominant k vytvoření harmonické urbanistické kompozice.

Dominantně mohou působit i objekty nevzhledné (např. některé technologické stavby), na něž v kompozici rozhodně upozornit nechceme. Také s nimi podle jejich měřítka územní plán pracuje s cílem potlačit jejich působení.

Téměř každá přírodní dominanta (například skalní masiv, kopec, jezero) působí harmonicky. Výjimkou může být člověkem poznamenaná přírodní dominanta, například pohled na částečně odtěženou skálu – lom s těžební technologií nebo rozlehlé plochy povrchových dolů.

Zdroje

[1] OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování.* Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
[2] Ústav územního rozvoje v Brně. *Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí.* [online]. Brno a Praha. 2014.
[3] MAIER, Karel. *Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky*. [online]. Praha: ČVUT, 2004. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
KUPKA, J. *Krajiny kulturní a historické. Praha: ČVUT, 2010, 180 s.*
TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická kompozice I.* 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
Obr. 20: *http://cs.wikipedia.org*
Obr. 21: *http://www.eu2009.cz/, foto: CzechTourism.com*

Obr. 20: Hora Říp od jihu – *nezastavěná přírodní dominanta*

Obr. 21: Vysílač Ještěd – *zastavěná přírodní dominanta, významná stavební dominanta*

10. PANORAMA

Zjednodušený výklad pojmu panorama: široký pohled na sídlo, případně krajinu.

Rozmanitost definic

Panoramatem se rozumí jakýkoliv obecný pohled s širokým záběrem na krajinu nebo město. [1]

Stavby působící v panoramatu nám napovídají, kde je městský střed nebo případná jiná těžiště města. Panorama města vnímáme obvykle jen z některých území a poloh ve volné krajině. Zvlášť důležité jsou pohledy z příjezdných komunikací a následný první dojem při vstupu do města. [2]

Souvislosti pojmu

Panorama

- **je ovlivněno** konfigurací terénu, koncepcí a kompozicí města, situováním dominant, výškovou hladinou,
- **utváří** obraz města,
- **souvisí** s významným vyhlídkovým bodem, geniem loci, pohledovým horizontem, pohledově exponovanými místy, chráněným pohledem, gradací, měřítkem,
- **srovnej** vedutu (označení míst a dominant v pohledu) a siluetu (obrys).

A co územní plánování?

Územní plán při stanovování podmínek, které připustí, může panorama pozitivně či negativně ovlivnit. Na začátku prací na územním plánu je proto nutné znát panorama řešeného sídla, a to zvláště z příjezdových komunikací a z význačných pohledových stanovišť. Ta mohou ležet i relativně daleko, mimo správní území sídla. Panorama se může týkat také krajiny. Může jít o rozsáhlé území, včetně sousedního správního území.

Obr. 22: Panorama města Brna

Zdroje

[1] KOUCKÝ, Roman a kol. *Slovník. Návrat k přirozenému jazyku a objasnění základních pojmů Metropolitního plánu* [online]. Praha: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, 2014, 22 s.
[2] VOŽENÍLEK, Jiří. *Stavba měst a vesnic: urbanistická příručka.* Brno: VÚVA, 1957, 665 s.
Obr. 22: http://commons.wikimedia.org/

11. SILUETA

Zjednodušený výklad pojmu silueta: tvar malebné nebo typické části sídla, charakteristický pro toto sídlo, vyjádřený linkou nebo plochou.

Rozmanitost definic

Siluetu města chápeme nejen jako dálkový, panoramatický pohled na město, ale také jako souhrn jednotlivých obrazů, které se divákovi otevírají v městě samém. Jsou to pohledy z různých terénních úrovní, z věží, vyšších staveb, pohledy přes řeku atd. Silueta města je vždy svázána s jeho půdorysným řešením. [1]

Siluetou se rozumí stínový obraz, který podává plošný, jednobarevný obrys předmětu. V urbánním prostředí označuje obrys hmot zástavby kontrastující s pozadím, nejčastěji oblohou. [2]

A co územní plánování?

Územní plán musí dbát, aby vhodná silueta nebyla záměry v území poškozena. Je vhodné při tvorbě územního plánu najít stanoviště pohledu, který by mohl být pro sídlo typický a tento pohled chránit.

Silueta typická pro dané sídlo, zvláště u měst, se stává součástí obrazu města. Bývá využívána na předmětech prezentujících město, sloužících například rozvoji cestovního ruchu.

Obr. 23: Silueta města, Benátky

Obr. 24: Logo města Kadaně

Zdroje

[1] VOŽENÍLEK, Jiří. *Stavba měst a vesnic: urbanistická příručka*. Brno: VÚVA, 1957, 665 s.
[2] KOUCKÝ, Roman a kol. *Slovník. Návrat k přirozenému jazyku a objasnění základních pojmů Metropolitního plánu* [online]. Praha: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, 2014, 22 s.
Obr. 23: foto J. Pokorný
Obr. 24: http://www.mesto-kadan.cz/
Obr. 25: Veduta Moravská Ostrava - https://cs.wikipedia.org/
Obr. 26: fotografie veduta Brno http://commons.wikimedia.org/, doplnila Zuzana Gajdíková podle http://panorama.brna.cz/

12. VEDUTA

Zjednodušený výklad pojmu veduta: pohled na sídlo, který znázorňuje prostorové rozmístění význačných objektů v sídle.

Rozmanitost definic

Veduta znamená topograficky přesný pohled na město nebo krajinu. Oproti panoramatu se odlišuje tím, že v sobě zahrnuje významové hodnocení jednotlivých částí (významová perspektiva), které by často byly nepatrné, nejčastěji převyšováním. Veduta je charakteristická svou prostorovou hloubkou (oproti siluetě, která je pouze dvourozměrná). [2, viz silueta]

A co územní plánování?

Veduta úzce souvisí s panoramatem a siluetou sídla. Při tvorbě územního plánu se však příliš neuplatní. Spíše znázorní území, příp. území po realizaci vybraných záměrů územního plánu. Přesvědčivějším nástrojem vyjádření záměrů je trojrozměrný model území nebo vizualizace.

Obr. 25: Historická veduta Moravské Ostravy v roce 1728

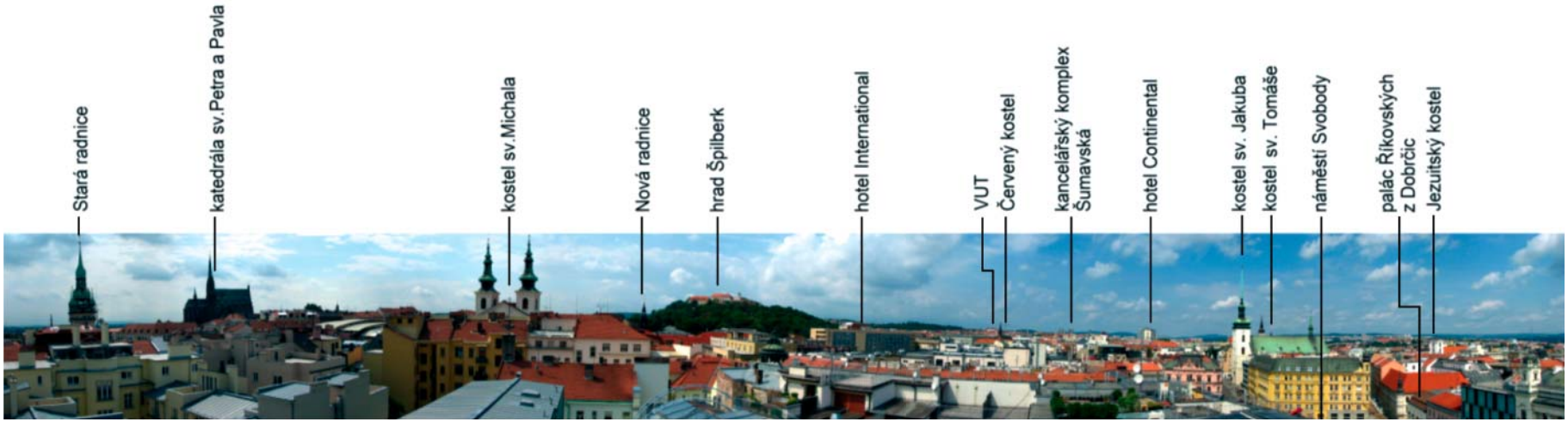

Obr. 26: Veduta města Brna

Zjednodušený výklad pojmu urbanistická osa: osa – linie, která dává prostoru v sídle určitý logický řád.

Urbanistická osa směřující k významnému cíli se může shodovat s **kompoziční osou**.

Rozmanitost definic

Urbanistická osa
Linie, která představuje buď reálnou osu symetrie stávajících městských prostorových útvarů a jejich souborů anebo symbolické svazky paprsků či pouze jednotlivé paprsky proložené prostorem. Podél urbanistické osy je třeba věnovat zvláštní pozornost vztahu jednotlivých objektů (budov, staveb obecně) navzájem. [1]

Kompoziční osa
Významná, historickým vývojem vzniklá nebo záměrně založená linie uvnitř zástavby, nebo urbanizovaného prostoru, soustřeďující funkční aktivity a prostorové senzace. Kompoziční osy mohou propojovat části města, mohou, ale nemusí směřovat k významným cílům (uzlům) městské struktury nebo krajiny (cílem může být i významný přírodní útvar). [2]

A co územní plánování?

Urbanistická / kompoziční osa je významným kompozičním prvkem sídla a její identifikace je důležitou součástí rozboru kompozice ve smyslu provozně-prostorové osnovy sídla. Pomáhá pochopit strukturu sídla, jeho další rozrůstání, jeho chod, provoz a způsob fungování. Urbanistické osy jsou zásadní například pro rozlišení důležitosti ulic a pro orientaci v sídle.

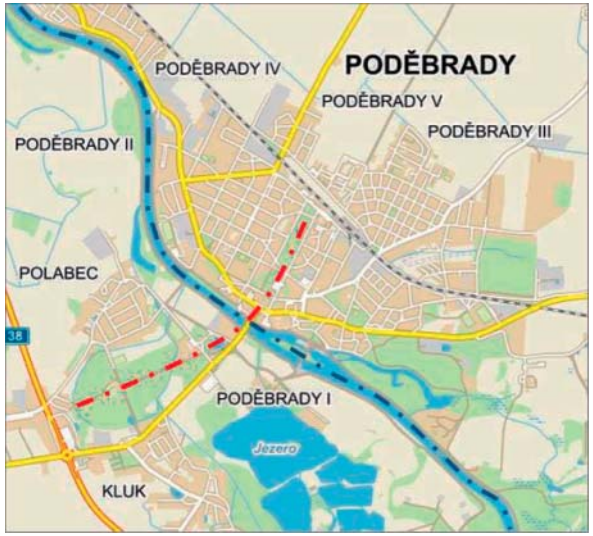

Obr. 27: Ilustrativní obrázek – urbanistická osa ve městě Poděbrady

Město Poděbrady je ve svém půdorysném obraze charakterizováno prostorovým vývojem na kříži dvou kompozičních os. Ve směru JV–SZ je to osa, tvořená Labem a po kolmém směru na ní pak výrazná urbanistická osa, založená regulačním plánem arch. Jandy (1912). Ta je realizována ve směru nádraží – náměstí, lázeňským parkem (náměstí T. G. M.) a na levém břehu Labe probíhá středem Polabecké obory. Vývoj této městské osy byl zastaven v období II. světové války.

Příklad grafické značky

- založená urbanistická osa
- přírodní osa – řeka

Zdroje

[1] MAIER, Karel. *Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky*. [online]. Praha: ČVUT, 2004. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
[2] HEXNER, Michal. Územně analytické podklady hlavního města Prahy. Téma 11.15. *Kompoziční osy a průhledy* [online]. Praha, 2007, 38 s.
Obr. 27: http://www.mapy.cz/, doplnila Z. Gajdíková
Komentář k obrázku: Územní plán Poděbrady – Odůvodnění, listopad 2016, kapitola C.9.2 Popis urbanistické struktury území, [online].

14. POHLEDOVÁ OSA

Zjednodušený výklad pojmu pohledová osa

Pohledové osy jsou záměrně vedené pohledy na dominanty, na pohledově exponovaná místa. Tím zdůrazňují linie urbanistických os. Můžeme rozlišit:

- směr pohledu vedený na význačný cíl (včetně podhledů, nadhledů), nebo
- směr pohledu vymezený vnějšími svislými hranami (například lemovaný stromy, objekty, terénem apod.).

Rozmanitost definic

Sled prostorů a pohledových os navzájem vázaných a vytvářejících ústřední komponovaný soubor, který ztělesňuje základní výtvarnou myšlenku města, ať záměrně založeného nebo vývojově rostlého a je jeho ideovým a výtvarným těžištěm. [1]

A co územní plánování?

Vedení pohledové osy trasou urbanistické osy, zvýrazňuje existenci urbanistické osy a její význam, přispívá tím ke zlepšení obrazu sídla a snadnější orientaci v území.

Zdroje

[1] OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování.* Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
Obr. 28 a komentář: MÜLLER, Zdeněk. *Brněnské výstaviště: stavba století. Stavební vývoj 1928–2002.* Brno: Veletrhy Brno, 2002, 240 s. Schéma doplnila Z. Gajdíková.
Obr. 29: http://en.wikipedia.org/
Obr. 30, obr. 31, obr. 32: foto J. Pokorný

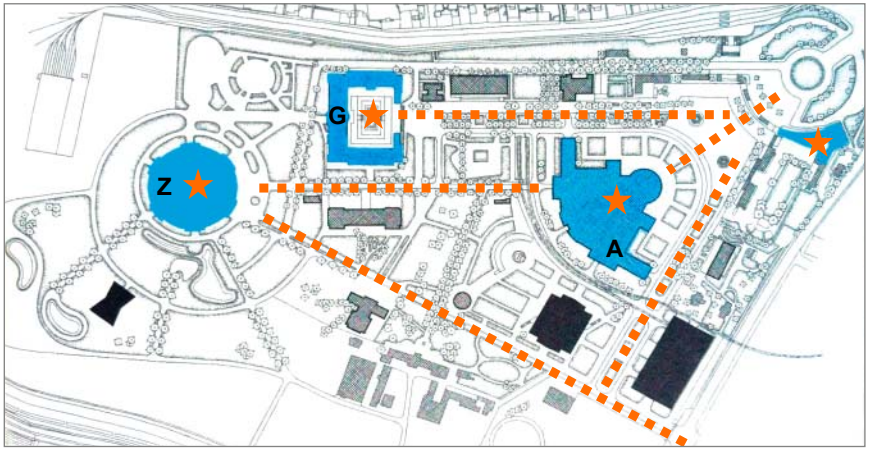

Obr. 28: Ilustrativní schéma – Koncept rozvoje brněnského výstavního areálu z roku 1958

Základním kompozičním principem urbanistické struktury brněnského výstaviště je dodnes soustava dominant – pavilon A, pavilon Z, věž pavilonu G a administrativní budova.

Původní dvě osy, navržené arch. Josefem Kalousem roku 1924, jsou dimenzovány jako hlavní třídy se zeleným středním pruhem vymezené kaštanovými alejemi. Vytváří tvar písmene V, křížící se v nástupním prostoru před dnešním pavilonem A.

Třetí osa, původně podle návrhu arch. Bohuslava Fuchse, byla zrealizována po vystavění nové dominanty pavilonu Z.

V té době byla také zrealizována další, čtvrtá osa, spojující pavilon A s pavilonem Z. Dnes je tato osa porušena pozdější výstavbou pavilonu V.

Příklady urbanistických a pohledových os

Obr. 29: Bulvár des Champs-Élysées, nejdelší urbanistická osa Paříže

Obr. 30: Pohled s průhledem přes řeku Temži na University of Greenwich, Londýn

Obr. 31: Ukončení pohledové osy na point de vue, zámek Buchlovice

Obr. 32: Pohled bez osy – z hradu Buchlov na kapli sv. Barbory

15. CHRÁNĚNÝ POHLED a POHLEDOVÝ HORIZONT

Zjednodušený výklad pojmů

Chráněný pohled – malebný pohled, který má být zachován.

Pohledový horizont – horizont tvořící pozadí sídla nebo jeho části.

Dálkový pohled – pohled na sídlo, který zahrnuje celé sídlo a částečně i jeho okolí.

Rozmanitost definic

Chráněný pohled nebo chráněný pohledový horizont
Pohled nebo pohledový horizont, jenž má zvláštní hodnotu v obrazu místa. Pohled ani chráněný pohledový horizont nesmí být v pásmu, kde je chráněný, nijak vizuálně narušován nebo přerušován. [1]

Pohledová hrana
Horizontální, v pohledech souvisle působící soubor hmot, zeleně nebo jiných přírodních prvků. [2]

Pohledový horizont
Pohledové horizonty uzavírají jednotlivé panoramatické pohledy, jsou vztaženy k jednotlivým pohledovým stanovištím. [2]

Pohledový horizont historického jádra města je chápán jako hmotné i pocitové ohraničení té části města, která je pohledově přímo spojena s centrem. Fyzické vymezení pohledového horizontu je dáno především geomorfologicky a druhotně též antropogenními vlivy (zástavba, modelace terénu vlivem budování dopravních staveb, deponií apod). [3]

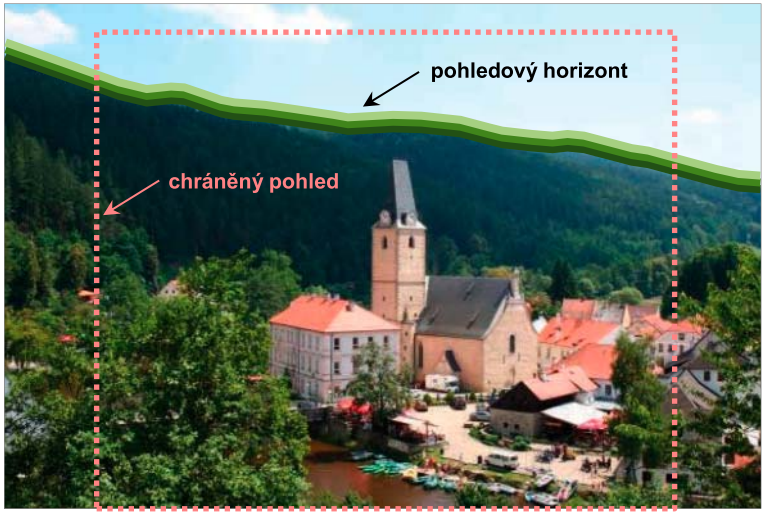

Obr. 33: Rožmberk nad Vltavou. Pohledový horizont tvoří pozadí architektonicky významnému souboru staveb

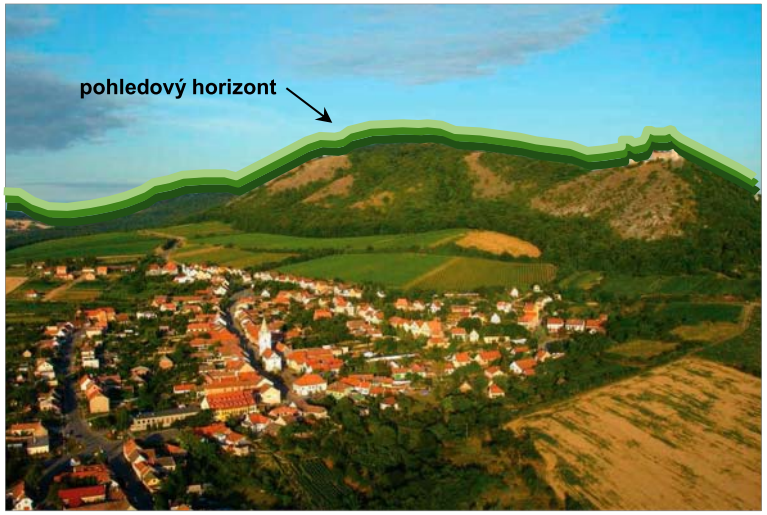

Obr. 34: Pálava

A co územní plánování?

V územním plánu je třeba dbát zejména na dálkové pohledy z příjezdových komunikací a z významných vyhlídkových bodů.

Místa možných pohledů na dominanty je třeba v území vyhledávat a využívat zvláště ta místa, kde se soustředí více návštěvníků.

Malebné pohledy zvyšují atraktivnost sídla. Dálkové pohledy z příjezdových komunikací vytváří vstupní bránu sídla. Zejména v dálkových pohledech se uplatňují pohledové horizonty a vytváří tak pozadí sídla.

Důležité jsou pohledy na významné objekty a opačně pohledy od nich, například výhledy od jejich vstupních ploch, kde se pohybují čekající návštěvníci nebo návštěvníci vycházející z tohoto objektu. Záměrně vedené výhledy souvisí s pohledovými a urbanistickými osami.

Uvedené a další malebné pohledy by měly být chráněny, včetně pohledových horizontů. Jejich pohledovou hranu by neměly jiné objekty převyšovat. Významné pohledové horizonty by neměly být zastavovány. Výjimku mohou tvořit vhodné dominanty.

Územní plán může vymezit území, jemuž je třeba věnovat zvýšenou pozornost, aby nedošlo k porušení chráněného pohledu na dominantu, panorama apod. a k znehodnocení kompozičních vztahů mezi kompozičně významnými objekty. Uvedenou ochranu lze zajistit zejména pomocí výškové regulace území (viz karta č. 6 Výšková hladina). Podkladem pro stanovení výškové regulace v územně plánovací dokumentaci mohou být zákresy výškových hladin do fotografií, do digitálního 3D modelu území apod.).

Obr. 35: Územní plán Sobůlky – výřez z výkresu Koncepce uspořádání krajiny

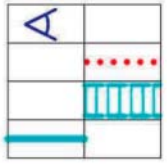

místa dalekých výhledů

doprovodná zeleň, aleje a protierozní opatření na ZPF

navrhované ochranné pásmo krajinných horizontů

pohledový horizont lokálního významu

Zdroje

[1] MAIER, Karel. *Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky.* [online]. Praha: ČVUT, 2004. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
[2] OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování.* Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
[3] GABOR, Radim, KLOKOČKOVÁ, Vlasta. *Územně analytické podklady hlavního města Prahy – Příloha 11/11. Pohledový horizont Památkové rezervace v hlavním městě Praze* [online]. Praha: ÚRM, 2008, 48s.
Obr. 33: foto N. Rozmanová
Obr. 34: http://de.wikipedia.org/
Obr. 35: http://www.mestokyjov.cz/

16. PRŮHLED

Zjednodušený výklad pojmu průhled: pohled na význačný cíl rámovaný například jiným objektem nebo stromy.

Rozmanitost definic

Zvláštní kvazistatické fragmenty vnitřního obrazu města. Opticky propojují přilehlé a odlehlé prostory, často bývají orientované na výrazné kompoziční dominanty (point de vue). [1]

Průhled je hloubková kompozice z urbanistických objektů uspořádaných z obou stran kolem přímé horizontální osy (ať již vodorovné či stoupající nebo klesající) tak, aby orientovaly diváka na ústřední plně viditelný urbanistický objekt nacházející se na konci této osy. Tento objekt je současně jádrem celé kompozice a ostatní urbanistické objekty jsou mu plně podřízeny tím, že mu nekonkurují tvarem, formou, barvou atd., ale naopak těmito svými charakteristikami vůči němu kontrastními nebo neutrálními ústřední jádro vyzvedávají a dávají mu dominantní postavení vyšší, než by samo o sobě mělo. Mezi divákem a ústředním objektem nesmí být žádná překážka, která by jej zakrývala tak, aby jej nepříznivě deformovala. [2]

Vizuální příležitost koridorového charakteru spojující místo pozorování s významným prvkem městské nebo krajinné scény. [3]

Příklad grafické značky

průhled

chráněný průhled

Průhledy jsou specifické chráněné pohledy. Chráněný pohled má zpravidla více stanovišť pro pozorování význačného cíle. Průhled je rámovaný pohled na význačný cíl z jednoho konkrétního místa. Takovým význačným cílem může být dominanta, ale i krajina, hory, jezero, panorama, prostranství, vstup do parku apod. Aby toto místo divák neminul, je potřebné ho na něm pozdržet. V místech stanovišť přitažlivých průhledů se proto uplatňují relaxační plochy jako odpočinkové lavičky, venkovní zahrádky kaváren, vedlejší vyhlídkové plošiny apod.

Obr. 36: Průhled stavbou do okolní krajiny, Lausanne

Obr. 37: Průhled zelení na zámek, Černá Hora

A co územní plánování?

Průhled je pojmem spíše regulačního plánu nebo územní studie než územního plánu.

Průhled může být **lemovaný zelení** nebo **lemovaný stavbami** (ulice) **nebo stavbou** (například průchodem, podloubím, bránou).

Průhled zelení může být úzký průhled vedený kompoziční osou. Záměrně tak směřuje pohledově z jednoho význačného místa na jiné. Tento průhled je vhodné zanést do územního plánu. Pro jeho zachování zvolit regulaci přípustného a nepřípustného využití v plochách, přes něž pohled vede. V území průhled zachovávat mimo jiné i tím, že je zeleň udržována, aby uvedené průhledy nezarůstaly.

Dále se může jednat o průhledy stavbami na význačných urbanistických osách, které jsou zakončeny významnými dominantami nebo pohledově exponovanými místy.

Při plánování nové zástavby je třeba vždy ověřit možnosti založení nových průhledů.

Je vhodné využít nečekaných příležitostí k průhledu a ty zachovat v územním plánu. V území působí tyto průhledy překvapivým a osvěživým dojmem.

Průhled na význačný cíl v území vzniká při kompoziční tvorbě cíleně, ale mnohdy se nabízí i jako náhodně vzniklý. Měl být využit se zvláštní pozorností k místu. U práce s průhledem je nutné zohlednit velikost sídla a podrobnost řešení: grandiózní průhled velkou stavbou v malém sídle by působil pitoreskně.

Průhledy však mohou být také velmi komorní místa s pohledem od lavičky v parku na plastiku lemovanou stromy. Takové průhledy neřeší kvůli svému měřítku územní plán, jde o náplň regulačního plánu nebo územní studie.

Při urbanistickém řešení konkrétního místa, například veřejného prostranství mohou být vyhotoveny vizualizace parteru se zobrazeným průhledem. Ty umožní občanům vytvoření si konkrétní představy o nově budovaném nebo revitalizovaném místě.

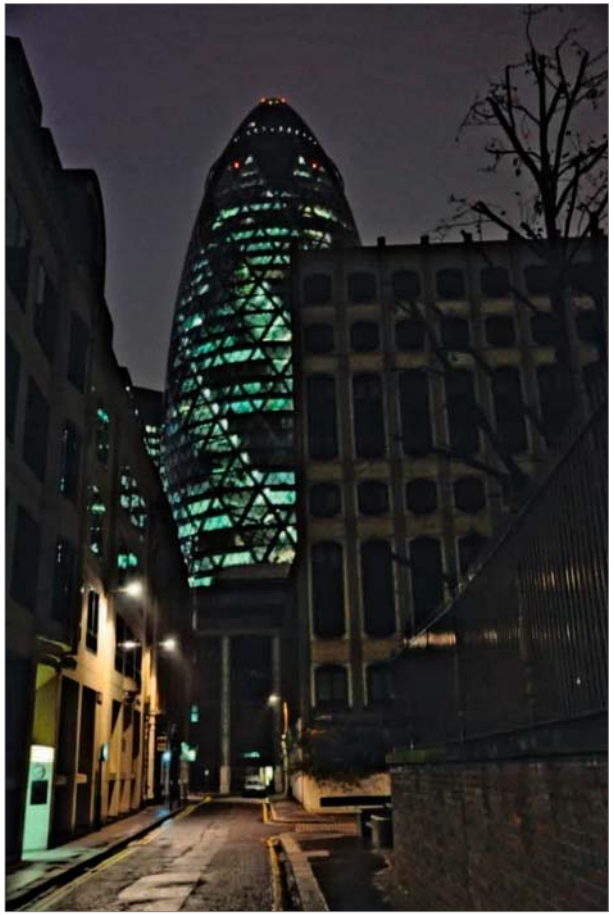

Obr. 38: Průhled ulicí na budovu 30 St Mary Axe, Londýn

Zdroje

[1] KUPKA, Jiří. *Prostředky harmonizace urbanistického prostor. Pomůcka k přednáškám pro studenty Fakulty stavební ČVUT* [online].
[2] MEDUNA, Vladimír. *Urbanistická kompozice.* Brno: VUT, 1985, 119 s.
[3] HEXNER, Michal. Oponentura návrhu předložené publikace.
Obr. 36, obr. 37: foto Z. Gajdíková
Obr. 38: foto J. Pokorný

17. POHLEDOVĚ EXPONOVANÉ MÍSTO

Zjednodušený výklad pojmu pohledově exponované místo

Pohledově exponované místo:

- místo přitahující pohled, místo častých pohledů,
- místo v pohledové (urbanistické) ose.

Pohledově exponované části průčelí – část průčelí přitahující pohled, část průčelí v závěru pohledové (urbanistické) osy.

Rozmanitost definic

Pohledově exponované části průčelí
Části průčelí, vhodné pro architektonické zdůraznění. [1]

A co územní plánování?

V územním plánu může být pohledově exponované místo totožné s dominantou. Uplatní se tedy, stejně jako průhled, v souvislosti s urbanistickou nebo pohledovou osou.

Pohledově exponované místo (podobně průhled nebo cílový bod pohledu) je pojem spíše měřítka regulačního plánu nebo územní studie. Ty řeší menší území a tedy i podrobněji. Z pohledu regulačního plánu nebo územní studie jsou pohledově exponovaným místem mnohá nároží, zdůrazněná vstupní průčelí, objekty ve výhledu ze zastávek hromadné dopravy, ve výhledu od vchodů a východů budov pro shromáždění velkého počtu návštěvníků jako jsou divadla, kina, společenské domy, rozlučkové síně apod.

Zdroje

[1] MAIER, Karel. *Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky.* [online]. Praha: ČVUT, 2004. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
Obr. 39: foto Z. Gajdíková

Příklad grafické značky

pohledově exponované místo

pohledově exponovaná část průčelí

Obr. 39: Obchodní dům Ransila, Lugano

18. CÍLOVÝ BOD POHLEDU (POINT DE VUE)

Zjednodušený výklad pojmu cílový bod pohledu (point de vue): atraktivní harmonické místo, na něž je směřovaná pohledová osa; atraktivní harmonické místo v průhledu (například hodnotný stavební objekt, socha, přírodní prvek).

Point de vue je vyvrcholením / těžištěm dané kompozice.

Rozmanitost definic

Objekt (architektura nebo plastika) sloužící jako cíl pohledu (průhledu). [1]

A co územní plánování?

Pro cílový bod pohledu platí stejné principy jako pro pohledově exponované místo. V územním plánu může být cílový bod pohledu totožný s dominantou. Uplatní se v urbanistické kompozici opět v souvislosti s urbanistickou osou nebo pohledovou osou.

V regulačním plánu nebo územní studii je cílovým bodem zajímavé líbivé místo na pohledové ose nebo v průhledu. Takovým místem může být například kašna, sousoší, zvýrazněný vstup budovy, radniční věž.

Zdroje

[1] ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 256 s.
Obr. 40: foto J. Pokorný

Příklad grafické značky

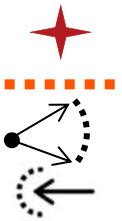

Obr. 40: Ukončení pohledové osy významnou stavbou – bazilika svatého Petra, Vatikán

19. MĚŘÍTKO a PROPORCE

Zjednodušený výklad pojmů

Měřítko: vnímaná velikost objektů vůči divákovi, která je obvyklá pro konkrétní místo, v němž se objekt nachází (velikost židle, rodinného domu, školy apod.). Je ovlivněna celkovou velikostí objektu i jeho členěním.

Lidské měřítko má prostředí, které je pro člověka příjemné a nepřipadá mu gigantické (opačný problém zpravidla nenastává).

Proporce: poměr hlavních rozměrů objektu, který je pro konkrétní objekt obvyklý (výška židle vůči velikosti jejího sedáku, výška rodinného domu vůči zastavěné ploše apod. V urbanistickém úhlu pohledu prostorů, proporce půdorysná a proporce v příčném řezu prostorem, proporce objektu vůči prostoru).

Také poměr velikostí objektů vůči sobě navzájem, poměr objektu vůči jeho části a jeho jednotlivých částí navzájem.

Soulad v objemových a rozměrových proporcích architektonického nebo urbanistického díla je předpokladem k harmonii prostředí, ve kterém žijeme.

Rozmanitost definic

Měřítko

V oblasti architektonické a urbanistické kompozice se pojem měřítko užívá pro vyjádření absolutních a relativních poměrů velikostí jednotlivých skladebných částí, objektů nebo i celých urbanistických souborů. Lidské měřítko upřesňuje přiměřenost objemů vůči člověku a také zvyklostem v jeho vnímání. [1]

Měřítko vyjadřuje poměr dvou velikostí.
Změna měřítka vytváří předpoklady pro zdůraznění hlavních částí oproti vedlejším. [2]

Proporce

Definují vztah velikostí základních rozměrů prostorového útvaru; vztahy velikostí jednotlivých částí vůči celku i mezi sebou navzájem. Proporce také odrážejí velikostní vztahy jednotlivých částí vůči zvolenému modulu (základnímu rozměru, ke kterému jsou ostatní rozměry vztahovány).
Proporce vnímaného urbanistického prostoru se promítají do psychiky člověka natolik, že může být vyveden z psychofyzické pohody (strach z uzavřeného/otevřeného prostoru). [2]

Využitím vhodných relativních rozměrů objektů a jejích vzájemných vzdáleností, které by se v uměleckém díle opakovaly, můžeme dosáhnout viditelné svázanosti objektů a jednoty celku. Hovoříme pak o proporcích objektů a jejich vztahů, o proporcích díla. [3]

A co územní plánování?

V územním plánu je možno regulovat měřítko zástavby např. prostřednictvím regulace struktury zástavby. Zejména v regulačním plánu nebo územní studii je třeba pamatovat na to, že zástavba odlišného měřítka nebo proporcí, než je obvyklé pro konkrétní místo, přitahuje divákovu pozornost. Tato pozornost může být žádoucí, potom se jí snažíme v urbanistické kompozici místa využít a objekt vhodně začlenit. Jestliže přitahuje nežádoucí pozornost, je snahou takový objekt prostředky urbanistické kompozice podle možností eliminovat, například pohledově odclonit.

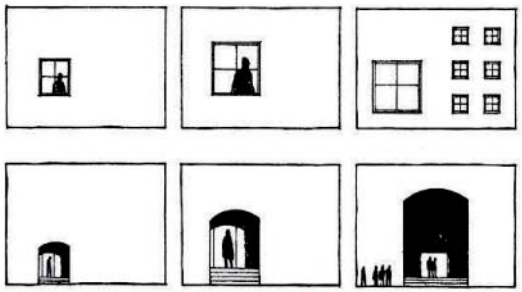

Obr. 41: Ilustrativní obrázek – vnímání měřítka a proporcí objektu

Velikostí prvků fasády objektu lze dosáhnout různého působení objektu jako celku. Proporce hmoty stavby a také její výraz (fasáda) jsou důležité pro celkové vnímání a utváření místa. Například dům s více malými okny se bude zdát větší a naopak stejně velký dům s jedním velkým oknem se bude jevit jako menší. Jsme totiž schopni, na základě své zkušenosti, odhadnout, kolik má objekt podlaží, jaké jsou vzájemné proporce mezi klasickým oknem, člověkem a prvky v okolí, tzv. přirozené měřítko. Řešení fasády a její členění předurčuje význam objektu – velikost vstupních dveří bude jiná u rodinného domu, u knihovny nebo u kostela.

Obr. 42: Příklad působení proporcí hmot

V těchto příkladech se jedná o negativní působení objektu, takovéto objekty zde nejsou žádané. Jejich tvar a velikost nám spíše napovídají o jiné funkční náplni, neboť máme zažitou představu o tom, jak vypadá typický rodinný domek, školka, či obecní úřad. Forma objektu, tedy tvar a jeho velikost, by vždy měla vycházet z jeho funkce, následně z dispozice a konstrukce.

Stavba přiměřeného měřítka má obdobný objem a míru členění jako okolní objekty. Zachování měřítka a proporcí způsobuje harmonii (vyrovnanost, vyváženost) prostředí. Může však vést k jednotvárnosti. Pokud chceme tuto harmonii porušit, je třeba tak učinit s logickým záměrem, takovým je například:

- umístění význačné budovy,
- umístění na význačném místě.

To znamená:

Porušit měřítko může význačná budova, na niž chceme záměrně upozornit (například škola, radnice…)

Porušit měřítko může jeden objekt (příp. skupina objektů stejného účelu), pokud jde o význačné místo, jakým je například zakončení pohledové osy ulice.

Porušení měřítka je především chápáno v negativním smyslu. Ovšem záměrné porušení měřítka může být součástí architektonického/urbanistického záměru, který dotváří dané místo a celkový obraz místa je pozitivní. Konkrétní hodnocení je ovšem subjektivní, proto je vhodné exponovaná místa řešit architektonickou soutěží.

V případě sousedství nové a starší stavby je třeba věnovat proporcím a měřítku zvýšenou pozornost. Proporce hmoty stavby a také její výraz (fasáda) jsou důležité pro celkové vnímání a utváření místa.

Kontrast mezi moderní a historickou stavbou se nevylučuje (obr. 43). Vždy záleží na významu stavby a jejím postavení ve svém okolí (rodinný dům v řadové zástavbě na malém pozemku budeme vnímat jako jeden z mnoha, ale budovu celoměstského významu, např. galerii, budeme hodnotit jinak).

Radikální kontrast není vždy nutný, budovy se mohou lišit v jednotlivostech, přesto by měly být proporčně v souladu. Stavby na obr. 44 si svým architektonickým ztvárněním vzájemně nekonkurují, naopak vytváří kompaktní soubor s uliční frontou. Nová stavba tak může nenásilně dotvářet již stávající zástavbu.

Obr. 43: Židovské muzeum v Berlíně

Obr. 44: City Lounge v Sankt Gallenu

Zdroje

[1] HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977, 341 s.
[2] TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická* kompozice I. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
[3] MEDUNA, Vladimír. *Urbanistická kompozice*. Brno: VUT, 1985, 119 s.
Obr. 41: CHING, Francis D. *Architecture: form, space, & order*. 3rd ed. Hoboken: Wiley, c2007, xiv, 431 s. ISBN 978-0-471-75216-5.
Obr. 42: N. Rozmanová
Obr. 43: Jewish Museum Berlin, foto: Luftbild und Pressefoto - Robert Grahn, http://www.jmberlin.de/
Obr. 44: foto Z. Gajdíková

20. GRADACE, KONTRAST a AKCENT

Zjednodušený výklad pojmů

Gradace = zesilování účinku směrem k místu hlavního efektu, kde kompozice vrcholí, například výrazným sousoším, nejvýznamnějším objektem apod.

Kontrast = odlišnost, protiklad.

Akcent = důraz, zvýraznění. [2]

Rozmanitost definic

Gradace je stupňováním účinku kompozice směrem k místu, v němž kulminuje. Tímto v kompozici akcentovaným místem (jádrem) může být dominanta jako urbanisticky exponovaný prvek, jehož smyslem a cílem je přímo či nepřímo vyjádřit výtvarně prostorový záměr. [1]

Kontrast a shoda jsou extrémními relacemi míry vzájemné odlišnosti jednotlivých prvků kompozice. Pravidelnost resp. nepravidelnost celkového urbanistického řešení je pak funkcí tohoto vztahu.

Kontrast a shoda mají povahu dialektického celku, navzájem se podmiňují a v určité poloze v sebe přecházejí. Vnímáme sice rozdíly, ale nikoliv přesné hranice rozdílů. Tento jemný přechod kontrastů označujeme jako nuance. [1]

Akcent
Zvýrazňující prvek v rámci celkové hmotové kompozice, u něhož význam architektonicko-výtvarný převažuje nad funkcí užitnou. [3]

A co územní plánování?

Mnohé principy urbanistické kompozice platí obecně a využívá jich například výstavnictví. Při expozici výtvarných děl nebo květin si je možné uvědomit existenci centrální pohledové osy vedené od vstupu. Na jejím konci je jako cílový bod pohledu nejvýznačnější vystavovaný objekt. Hodnota vystavovaných objektů graduje podél návštěvnické trasy. Nejhodnotnější objekty jsou umístěny v centru prostoru nebo na pohledových osách vedených od vstupu do jednotlivých výstavních sálů. Stejné principy platí pro utváření sídla.

Zesilování účinku lze dosáhnout opakováním prvku, který se směrem k místu hlavního efektu opakuje, přičemž se intervaly mezi prvky zkracují nebo se prvek zvětšuje, případně je užito obojího účinku současně. Příkladem může být užití drobných vodních prvků v parku, které jsou větší směrem k centrálnímu vodotrysku. Prvky přitom lemují pohledovou osu. Příkladem je i výšková gradace, kdy se objekty postupně zvyšují směrem k dominantě.

Gradace v území nemusí souviset jen s pohledovou osou – může být představována urbanistickou osou, například hlavní přístupovou cestou vinoucí se zastavěným členitým terénem. Ve vhodných místech stoupání tato cesta využívá pohledová stanoviště se stále malebnější vyhlídkou do okolí. V závěru cesty je význačný objekt či působivá vyhlídka do širokého okolí.

Gradace může využívat moment překvapení – dalo se tušit zajímavé místo nebo prvek, přesto závěr cesty poskytuje nečekaně působivý dojem vyvolaný mimořádně význačným objektem, nebo významnou vyhlídkou.

Obr. 45: Gradace hmoty zástavby – hrad Rabí

Obr. 46: Gradace soch při příchodu k zámku – Milotice

Zdroje

[1] TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická kompozice I.* 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
[2] ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání [online].
[3] OBERSTEIN, Ivo, CACH Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování*. Praha: FA ČVUT, 2001.
Obr. 45: foto H. Čapek, http://www.hradrabi.cz/
Obr. 46: http://www.zamekmilotice.cz/

Zjednodušený výklad pojmů

Rytmus je pravidelné opakování alespoň dvou různých prvků v ploše nebo prostoru.

Řazením postupně se zvětšujících prvků vzniká **gradace**. Rytmem je do kompozice vnášen řád.

Rytmus můžeme vysledovat např. u architektonických prvků fasády, v průčelí staveb nebo ve hmotové skladbě souboru staveb. V urbanismu se rytmus uplatňuje např. u stromořadí, nebo u rozestavění dominant. [1]

Symetrie = souměrnost; pravidelné rozmístění prvků kolem středu nebo kolem některé osy. [2]

Asymetrie = nesouměrnost, opak symetrie. [2]

Eurytmie = soulad, harmonie jednotlivých částí i celku. [1]

Rozmanitost definic

Rytmus je opakováním stejných prvků v pravidelných intervalech. Jeho podstatou je takt – způsob zákonitého střídání určitých fází kompozičního celku. Zákonitosti rytmu jsou v přímé vazbě s principy standardizace, modulace a typizace. Obecně vyjádřeno, je rytmus zvláštní formou rozlišení a současné jednoty rozlišeného. [3]

Symetrie ať již podle osy nebo podle bodu, bilaterální či radiální, zvýrazňuje účinek kompozice. Je jedním z nejjednodušších prostředků výtvarné jednoty díla, považovaným tradičně za složku dokonalosti, projev vážnosti a monumentality řešení. [3]

Porušení symetrie, které dosáhne takového stupně, že jej nelze označit za pouhou postřehnutelnou odchylku v symetrii, označujeme jako **asymetrii.** [3]

Obr. 47, obr. 48: Řím – pohled z náměstí Piazza del Popolo na téměř identické kostely

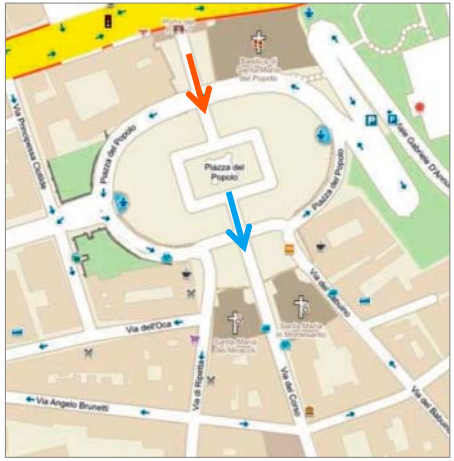

Obr. 49: Půdorysné znázornění místa v mapě

21. RYTMUS, SYMETRIE a ASYMETRIE

A co územní plánování?

Rytmus, symetrie a asymetrie jsou další z nástrojů urbanistické kompozice, které lze využít spíše v měřítku regulačního plánu nebo územní studie. Ještě častěji jsou využívány v architektonické tvorbě.

Čtenář si je mnohem snáze vybaví využité na fasádě velkého objektu:

symetrie – jedná se o dvě stejně velké hmoty budovy zrcadlově vůči sobě otočené; hlavní vstup je situován uprostřed budovy, tj. na svislé ose, která je současně osou stejných polovin objektu – křídel budovy,

asymetrie – hmota budovy nemá osu symetrie, její hmota není rovnovážně rozložena,

rytmus – například pravidelně se střídající okna na fasádě objektu.

V území se symetrie zejména v minulých stoletích využívala pro zdůraznění význačných staveb a jejich okolních prostor, včetně přilehlých zahrad francouzského stylu. Příkladem může být zámek v Dobříši nebo Mahenovo divadlo v Brně s květinovou výsadbou a přístupovými chodníky a mnoho dalších objektů. Veřejné prostranství by tuto koncepci symetricky řešených staveb mělo respektovat.

Rytmus je v území představován opakujícími se stejnými prvky – klasicky stromořadím, sloupořadím, plastikami, fontánami.

Zdroje

[1] *http://architektura.klenot.cz/* – Teorie architektury [online].
[2] *https://cs.wikipedia.org/*
[3] TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická kompozice I.* 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
Obr. 47, obr. 48: foto Z. Gajdíková
Obr. 49: *http://mapy.cz/*
Obr. 50: *http://www.zamekdobris.cz/*
Obr. 51: *https://commons.wikimedia.org/*
Obr. 52: *http://www.kacina.cz/*

Obr. 50: Zámek v Dobříši

Obr. 51: Mahenovo divadlo v Brně

Obr. 52: Zámek Kačina

Část II Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice

V Části I jsme se mohli seznámit s nejčastějšími pojmy urbanistické kompozice.

V Části II bychom se měli dovědět, čeho si v území všímat a vážit – jaké hodnoty v území máme a jak jejich existenci pro urbanistickou kompozici využít.

Ke komplexní, kvalitní a dlouhodobě platné urbanistické koncepci a kompozici v územním plánu vedou v urbanistické tvorbě tři postupné kroky:

1. **vnímání území,**
2. **analýza území,**
3. **návrh řešení území.**

V souladu s uvedenými třemi kroky jsme aplikaci základních principů a zásad urbanistické kompozice rozdělili na následující postupy:

1. prověření, co je náš katastr (správní území) na mapě a v terénu – vnímání prostředí a souvislostí – terén,
2. jaké hodnoty (přírodní, kulturní, historické, urbanistické, civilizační) ve správním území máme, čeho si všímat,
3. jak hodnoty v urbanistické kompozici využít – principy a zásady tvorby,
4. jak hodnoty v území zachovat a rozvíjet (tj. zlepšit),
5. jak urbanistickou kompozici v území uhlídat (tj. stabilizovat a dlouhodobě udržet).

Kompozici nelze vázat na správní území (kompozice nemá správní hranice nebo jen výjimečně, a to při shodě prostorového a administrativního vymezení území). Přesto se další text odkazuje na správní území, neboť projektant v souladu se stavebním zákonem řeší územním plánem jedno správní území. Zohledňuje však v řešení i okolí správního území.

Na příkladu konkrétního sídla bychom chtěli čtenářům představit hlavní zásady využívající principy urbanistické kompozice v územním plánování. Záměrně nechceme využít pro ukázky proslulá památkově chráněná místa se známými hrady a zámky. Chceme ukázat, že hodnoty lze nalézt v kterémkoliv sídle a i pro ně platí zásady urbanistické kompozice.

Jako modelové území, na němž chceme demonstrovat ukázky principů urbanistické kompozice, jsme zvolili městys Černá Hora. Toto sídlo leží asi 25 km severně od Brna, při silnici Brno–Svitavy. V současnosti má okolo 2000 obyvatel. Ukázky využití principů urbanistické kompozice doplňují obecné příklady nebo příklady z dalších sídel.

Poloha zvoleného sídla v rámci České republiky

Zdroj: http://www.mapy.cz/

Krok 1 – vnímání území

1.1. Než se vydáme do terénu

/Průzkum sídla a okolí podle map – poloha sídla a členitost terénu, historie sídla a krajiny/

Pro urbanistickou koncepci a urbanistickou kompozici je třeba si uvědomit **polohu sídla** – v blízkosti jakých sídel obec leží. Jaké zázemí poskytují obci okolní sídla nebo jaké zázemí poskytuje řešená obec okolním sídlům. Jedná se například o pracovní příležitosti, možnosti návštěvy zdravotních a školských zařízení, nákupů, společenského vyžití apod. Od potřeb sídla a jeho spolupráce s okolím (při využívání školských, kulturních, sportovních a jiných zařízení) se odvíjí nároky na rekonstrukci nebo budování nových zařízení. S tím souvisí využívání existujících ploch a objektů a hledání vhodných nových ploch. To je takových ploch, na nichž objekty mimo jiné neporuší urbanistickou koncepci a kompozici sídla.

Získat představu o dopadu záměrů v území, znamená projít okolí sídla a sídlo samotné. Vnímat **členitost terénu**, všímat si odkud je na sídlo hezký pohled. Ten může být nejpůvabnější z údolí nebo z okolních kopců, které ani neleží ve správním území sídla. Proto před „průzkumným výletem“ je vhodné prohlédnout mapy správního území obce a jejího okolí.

Příklad: obec Černá Hora

Poloha sídla a základní mapové podklady

Zdrojem informací může být například základní, zimní nebo turistická mapa, tj. mapy běžně přístupné na internetových stránkách *(www.mapy.cz)*.

Poloha sídla a vzdálenost nejbližších sídel:

Černá Hora – Bořitov 2 km

Černá Hora – Žernovník 3 km

Černá Hora – Rájec-Jestřebí 6 km

Správní území sídla je území jednoho (případně více katastrálních území) spravované obecním nebo městským úřadem. Přitom obecní (městský) úřad vykonává úkoly, které mu uloží zastupitelstvo nebo rada obce v tzv. samostatné působnosti a dále vykonává v určitém rozsahu státní správu v tzv. přenesené působnosti.

Katastr obce Černá Hora a jeho poloha vůči sousedním sídlům
Zdroj: http://mapy.cz/

Uvedená zimní mapa znázorňuje vyvýšená místa v okolí sídla (Černá Hora), včetně nadmořských výšek, rozhledny v okolí nebo místa, z nichž je dobrá vyhlídka do okolí. Na mapě je možné si všimnout také hlavních příjezdových komunikací do obce, neboť ty jsou rovněž důležité při následné tvorbě urbanistické kompozice sídla.

Okolí obce a hlavní příjezdové komunikace

Další informace o sídle je možné čerpat z oficiálních internetových stránek obce, anebo v publikaci, která dokumentuje vývoj obce:

„Černá Hora leží v kopcovité lesnaté krajině na území boskovické brázdy na rozhraní Českomoravské a Drahanské vrchoviny. V minulosti se zde křižovaly původní obchodní cesty. Jedna vedla z Brna do Čech (cesta Trstenická) a druhá z Tišnova do Blanska.

Před rokem 1279 byl založen hrad, jehož podhradí bylo objeveno roku 1973 při stavbě silničního obchvatu. V 16. století byl hrad přebudován na renesanční zámek. Po požáru v roce 1724 byl zámek opraven až počátkem 19. století, následně přestavěn podle projektu Theofila Hansena. V současnosti je zámek využit pro domov důchodců.

Podle dostupné literatury je možné, že nejstarší zástavba byla východně od zámku (lokalita Na Ulici). Mladší byla zástavba na obdélníkovém náměstí. Tomu také nasvědčuje poloha kostela, který byl vystavěn na místě kostela dřívějšího a byl obklopen hřbitovem.“

Zdroje: *http://mapy.cz/s/mN2B*, *http://www.mestyscernahora.cz/*,
SADÍLEK, Jaroslav. *Černá Hora. Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce.* [online]. Bystřice nad Pernštejnem: 2012, 124 s.
Foto: *J. Drbušek*

Panoramatický pohled na sídlo Černá Hora a jeho okolí

Poloha sídla a další mapy

Poloha příjezdových komunikací do obce, průběh tras pro turisty a cyklisty, existence místních naučných tras a vyhlídkových míst jsou pozice, jimiž prochází, příp. se na nich zdržuje více návštěvníků, než na jiných místech v okolí. Jak je této skutečnosti možné využít pro urbanistickou kompozici, si řekneme v dalších kapitolách.

Na letecké mapě se rychle orientujeme při sledování lesních masívů a rozsáhlých půdních celků.

Lesní masívy jižně od obce

Zdroj: https://mapy.cz/

Turistická nebo cykloturistická mapa nám představí možnost intenzivnějšího pohybu lidí v krajině.

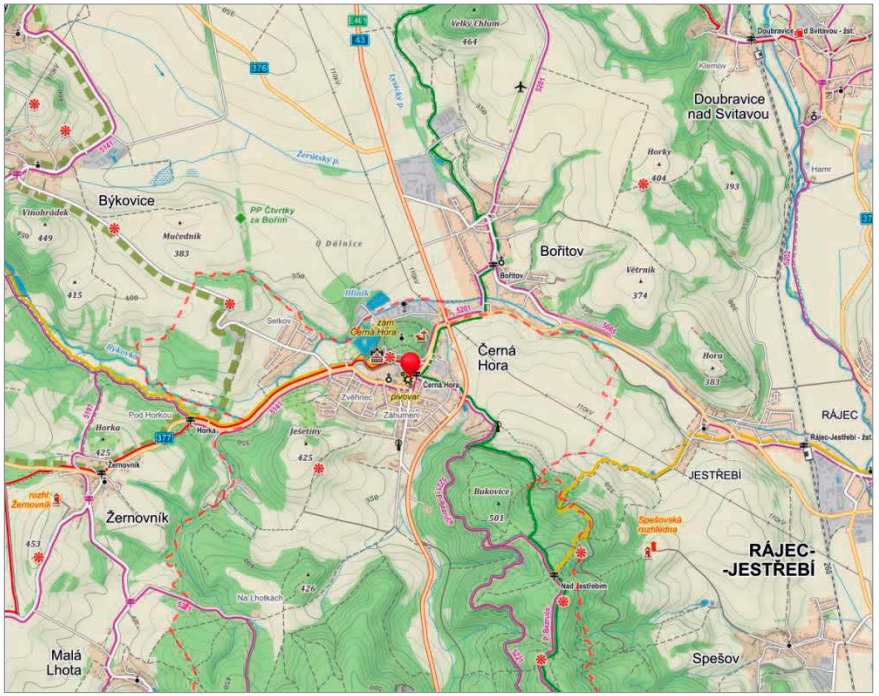

Turistické a cykloturistické trasy

Zdroj: https://mapy.cz/

Členitost terénu

Členitost terénu je základní a neměnnou dispozicí území pro urbanistickou kompozici. Rámcovou představu o členitosti okolí si lze udělat rovněž z dalších podkladů jako je stínovaný model reliéfu nebo ortofotosnímky. Orientačně se můžeme seznámit s daným prostředím také díky panoramatickým pohledům aplikace Street View. I tyto podklady jsou na internetových stránkách běžně dostupné.

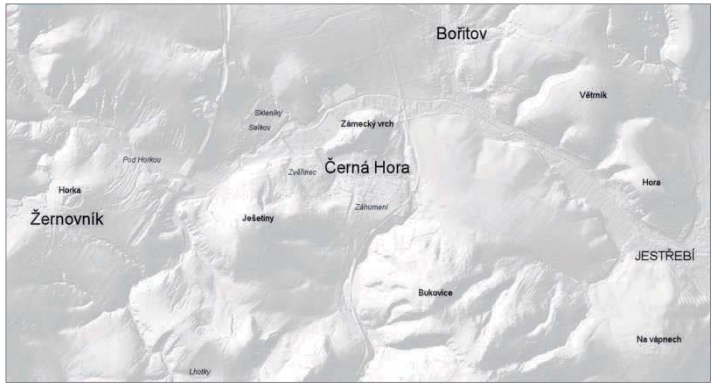

Stínovaný model reliéfu

Zdroj: Geoprohlížeč – Digitální model reliéfu ČR *http://geoportal.cuzk.cz/*

Topografická mapa na podkladu stínovaného modelu reliéfu

Zdroj: *Národní geoportál INSPIRE – Mapy* *http://geoportal.gov.cz/*

Ortofotosnímek na podkladu stínovaného modelu reliéfu

Zdroj: *Národní geoportál INSPIRE – Mapy* *http://geoportal.gov.cz/*

Vrstevnice na ortofotosnímku

Zdroj: Geoprohlížeč – ZABAGED – výškopis *http://geoportal.cuzk.cz/*

Historie sídla – mapové podklady

Vedle polohy sídla a členitosti jeho správního území je důležité nahlédnout na nejzákladnější fakta o historickém vývoji sídla. Z historických a archivních podkladů jako jsou mapy a kroniky můžeme vysledovat například způsob rozrůstání sídla nebo dřívější využití ploch. V příkladu Černé Hory stojí za pozornost například vodní plocha jižně pod Zámeckým vrchem. Tato plocha není v současnosti využívána jako vodní plocha, ale jako zahrady. Dřívější využití připomíná název přilehlé ulice zvané Na Rybníčku.

Historická mapa je kartografické dílo, jehož tvůrci se snažili zpětně rekonstruovat stav území v určitém historickém období – mapa vytvořená historiky, přesněji mapa historiografická neboli dějepisná.

Archivní mapa (stará mapa) pochází z období, jehož stav zobrazuje, ale její údaje již zastaraly.

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/

Oba typy map jsou rovněž volně dostupné na internetu.

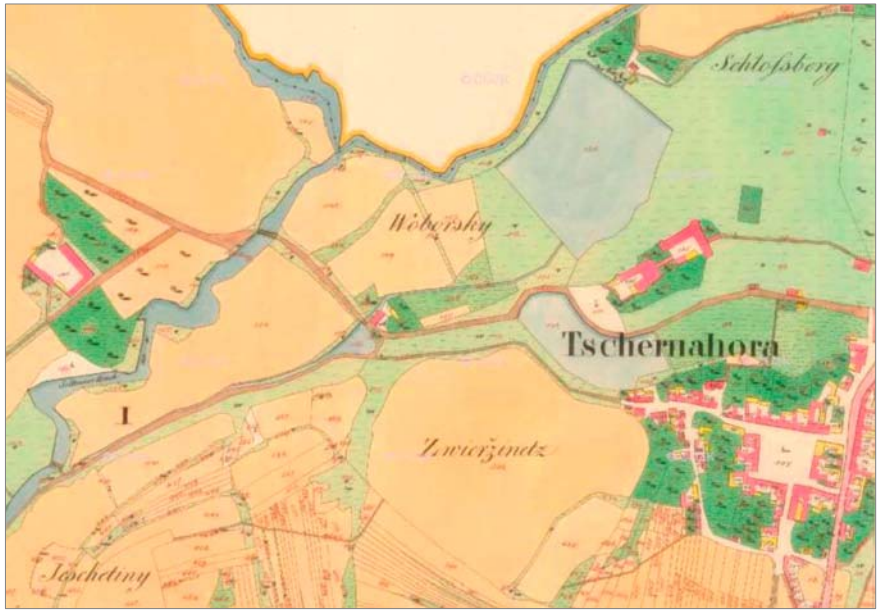

Stabilní katastr, 1826

Zdroj: http://archivnimapy.cuzk.cz/

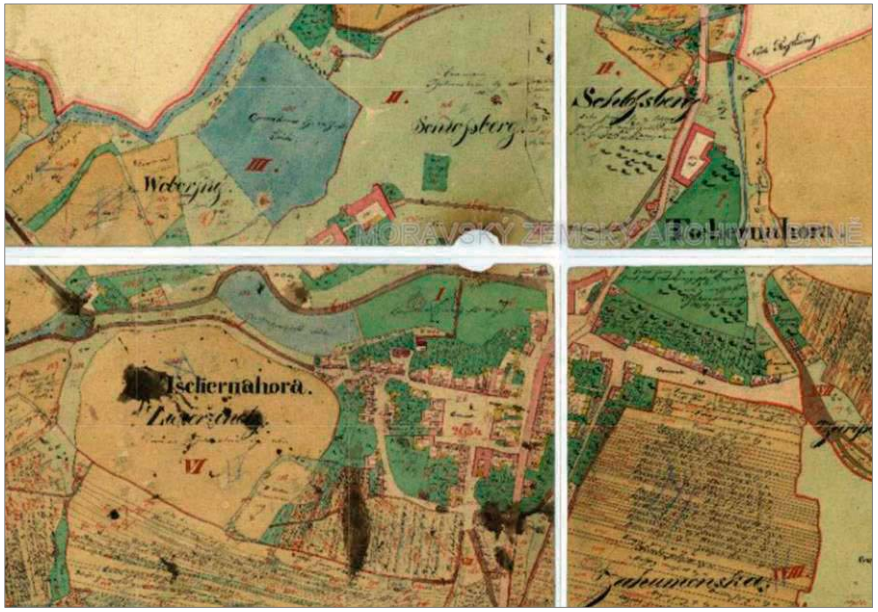

Indikační skica

Zdroj: http://www.mza.cz/indikacniskici/

III. vojenské mapování - M.: 1:25 000,
mapový list č. 4257_1, č. 4257_2
Zdroj: http://www.chartae-antiquae.cz/

III. vojenské mapování - M.: 1:75 000,
mapový list č. 4257
Zdroj: http://archivnimapy.cuzk.cz/

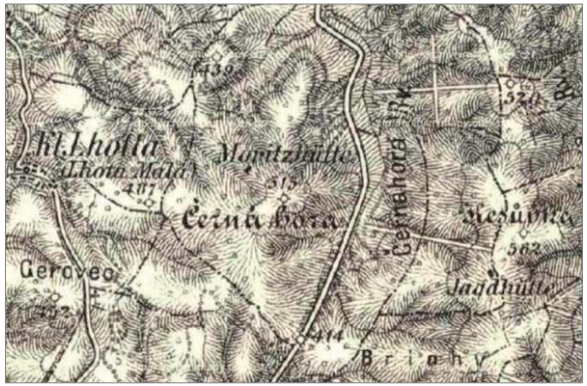

III. vojenské mapování - M.: 1:25 000,
mapový list č. 4257_1, č. 4257_2
Zdroj: http://archivnimapy.cuzk.cz/

II. vojenské mapování - M.: 1:28 800,
mapový list č. O_8_I, č. O_8_II
Zdroj: http://mapy.cz/

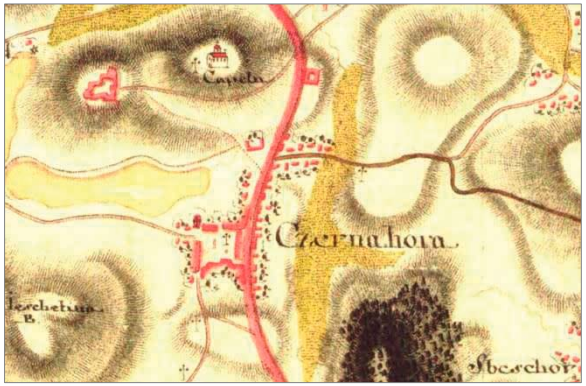

I. vojenské mapování - M.: 1:28 800,
mapový list č. 49
Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/

Müllerova mapa,
mapový list č. 10
Zdroj: http://www.chartae-antiquae.cz/

Historie krajiny

Mnoho zajímavých informací lze vysledovat z ortofotosnímků. Z porovnání obou níže uvedených snímků je patrné, jak se zvětšila zastavěná plocha sídla během uplynulých šedesáti let a jak byly zceleny pozemky v drobné držbě, nebo se zvýšilo množství zeleně v krajině. V území se výrazně uplatňuje existence silničního obchvatu sídla z jeho východní strany. Silnice tím limituje rozvoj sídla východním směrem. Také severním směrem se sídlo příliš nerozrůstá. Jistý podíl na tom má i to, že plochy leží v sousedství hranice správního území – při hranici katastrálního území (viz žlutě vyznačená hranice v historickém ortofotosnímku).

Historický ortofotosnímek, 1953

Zdroj: http://kontaminace.cenia.cz/

Tentýž ortofotosnímek pořízený zhruba po šedesáti letech

Zdroj: https://mapy.cz/

Zdroje archivních a historických digitalizovaných map našeho území

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru http://archivnimapy.cuzk.cz/ nebo http://historickemapy.cuzk.cz/

Moravský zemský archiv v Brně
- Stabilní katastr - indikační skici http://www.mza.cz/indikacniskici/

Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
- Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska http://oldmaps.geolab.cz/
- mapa II. vojenského mapování (mapa z 19. století) http://mapy.cz/

Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický
- Mapový portál http://mapy.vugtk.cz/
- Virtuální mapová sbírka http://www.chartae-antiquae.cz/

Projekt NAKI – Kartografické zdroje jako kulturní dědictví http://naki.vugtk.cz/

Historická ortofotomapa – 50. léta http://kontaminace.cenia.cz/

Historický ústav Akademie věd České republiky
- Mapová sbírka http://www.hiu.cas.cz/cs/

Digitalizovaní staré mapy Moravy a města Brna http://www.vilemwalter.cz/mapy/

Staré a historické mapy z Čech, Moravy a Slezska http://www.staremapy.cz/

Mapové sbírky knihoven
- Moravská zemská knihovna v Brně – Mollova mapová sbírka http://mapy.mzk.cz/
- Digitální knihovna Vědecké knihovny v Olomouci http://kramerius.kr-olomoucky.cz/search/
- Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/
- Městská knihovna v Praze http://web2.mlp.cz/mapa1938/klad.php

Dostupná stará mapová díla z území Čech, Moravy a Slezska

Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem: http://oldmaps.geolab.cz/

1) ***Müllerovo mapování***
   - Müllerova mapa Čech z roku 1720
   - Müllerova mapa Moravy z roku 1716 ve vydání z roku 1790

2) ***I. vojenské mapování – josefské***
   - 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace), měřítko 1: 28 800

3) ***II. vojenské mapování – Františkovo***
   - 1836-1852, měřítko 1: 28 800

4) ***III. vojenské mapování – Františko-josefské***
   - 1876-1878 (Morava a Slezsko), 1877-1880 (Čechy), měřítko 1 : 25 000

5) ***Stabilní katastr***

Zdroje použitých archivních map

VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ
© 1st Military Survey, Section No. 49, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna
© 2nd Military Survey, Section No. O_8_I, O_8_II, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna
© Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně - http://www.geolab.cz
© Ministerstvo životního prostředí ČR - http://www.env.cz

MÜLLEROVO MAPOVÁNÍ
© Historický ústav AV ČR - http://www.hiu.cas.cz

1.2. Čeho si máme všímat

/Pohled na sídlo z jeho okolí a pohledy na vnitřní části sídla/

Vybaveni informacemi z map můžeme vyrazit do terénu. Nejprve je dobré prozkoumat **vzhled sídla z jeho okolí**. Základem je, uvědomit si **v jaké krajině** sídlo leží (viz karta č. 5 Konfigurace terénu: Schémata typů polohy města v terénu), zda leží v rovinaté krajině nebo členité, na svahu, v údolí či na kopci.

Prohlíželi jsme mapy okolí, abychom nahlédli na sídlo z míst v okolí často navštěvovaných. Pro urbanistickou kompozici si všímáme, jaká převládá v sídle **výšková hladina** (karta č. 6), je-li z dálky patrné **historické jádro** (karta č. 7), z kterého místa – **vyhlídkového bodu** (karta č. 8) se jeví pěkné **dominanty** (karta č. 9) a tvoří působivé **panorama** sídla (karta č. 10). Abychom tyto skutečnosti zjistili, je zapotřebí pozorně projít zejména návštěvnicky nejfrekventovanější místa v okolí, fotografovat a evidovat si poznatky do mapy okolí. Nejlépe do mapy, v níž je patrná hranice správního území, tj. katastrů, z nichž se sídlo skládá. Tím si uvědomíme, která hodnocená místa se nacházejí v našem správním území a která mimo ně.

Pohled na sídlo z jeho okolí

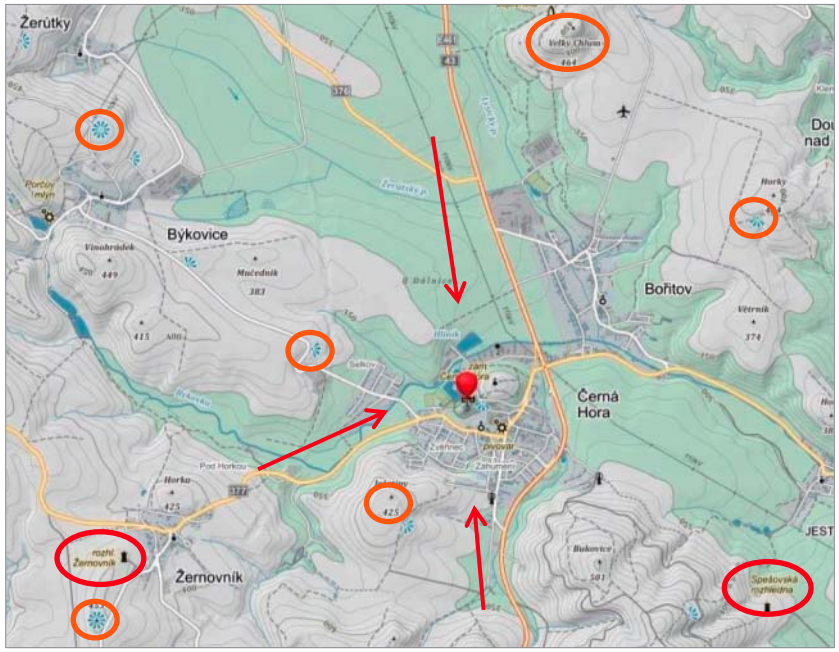

Zdroj: https://mapy.cz/

Dominanty převyšující okolní zástavbu (věž radnice, kostela, kaple, zámek, památník) spoluvytváří panorama sídla. Proto při hledání vhodných pohledů na obec a vyhlídkových míst je třeba se soustředit právě na dominanty.

Jistě není marné pohlédnout na sídlo
ze svahů okolních návrší a vyhlídkových bodů
nebo z případné blízké rozhledny.

Rozhodně stojí za pozornost dálkové pohledy na sídlo (karta č. 15)

z přístupových komunikací a turistických tras

V sídle, které jsme si zvolili jako příklad, je takovou dominantou zámek na návrší.

Pohled na zámek s kostelem

Zdroj: http://www.mestyscernahora.cz/

Poloha dominanty v sídle – příklady

Dominanta sídla nebo krajiny není vždy na nejvyšším místě jako je tomu právě v příkladu Černé Hory. Umístění vhodné dominanty ve svahu nebo nad vodní plochou je také velmi působivé. Dominanta v rovinaté krajině využívá kombinace vodorovných a svislých linií prvků (obr. hrad Švihov).

Příklad dominanty na vyvýšeném místě – hrad Boskovice

Zdroj: http://www.cyklo-jizni-morava.cz/

Příklad dominanty v mírném svahu – Klobouky u Brna

Zdroj: http://www.kloboukyubrna.eu/

Příklad dominanty na rovině – hrad Švihov

Zdroj: autor Petr Fabian, http://www.hrady-zriceniny.cz/

Příklad dominanty nad vodní plochou – kostel v Jedovnicích

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/

Pohled na vnitřní části sídla

Aby bylo možno s urbanistickou kompozicí v sídle pracovat, je třeba sídlu porozumět:
věnovat pozornost základní historii sídla – identifikovat jeho **historické jádro** (karta č. 7)
a směry dalšího rozrůstání sídla v území, tj. hlavní **urbanistické osy** (karta č. 13)

K tomu nám může pomoci běžně dostupná historická mapa a letecký snímek:

Urbanistické osy a historické jádro jsou patrné i z archivní mapy.

Zdroj: https://mapy.cz/

Urbanistické osy jsou v případě Černé Hory totožné s hlavními dopravními tahy vedenými sídlem ve směru sever – jih (Brno–Svitavy) a východ – západ (Rájec-Jestřebí–Tišnov).

Zdroj: https://mapy.cz/

Pohled na vnitřní části sídla

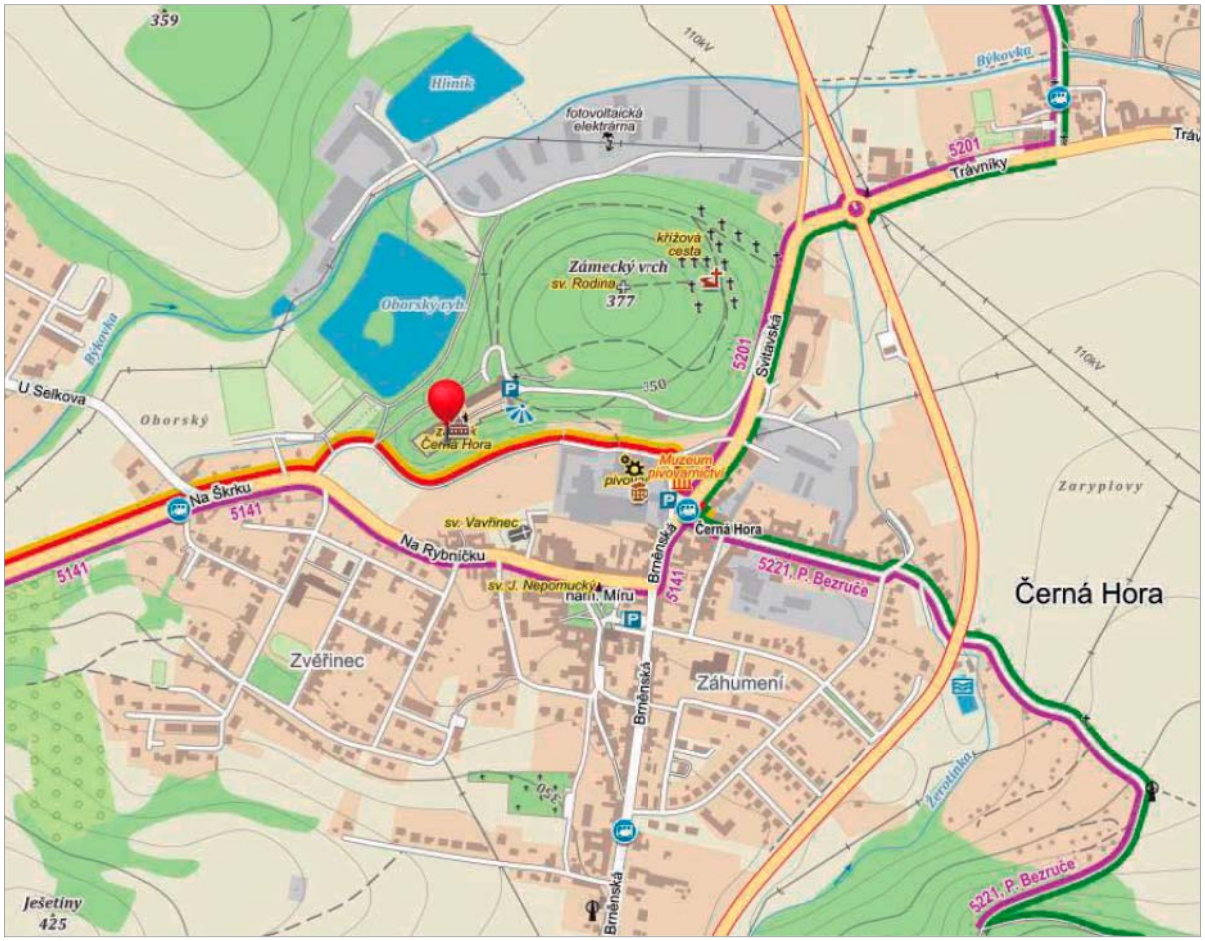

Centrem Černé Hory prochází tři cyklotrasy a tři značené turistické trasy. Spolu se zámkem, starobylým pivovarem a lesnatým okolím tak sídlo skýtá dobré možnosti pro cestovní ruch. V nejbližších letech je potřebné věnovat pozornost úpravě náměstí a domům, které ho obklopují.

Zdroj: https://mapy.cz/

Rovněž při pohledu na vnitřní prostory sídla je vhodné se soustředit na frekventované trasy, například na turistické a cykloturistické trasy, na naučné stezky.

Výchozí náhled na vnitřní prostory sídla opět získáme už z mapy. Turistická mapa nás provede trasami a upozorní na nabízené místní pozoruhodnosti, zajímavosti a služby.

Je-li to možné a vhodné, v ideálním případě tak spojují tyto trasy atraktivity sídla. U nich se koncentruje větší počet obyvatel a návštěvníků. Jim je třeba ukázat nejpřitažlivější části sídla. Některými místy v sídle jeho obyvatel nebo návštěvník jen prochází nebo projíždí. V jiných místech se z nějakého důvodu chce nebo musí zdržet. Proto je třeba v sídle, podobně jako v jeho okolí, hledat místa významných vyhlídkových bodů (karta č. 8), dominanty sídla (karta č. 9) nebo jeho částí a další pohledově exponovaná místa (karta č. 17), na něž pohledy nebo průhledy jsou natolik malebné, že stojí za to jim věnovat pozornost a chránit je.

Vzhled sídla ovlivňuje zájem návštěvníků se do obce vracet a doporučovat ji k návštěvě ostatním. Obliba místa ovlivňuje prosperitu místních zařízení a tím i možnost jejich zvelebování. Upravenost, vkus a pozornost, jakou sídlu věnují zástupci obce a občané, se odráží ve vztahu místních k sídlu.

Tip: *Dobrým prostředkem k seznámení s okolím jsou společné turistické výlety s fotoaparáty. Je praxí prověřené, že místním jsou i krásné pohledy všední a nedokáží je dostatečně ocenit. Mnohdy teprve procházka s odborníkem nebo vyhledávání záběrů přes fotoaparát a prezentace snímků, otevře místním obyvatelům oči. Výsledkem může být například soutěž občanů a návštěvníků o nejhezčí fotografii obce jako celku zasazeného do okolní krajiny.*

Vzrostlé stromy na náměstí zdůrazňují význam místa.

Průhled od radnice na zámek.

Zeleň oddělující park a ulici s rodinnými domy.

Místní pivovar – část navazující na veřejné prostranství s autobusovou zastávkou.

Kostel a fara.

Veřejné prostranství s kašnou.

Černá Hora , Brno Foto: *J. Drbušek, Z. Gajdíková, Z. Kučerová, N. Rozmanová.*

Malý Chlum, rozhledna u Černé Hory

Drnovice, obec v okolí Černé Hory

Lysice, městys v okolí Černé Hory

Foto:
J. Drbušek,
Z. Gajdíková,
N. Rozmanová.

1.3. Zásady pro Krok 1 – vnímání území

- Prostudovat základní dostupné podklady, zejména mapy.
- Uvědomit si
  - polohu sídla vůči okolním sídlům,
  - členitost okolního terénu,
  - návštěvnicky exponovaná místa v širším okolí (např. turistické trasy, cyklistické stezky, vyhlídková místa, příjezdové komunikace).
- Projít okolí sídla s pozorností věnovanou zejména významným vyhlídkovým bodům, dálkovým pohledům, panoramatu sídla, dominantám.
- Projít vlastní sídlo, věnovat pozornost konkrétním místům – historickému jádru, ulicím a prostorům tvořícím urbanistické osy.
- Vyhledávat vhodné pohledové osy a pohledově exponovaná místa.
- Vytipovat chráněné pohledy a průhledy s cílovými body pohledů.
- Najít závady v území – nevhodné pohledové dominanty, zástavbu narušující chráněné pohledy, znehodnocující urbanistické osy.
- Najít další nedostatky, například v prostupnosti území nebo ve využívání ploch, které poškozují kompoziční vztahy
  (některé plochy nebo objekty jsou zároveň hodnotou i závadou – například polorozbořený památkově chráněný statek na exponovaném místě sídla).

Krok 2 – analýza území

2.1. Co je hodnotou území podle územního plánování

/Stavební zákon, rozdělení hodnot, sledované jevy/

Abychom věděli, jakých hodnot v území si pro urbanistickou koncepci a kompozici všímat, musíme vědět, kterým hodnotám věnuje územní plánování pozornost.

Stavební zákon v § 18 odst. 4 říká:
Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. [5]

V odpovědi na otázku, co je a co není hodnota území v územním plánování, se mohou názory různit. Proto je možné konstatovat:
Hodnota v územním plánování je taková hodnota, která má územní průmět a existuje o ní společenský konsenzus. [4]

Územní ochrana vybraných přírodních hodnot je zakotvena v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a jeho prováděcích vyhláškách č. 395/1992 Sb. a č. 64/2011 Sb.:

PŘÍRODNÍ HODNOTY [Zdroj: http://www.ochranaprirody.cz/]

- zvláště chráněná území (ZCHÚ)
  - velkoplošná (VZCHÚ)
    - Národní park (NP)
    - Chráněná krajinná oblast (CHKO)
  - maloplošná (MZCHÚ)
    - Národní přírodní rezervace (NPR)
    - Národní přírodní památka (NPP)
    - Přírodní rezervace (PR)
    - Přírodní památka (PP)
- Natura 2000
  - Evropsky významná lokalita (EVL)
  - Ptačí oblast (PO)

Podobně je územní ochrana zakotvena u následujících hodnot:
KULTURNĚ HISTORICKÉ A URBANISTICKÉ HODNOTY
[Zdroj: http://www.npu.cz]

- Kulturní památky (KP)
  - nemovité
  - movité
- Národní kulturní památky (NKP)
- Památky zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO
- Památkově chráněná území
  - Památková rezervace (PR)
    - městská (MPR)
    - vesnická (VPR)
    - archeologická (APR)
    - ostatní (PR)
  - Památková zóna (PZ)
    - městská (MPZ)
    - vesnická (VPZ)
    - krajinná (KPZ) [1, 2, 3]
  - Památkové ochranné pásmo (OP)

Přehledné je rozdělení hodnot čerpající z podkladu M. Bečky: [4]

1. přírodní hodnoty
   - zvláště chráněná území
   - krajinný ráz
   - ekologická stabilita území
2. kulturně historické hodnoty
   - památkově chráněná území a objekty
   - historické struktury a objekty
   - paměť a ráz místa
3. urbanistické (prostorové a kompoziční) hodnoty
   - obraz sídla
   - urbánní struktura
   - urbánní prostory
   - urbánní soubory
4. civilizační hodnoty
   - občanská vybavenost
   - pracovní příležitosti
   - zeleň a rekreace
   - zemědělsky využívané plochy
   - přírodní zdroje
   - dopravní infrastruktura
   - technická infrastruktura

Uvedené rozdělení dokládají pro názornost ilustrační fotografie na následujících listech, viz kapitola 2.2.

Hodnotám v území se pro usnadnění práce na územním plánu věnují **územně analytické podklady**. [6]

V souladu se stavebním zákonem a podle § 4 odst. 6 jeho prováděcí vyhlášky č. 500/2006 Sb. grafická část územně analytických podkladů obsahuje výkres hodnot území, zahrnující hodnoty kulturní, přírodní a civilizační.

Na následujících stranách je uvedena Příloha č. 1 – část A, k vyhlášce č. 500/2006 Sb., která uvádí sledované jevy, jež jsou součástí databáze územně analytických podkladů obcí (dle § 4 odst. 4 uvedené vyhlášky).

Urbanistické a architektonické hodnoty lze chápat jako podmnožinu kulturních a civilizačních hodnot.

Zdroje

[1] KUČA, Karel. Ochrana kulturní krajiny z hlediska památkové péče. In. HRONOVSKÁ, Kateřina – KUPKA, Jiří. *Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel.* Praha: ČVUT, 2013, s. 79–84.

[2] KUČOVÁ, Věra. *Kulturní krajina a krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví.* ZPP 68, 2008, č. 4, s. 295-301.

[3] Seznam KPZ: *http://www.kpz-naki.cz/*

[4] BEČKA, Marek, MAIER, Karel, DODOKOVÁ, Alena. Hodnoty v koncepci územního plánu. In: *Seminář – Výzkum pro řešení regionálních disparit v České republice.* Ataco s. r. o., Ostrava, 2010.

[5] Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů.

[6] Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Příloha č. 1 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.	
Část A – Obsah datové báze územně analytických podkladů	
Řádek číslo	**Sledovaný jev**
1	zastavěné území
1a	plochy s rozdílným způsobem využití
1b	zastavitelné plochy, plochy přestavby a plochy změn v krajině
2	zařízení výroby
3	zařízení občanského vybavení
3a	veřejná prostranství
4a	brownfieldy
5a	památkové rezervace a památkové zóny a jejich ochranná pásma
8a	nemovité národní kulturní památky a nemovité kulturní památky a jejich ochranná pásma
10	statky zapsané na Seznamu světového dědictví a jejich nárazníkové zóny
11	urbanistické a krajinné hodnoty
11a	struktura a výška zástavby
13a	architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb
16	území s archeologickými nálezy
17a	krajinný ráz
17b	krajiny a krajinné okrsky
21	územní systém ekologické stability
23a	významné krajinné prvky
24	přechodně chráněné plochy
25a	velkoplošná zvláště chráněná území, jejich zóny a ochranná pásma a klidové zóny národních parků
27a	maloplošná zvláště chráněná území a jejich ochranná pásma
30	přírodní parky
32	památné stromy a informace o jejich ochranném pásmu
33	biosférické rezervace UNESCO, geoparky UNESCO, národní geoparky
34	NATURA 2000 - evropsky významné lokality
35	NATURA 2000 - ptačí oblasti
35a	smluvně chráněná území

Řádek číslo	Sledovaný jev
36	lokality výskytu zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů s národním významem
36a	mokřady dle Ramsarské úmluvy
36b	biotop vybraných zvláště chráněných druhů velkých savců
37a	lesy, jejich kategorizace a vzdálenost 50 m od okraje lesa
41	bonitované půdně ekologické jednotky a třídy ochrany zemědělského půdního fondu
42a	plochy vodní a větrné eroze
43	investice do půdy za účelem zlepšení půdní úrodnosti
44	vodní zdroje pro zásobování pitnou vodou a jejich ochranná pásma
45	chráněné oblasti přirozené akumulace vod
46	zranitelné oblasti povrchových a podzemních vod
46a	povrchové vody využívané ke koupání
47	vodní útvary povrchových a podzemních vod, vodní nádrže a jejich ochranná pásma
48a	území chráněná pro akumulaci povrchových vod
49	povodí vodního toku, rozvodnice
50a	záplavová území včetně aktivních zón
52a	kategorie území podle map povodňového ohrožení v oblastech s významným povodňovým rizikem
52b	kritické body a jejich povodí
53	území ohrožená zvláštními povodněmi
54a	stavby, objekty a zařízení na ochranu před povodněmi a území určená k řízeným rozlivům povodní
55	přírodní léčivé zdroje, zdroje přírodní minerální vody a jejich ochranná pásma
56	lázeňská místa včetně vymezení vnitřních a vnějších území lázeňského místa
57	dobývací prostory
58	chráněná ložisková území
59	chráněná území pro zvláštní zásahy do zemské kůry
60	ložiska nerostných surovin
61	poddolovaná území
62	sesuvná území a území jiných geologických rizik
63	stará důlní díla
64	staré zátěže území a kontaminované plochy

Řádek číslo	Sledovaný jev
64a	uzavřená a opuštěná úložná místa těžebního odpadu
65	oblasti s překročenými imisními limity
65a	hlukové zóny obcí
67	technologické objekty zásobování vodou a jejich ochranná pásma
68	vodovodní řady a jejich ochranná pásma
69	technologické objekty odvádění a čištění odpadních vod a jejich ochranná pásma
70	kanalizační stoky a jejich ochranná pásma
71	výrobny elektřiny a jejich ochranná pásma
72	elektrické stanice a jejich ochranná pásma
73	nadzemní a podzemní vedení elektrizační soustavy a jejich ochranná pásma
74	technologické objekty zásobování plynem a jejich ochranná a bezpečnostní pásma
75	vedení plynovodů a jejich ochranná a bezpečnostní pásma
76	technologické objekty zásobování jinými produkty a jejich ochranná pásma
77a	vedení pro zásobování jinými produkty a jejich ochranná pásma
79	technologické objekty zásobování teplem a jejich ochranná pásma
80	teplovody a jejich ochranná pásma
82a	elektronické komunikace, jejich ochranná pásma a zájmová území
82b	sdružené liniové sítě
83	jaderná zařízení
84	objekty a zařízení zařazené do skupiny A nebo B s umístěnými nebezpečnými látkami
85	skládky a jejich ochranná pásma
86	spalovny a zařízení zpracovávající biologicky rozložitelné odpady a jejich ochranná pásma
87	zařízení na odstraňování nebezpečného odpadu a jejich ochranná pásma
93a	pozemní komunikace, jejich kategorie a jejich ochranná pásma
93b	terminály a logistická centra
94a	železniční dráhy, jejich kategorie a jejich ochranná pásma
98	lanové dráhy a jejich ochranná pásma
100	tramvajové dráhy a jejich ochranná pásma
101	trolejbusové dráhy a jejich ochranná pásma

Řádek číslo	Sledovaný jev
102a	letiště a letecké stavby a jejich ochranná pásma a zájmová území
104	sledované vodní cesty
105	hraniční přechody
105a	linky a zastávky veřejné hromadné dopravy
106	cyklostezky, cyklotrasy, hipostezka, turistické stezky, běžkařské trasy, sjezdovky
107	objekty důležité pro obranu státu a jejich ochranná pásma a zájmová území
108	vojenské újezdy a jejich zájmová území
109	vymezené zóny havarijního plánování
110a	objekty civilní a požární ochrany
112a	stavby důležité pro bezpečnost státu a vymezená území pro zajištění bezpečnosti státu
113a	pohřebiště, krematoria, válečné hroby a pietní místa
114	jiná ochranná pásma
116a	plán společných zařízení
118	další záměry, pokud nejsou vyjádřeny jinou položkou
118a	vymezení správních územních celků
119	další dostupné informace o území

2.2. Jaké mohou být hodnoty ve správním území

/Příklady sledovaných hodnot/

Přírodní hodnoty

Krajinný prvek geomorfologický

Národní přírodní rezervace – Radostínské rašeliniště

Zdroj: http://www.dedictvivysociny.cz/

Krajinný prvek geologický

Přírodní památka – Borecká skalka

Zdroj: http://www.dedictvivysociny.cz/

Krajinný prvek biologický

Památný strom – solitérní dřevina, tzv. Sedlákova lípa

Zdroj: http://ozp.plzen.eu/

Krajinný prvek lesnický

Lužní les – olšina s podrostem bledule jarní

Zdroj: *foto V. Sojka*, http://www.npcs.cz/

Krajinný prvek zemědělský

Terasa – vinohrady

Zdroj: http://www.gotberg.cz/

Krajinný prvek vodohospodářský

Umělá vodní nádrž – Chlumecká rybniční soustava

Zdroj: http://trebonsko.ochranaprirody.cz/

Kulturně historické hodnoty

Území s archeologickými nálezy
Vojtova ulice, Brno
Zdroj: *http://www.archaiabrno.cz/*

Urbanistická struktura sídla
Lineární uspořádání města, Zlín
Zdroj: http://www.mapy.cz/

Historická zahrada
Kuchyňská zahrada, Veltrusy
Zdroj: *http://www.vyletnik.cz/*

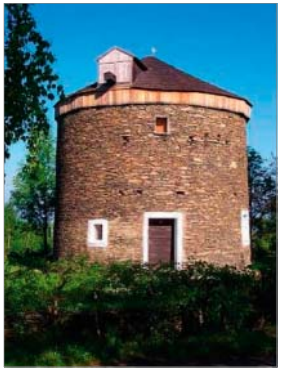

Stavební technická památka
Větrný mlýn, Kořenec
Zdroj: *http://www.povetrnik.cz/*

Stavba typická pro místní ráz
Ústecký kraj, Šluknov
Zdroj: *http://www.mesto-sluknov.cz/*

Stavba typická pro místní ráz
Jihomoravský kraj, Lesná, okr. Znojmo
Zdroj: *foto P. Lazárek, http://www.nppodyji.cz/*

Stavba typická pro místní ráz
Jihočeský kraj, Holašovice
Zdroj: *http://www.jiznicechy.cz/*

Kulturně historické hodnoty

Průmyslové dědictví

Nádraží Ostrava střed, v pozadí Vítkovické železárny

Zdroj: *foto Z. Gajdíková*

Hřbitovy

Židovský hřbitov, Boskovice

Zdroj: http://www.regionboskovicko.cz/

Drobné stavby v krajině

Boží muka, Perná

Zdroj: http://www.npu.cz/

Památná místa

Bájná hora – letecký snímek Velkého Blaníku

Zdroj: http://www.lounovicepodblanikem.cz/

Místo zaniklé obce

Zaniklá vesnice Mušov

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/

Místo významné události

Mohyla míru, Prace

Zdroj: http://mohylamiru.muzeumbrnenska.cz/

Urbanistické (prostorové a kompoziční) hodnoty

Vyhlídkový bod a jeho pohledová výseč

Pohled z nádvoří zámku Vranov nad Dyjí

Zdroj: *P. Lazárek, http://www.nppodyji.cz/*

Pohledově exponované místo

Zájezdní hostinec v místě křížení hlavní silnice, Lanškroun

Zdroj: *foto Z. Gajdíková*

Ucelený urbanistický komplex – struktura sídla

Městská památková zóna Ostrava–Poruba

Zdroj: *www.mapy.cz*

Stavební dominanta městského významu

Kostel a radnice na náměstí, Hodonín

Zdroj: *foto Z. Gajdíková*

Významný prostor sídla

Lázeňské náměstí a kolonáda, Luhačovice

Zdroj: *foto Z. Gajdíková*

Zelené linie a uzly

Stromořadí sakur, Kadaň

Zdroj: *http://www.czregion.cz/*

Civilizační hodnoty

Občanská vybavenost
Divadlo loutek, Ostrava
Zdroj: http://www.dlo-ostrava.cz/

Zemědělství
Území chmelařských oblastí, Žatecko
Zdroj: http://www.czhops.cz/

Oblast volné rekreace
Baťův kanál
Zdroj: http://www.batuvkanal.cz/

Doprava
Tramvajová dráha, Plzeň
Zdroj: http://plzen.cz/

Doprava
Cyklostezky a cyklotrasy
Zdroj: http://www.cyklo-jizni-morava.cz/

Přírodní zdroje
Ochranná protipovodňová hráz podél toku, Napajedla
Zdroj: http://www.cs-povodne.eu/

2.3. Analýza území není jen výčtem hodnot

/O analýze území v územním plánu/

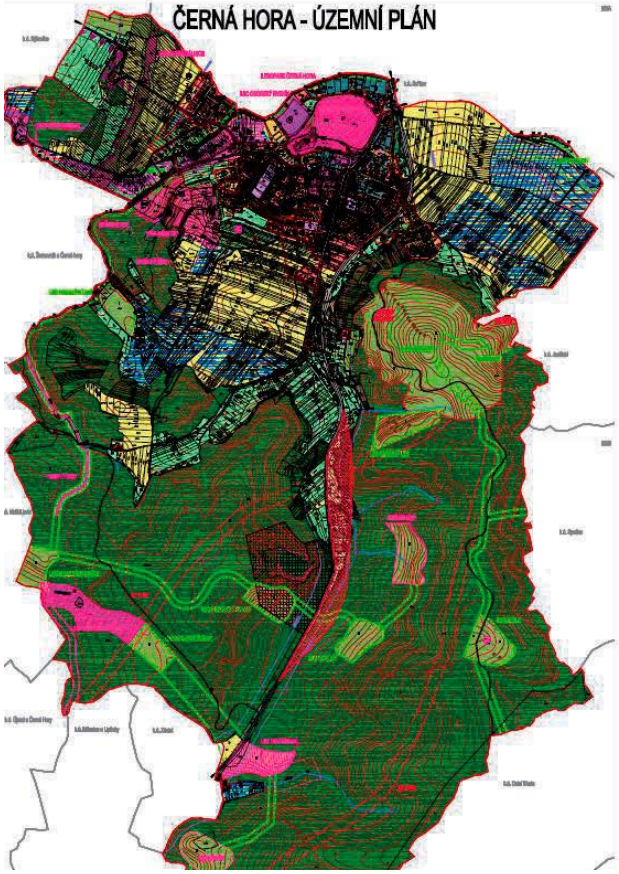

Územní plán řeší celé správní území
(v případě Černé Hory se jedná o jedno katastrální území)

Zdroj: *Územní plán Černá Hora: http://www.mestyscernahora.cz/*

Úkol územního plánu

Pro pochopení analýzy v územním plánování uveďme alespoň v kostce co je úkolem územního plánu.

Základním úkolem územního plánu je vyřešit **celkovou koncepci sídla**. K tomu musí určit plochy s rozdílným způsobem využití, tedy plochy bydlení, občanského vybavení, výroby, dopravní, lesní a vodní plochy apod., v případě potřeby navrhnout změny těchto ploch. Jednotlivým využitím jsou v územním plánu přiřazeny barvy, což usnadní orientaci ve vyznačeném území a možnost stanovit důležitost ploch (tj. hierarchii významu těchto ploch) a jejich vzájemné vazby. **Územní plán tak řeší uspořádání zastavěného území, veřejné infrastruktury (občanského vybavení, dopravní a technické infrastruktury, veřejných prostranství) a krajiny**. To vše za zohlednění hodnot a limitů využití území.

Územní plán – výřez hlavního výkresu

Z předchozích kapitol víme, jakých hodnot si všímat a také to, že hodnotami území pro urbanistickou kompozici jsou nejen význačné stavby, ale i přírodní, kulturní, historické a civilizační prvky. Úkol projektanta na analytické části jeho práce nekončí výčtem konkrétních hodnot území a stanovením vhodných předpokladů pro urbanistickou kompozici. Jak s těmito poznatky nakládat si řekneme v dalším textu.

Stav, možnosti a potřeby sídla

Práce projektanta je náročná. Vnímat, zažít a na základě toho analyzovat území je obtížně sdělitelná zkušenost. K analýze území využívá projektant mnoha informací (z územně analytických podkladů, nadřazené územně plánovací dokumentace – zásad územního rozvoje, z územních studií, strategických koncepcí apod.). Samou podstatou analýzy území je pochopit a zhodnotit stav, možnosti a potřeby sídla a vytvořit urbanistickou koncepci, v níž souhra využití ploch (bydlení, občanské vybavení, výroba aj.), jejich dopravní propojení a obsloužení technickou infrastrukturou a možnosti dalšího rozvoje se bude blížit ideálnímu řešení. A to jak v prostoru, tak i v čase. Při tvorbě urbanistické koncepce musí projektant v první řadě sladit potřebu využití, důležitost, velikost a polohu jednotlivých ploch. Při této analýze přihlíží k principům urbanistické kompozice. Musí území projít, aby věděl, **jaké** estetické hodnoty sídla může využít a také **jak** je využít.

Projektant mj. analyzuje řešené sídlo nad mapou s vrstevnicemi tím, že do ní vyznačí plochy s rozdílným způsobem využití (funkční plochy). Teprve v tomto okamžiku jsou patrné vazby a souvislosti mezi plochami sídla. Možnost rozvoje sídla je omezena limity využití území, zejména ochrannými pásmy, ale i jinými vlastnostmi území. K nim je třeba přiřadit jako další respektované skutečnosti architektonické a urbanistické hodnoty území.

Ilustrativní obrázky různé struktury zástavby sídel Zdroj: http://www.mapy.cz/

Projektant pro analýzu území nad mapou s vrstevnicemi a plochami s rozdílným způsobem využití například znázorní schéma, do něhož vyznačí zejména:

- **dominanty prostorové i významové,**
- **dálkové a exponované pohledy,**
- **vyhlídkové body a trasy,**
- **horizonty,**
- **pohledové osy,**
- **průhledy,**
- **pěší spojky a průchody,**
- **pohledově exponované objekty,**
- **mimořádné architektonické a urbanistické objekty,**
- **nejvýznamnější veřejná prostranství,**
- **plochy pro venkovní společenské akce a setkávání,**
- **místa s velkou frekvencí návštěvníků,**
- **plochy a prstence zeleně.**

Neopominutelná je pro analýzu také struktura sídla, jeho historický vývoj, nejstarší části, postupné utváření a rozrůstání sídla, půdorysná stopa návsi, náměstí, exponovaná nároží apod.

Analýza území není jen výčtem hodnot, ale především zohledněním souvislostí v území.

Výhled na krajinu, Malý Chlum Foto: *J. Drbušek*

Úloha projektanta a veřejnosti v analýze území

Funkční plochy – plochy s rozdílným způsobem využití – patří k základním skladebným kamenům tvorby územního plánu. Z uspořádání ploch vychází urbanistická koncepce území, tj. chod a vzhled území.

Vyznačením ploch s rozdílným způsobem využití a limitů vyvstávají před projektantem předpoklady a možnosti území a je na něm, co z nich dokáže vytěžit – jak zdatným je urbanistou a jak hodnoty a možnosti dokáže v území zúročit. Také jaké pochopení nalezne u spolutvůrců, jimiž je osvícené nezávislé zastupitelstvo obce a vnímaví občané.

Je třeba analyzovat obraz sídla, pojmenovat pozitivní a negativní stránky, v návrhu respektovat a rozvíjet pozitivní stránky, eliminovat negativní stránky.

Při stejném postupu však není možné opakovat stejný způsob řešení v různých sídlech. Je nutný individuální přístup ke každému sídlu, neboť **každá obec je jedinečná, má svá specifika daná terénem, historickým vývojem a umístěním ve struktuře osídlení.**

Pro urbanistickou koncepci nestačí jen vytipovat hodnoty v území, je třeba s nimi v územním plánu pracovat a umět je využít pro zkrášlení, estetické působení a vzhled sídla.

Úkolem územního plánu v oblasti urbanistické kompozice je:

- **poznat stávající kompoziční vztahy,**
- **využít jejich potenciál,**
- **nepoškodit navrženými záměry kompoziční vztahy a jejich další možnosti rozvoje,**
- **podpořit a vhodně doplnit kompozici obce.**

V každém z těchto kroků je třeba stále analyzovat, co zamýšlený záměr v území způsobí.

A co veřejnost?

Úlohou veřejnosti není řešit urbanistickou kompozici v územním plánu.

Úlohou veřejnosti je mít povědomí o základních principech urbanistické kompozice a být projektantovi zdatným partnerem – rozumět mu, pochopit ho v diskuzi a v hledání optimálního řešení v územním plánu, případně v regulačním plánu či územní studii. Veřejnost může rovněž přinášet cenné podněty týkající se hodnot a fungování obce, které by projektant nemusel bez dlouhodobé znalosti území odhalit či docenit.

Zásadní je postoj znalé veřejnosti při tvorbě územního plánu a zejména při jeho změnách. V praxi není totiž vždy možné, aby původní autor územního plánu řešil také změnu územního plánu. Obdobně záměry zastupitelstva obce se někdy mění s příchodem dalšího zastupitelstva. Principy urbanistické kompozice jsou platné stále. Jejich porušením může dojít k nevratnému poškození vzhledu a atraktivity sídla.

Společná tvorba vize obce Nové Sedlice

Zdroj: http://www.nadacepartnerstvi.cz/

Záměry a využití ploch uvnitř sídla nebo na jeho okraji

Plochy v územních plánech je třeba navrhovat s ohledem na to, co území vyžaduje a co patrně bude vyžadovat v budoucnu, v horizontu až 20 let.

Záměry vychází z územně analytických podkladů a z doplňujících průzkumů a rozborů. Nezbytné je **znát záměry obce** a odrážet je v územně plánovací dokumentaci. Zajímat se také o **záměry spolků a podnikajících osob**.

Záměry se dají rozdělit do dvou hlavních skupin:

1. co území potřebuje pro dobrý chod sídla + dlouhodobé rozvojové záměry (zpravidla se jedná o veřejně prospěšné stavby či opatření),

2. co požaduje veřejnost (veřejný a privátní sektor) pro realizaci svých plánů.

Při záměrech pamatujme, že i stávající zástavba a též nezastavěná krajina jsou hodnoty v území.

Zásadní ovlivnění vzhledu i fungování sídla může nastat výstavbou na jeho okraji. Důležitým předpokladem uvážlivého rozrůstání sídla je **důsledné prověření možností zastavěného území**, tedy zda záměry mohou být realizovány v rámci zastavěného území nebo je nezbytné hledat plochy mimo něj. Praxe v územním plánování není dostatečně důsledná ve vyhledávání objektů vhodných k přestavbě, přestože přímo stavební zákon územnímu plánu v § 43 (plochy přestavby) tento účel přisuzuje. Cestou vyhledávání vhodných objektů, motivačním řešením, pobídkami a úlevami obcím nebo přímo vlastníkům a stavebníkům je třeba podnítit citlivé přestavby a následné využívání tak, aby se **minimalizovala potřeba záboru půdy a zbytečné plošné rozrůstání sídla.** Nejobtížnější je situace a její řešení u starých průmyslových areálů a památkově chráněných objektů, na druhou stranu právě renovace těchto objektů mohou přinášet nejpůsobivější výsledky.

Mapa brownfields v Brně

Zdroj: http://www.brno.cz/

Panský dvůr ve Veselí nad Moravou postavený v roce 1646 jako komplex hospodářských a správních budov a nově zrekonstruovaná podoba dvora jako Turistické centrum Veselska.

Zdroj: http://www.tic-veseli.cz/

2.4. Zásady pro Krok 2 – analýza území

- Uvědomit si vazby a souvislosti mezi plochami s rozdílným způsobem využití (funkčními plochami).
- Pochopit chod sídla, jeho stav, možnosti a potřeby (mimo jiné i limity v území, ochranná pásma, kapacity zařízení).
- Mít přehled o záměrech z nadřazených dokumentací, od obce, od vlastníků, od investorů.
- Zohledňovat topografii terénu.
- Dbát na formu přechodu sídla do krajiny a na vstupy a vjezdy do sídla.
- Respektovat prostorové předpoklady a možnosti území, zejména:
  - dominanty prostorové i významové,
  - dálkové a exponované pohledy,
  - vyhlídkové body a trasy,
  - horizonty,
  - pohledové osy,
  - průhledy,
  - pěší spojky a průchody,
  - nárožní a koncové objekty,
  - mimořádné architektonické a urbanistické objekty,
  - nejvýznamnější veřejná prostranství,
  - plochy pro venkovní společenské akce a setkávání,
  - místa s velkou frekvencí návštěvníků,
  - plochy a prstence zeleně.
- Prověřovat a využívat zastavěné území.
- Urbanistické a architektonické hodnoty vnímat jako omezení a současně jako velkou příležitost v území.
- Přistupovat individuálně ke každému sídlu.

Krok 3 – návrh řešení území

3.1. Jak můžeme hodnoty v urbanistické kompozici využít a posílit

/Principy a zásady řešení/

Otázky na urbanistickou kompozici

V úvodu publikace jsme si řekli, že územní plán je důležitý koncepční dokument každé obce. Shrnuje záměry a možnosti území, respektuje při tom dopady na vzhled sídla. Spolu s urbanistickou koncepcí území tedy řeší i urbanistickou kompozici.

Veřejnost se kromě jiného obsahu územního plánu může zajímat také například o následující otázky:

- Jak se územní plán věnuje historickému jádru?
- Vytipoval projektant dominanty sídla, významné vyhlídkové body a jak je využívá pro vzhled sídla?
- Vymezil projektant pohledová stanoviště, z nichž je patrné charakteristické panorama sídla?
- Využívá významné vyhlídkové body a pohledová stanoviště pro vedení vycházkových tras a návrh relaxačních ploch?
- Vyhledával pohledové osy a vymezil na základě nich chráněné pohledy?
- Vyhledával urbanistické osy, podařilo se je zdůraznit? Je žádoucí urbanistické osy zdůrazňovat? Nepoškodí se jejich zdůrazněním například kompaktnost historického jádra?
- Existují v sídle pohledové (např. zelené) horizonty? Je třeba je chránit, protože tvoří pozadí významné stavby, tvoří celek chráněného pohledu?
- Nepoškodí navržené záměry územního plánu stávající kompoziční vztahy? Dá se vymístit kompozičně nevhodná plocha jinam?
- Věnoval se projektant dostatečně využití zastavěného území?

Na následujících stránkách zkusíme, zda lze v konkrétním území (k. ú. Černá Hora) nalézt obecné principy urbanistické kompozice podle jednotlivých pojmů a naznačit tak odpovědi na uvedené otázky.

Zdroj: Územní plán Černá Hora: http://www.mestyscernahora.cz/,
Územně analytické podklady obce s rozšířenou působností Blansko – úplná aktualizace 2014: Výkres hodnot území

Výřez z územně analytických podkladů ORP Blansko – úplná aktualizace 2014 – Výkres hodnot území, městys Černá Hora

Kulturní a civilizační hodnoty

- nemovitá kulturní památka
- území s archeologickými nálezy I. a II. kategorie
- významná antropogenní dominanta
- plochy občanského vybavení
- plochy rekreace
- plochy výroby a skladování
- plochy sídelní zeleně
- bilanční zastavěné území

Urbanistické a architektonické hodnoty

- významná stavba
- urbanistické hodnoty

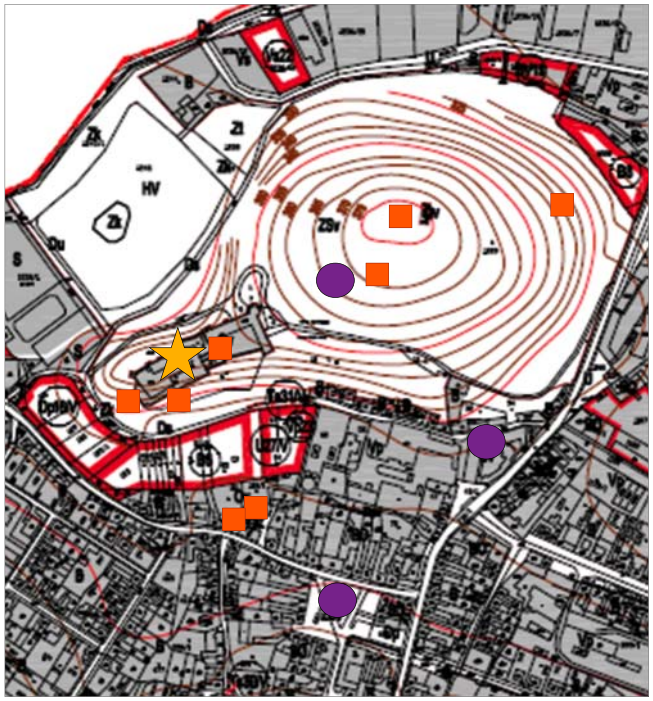

Zdroj mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora:* *http://www.mestyscernahora.cz/*

Stávající hodnoty ovlivňující urbanistickou kompozici v k. ú. Černá Hora [1]

Hodnoty kulturního dědictví

Urbanisticky hodnotná území:
- zámecký park s dominantou zámku,
- historická část areálu pivovaru,
- náměstí Míru obklopené různorodou zástavbou.

Památky zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek ČR:
- kostel sv. Vavřince,
- zámek,
- předzámčí,
- kaple sv. Rodiny nad zámkem,
- litinová alegorická socha na terase zámku,
- socha sv. Jana Nepomuckého u zámku,
- socha Archanděla Michaela,
- park u zámku,
- litinová socha sv. Jana Nepomuckého u kostela,
- socha sv. Salvatora u Závisti (odcizena),
- Křížová cesta.

Památky místního významu:
- kašna na náměstí Míru,
- dům Štěpánek č. p. 114,
- radnice Pánský dům č. p. 50,
- pomník osvobození na náměstí Míru,
- fara,
- základní škola, postavená podle projektu prof. Bohuslava Fuchse.

Významné vyhlídkové body:
- Zámecký vrch,
- vrch Bukovice,
- vrch Ješetiny.

Místa určující **krajinný ráz**:
- zámecký park,
- těleso staré německé dálnice,
- vrch Ješetiny.

Místa s **významnými archeologickými nálezy**:
- U Horky – sídliště (paleolit – povrchové sběry),
- Ješetiny – sídliště (paleolit – povrchové sběry),
- U zeleného kříže – sídliště (neolit, raný středověk – záchranný archeologický výzkum),
- ostrožna zámku, Široký, Zaryplovy – sídliště, pohřebiště (kultury s moravskou malovanou a šňůrovou keramikou, laténská, raný středověk, středověk, novověk – povrchové sběry a záchranné výzkumy).

Hodnoty přírodní a krajinné – výběr:

Místa lokálních ekologicky významných prvků:
- Malhotský potok,
- víceetážový lom s náletem lesních dřevin,
- Oborský rybník.

Místa lokálních ekologicky významných celků:
- tok Býkovky,
- lesopark na Zámeckém vrchu (zámecký park),
- těleso staré dálnice.

[1] podklad: *Příloha č.1 opatření obecné povahy Územní plán Černá Hora, dostupný na: http://www.mestyscernahora.cz/*

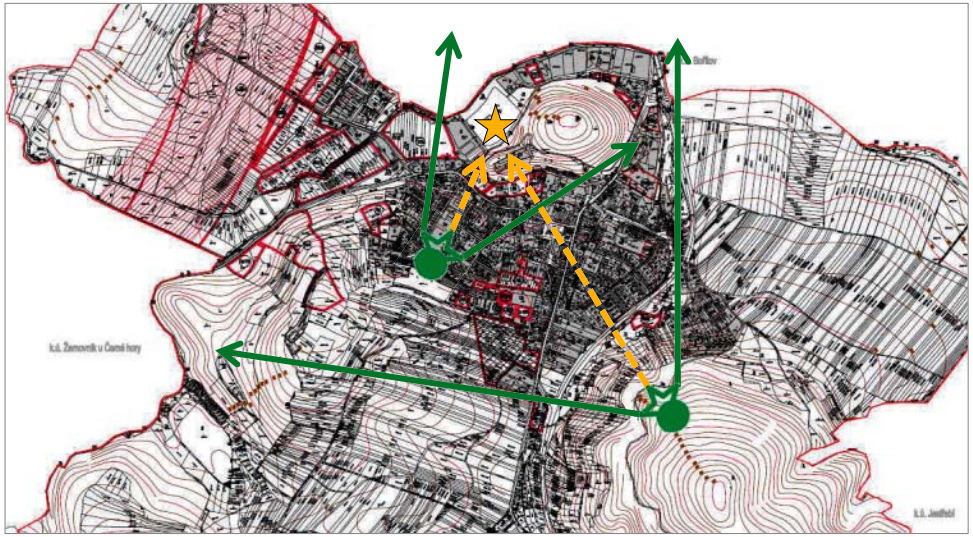

Významné vyhlídkové body má smysl vytipovat na místech přístupných veřejnosti. Nejlépe při odpočivadlech komunikací, při turistických a cykloturistických trasách. Taková místa fixovat v terénu rozšířením pro možnost zastavení a odpočinku (s jednoduchou lavičkou, příp. s informační směrovkou na cílový bod pohledu), což však není předmětem řešení územního plánu.

Dominanta zámku na kopci je **cílový bod pohledu**.
Spojnice významného vyhlídkového bodu a dominanty je **pohledová osa.**
Tato osa by měla být zachována bez narušení jinými objekty.

Z místa významného vyhlídkového bodu projektant v územním plánu zpravidla vymezí **úhel významného vyhlídkového bodu.** To je úhel, který ohraničuje nejatraktivnější část výhledu. Stanovit významné vyhlídkové body a zejména jejich úhly, vyžaduje projít fyzicky území.

V **prostoru úhlu** významného vyhlídkového bodu by neměl být stávající nebo navrhovaný objekt, který by nevhodně území pohledově narušil.

Poznámka: Uvedené grafické značky a jejich barevnost je nezávazná. Jsou-li jakékoliv grafické značky urbanistické kompozice využity ve výkresové dokumentaci, jsou součástí legendy výkresů.

Zdroj mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora:* http://www.mestyscernahora.cz/

Zdroj mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora:* http://www.mestyscernahora.cz/

Zdroj: http://www.mapy.cz/

Urbanistické osy v případě Černé Hory vyznačují směr rozrůstání sídla a současně jsou to **hlavní prostory pohybu obyvatel** a návštěvníků sídla (okolí autobusové zastávky, komerčních aktivit pivovaru, nákupního centra, náměstí s obchody a správním úřadem, okolí kostela a fary).

Urbanistické osy lze zdůraznit proložením pohledových kompozičních os a chráněných pohledů (např. na dominanty nebo na cílové body pohledu).

Hlavní prostory pohybu obyvatel a návštěníků jsou zpravidla totožné s nejuživanějším **veřejným prostranstvím**. Proto si zaslouží zvýšenou péči o tyto plochy a o vzhled přilehlých objektů.

Příklady urbanistických os – hlavní ulice a nábřeží

Znojmo

Foto: *N. Rozmanová*

Kvalita nejexponovanějších ploch usnadňuje mimo jiné orientaci návštěvníka v sídle. Návštěvník hledá nejen nejlepší stravovací a ubytovací služby v nejstarší a nejupravenější části sídla, ale intuitivně tam předpokládá také správní úřad.

Tip: *Zpracovat katalog motivačních fotografií veřejných prostranství v kraji (výsadba, ukázky dobrých architektonických řešení, společenského využití, zkušenosti s realizací a údržbou apod.).*

Bratislava

Foto: Z. Kučerová

Pro urbanistickou kompozici sídla je velkou příležitostí řeka nebo potok v zastavěné části.

Jedná se o **urbanistickou osu** s velkým potenciálem využití pro relaxaci.

Tip: *Uspořádat soutěž o nejkrásnější úsek nábřeží.*

Panorama

Panorama je tvořeno krajinou a zástavbou sídla. Výšková členitost krajiny a mozaika lesů a polí dodává panoramatu na zajímavosti.
Pro panorama je důležitý tvar sídla a jeho rozložení v krajině. Panorama je ovlivněno tvary střech, výškou objektů a jejich osazením do terénu. Důležité je zachování zelených horizontů v krajině tak, aby nebyly pohledově přerušeny nevhodnou zástavbou.

Panorama Černé Hory
Foto: *J. Drbušek*

Panoramatický pohled na krajinu z rozhledny Malý Chlum
Foto: *J. Drbušek*

Silueta

Pro siluetu je potřebné najít nejtypičtější pohled na dominantu sídla nebo na nejatraktivnější objekt charakteristický pro dané místo.

V Černé Hoře se jako nejvhodnější a nejmalebnější nabízí pohled zdůrazňující vodorovné linie zámku se svislou linií zámecké věže. Stavbu charakterizuje podnož lesnatého kopce.

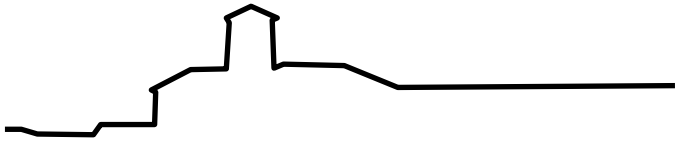

Zdroj: *foto* *http://www.mestyscernahora.cz/*

Zdroj: *foto* *http://www.mestyscernahora.cz/*

Ne každé sídlo má na svém území hrad či zámek. Silueta může vyjadřovat jiný významný objekt jako je radnice, škola, kostel, kopec nebo seskupení charakteristických budov. V případě Černé Hory se z možných pohledů pro siluetu nabízí kromě zámku například seskupení budov kostela a přilehlé fary s její mansardovou střechou (obr. vlevo dole).

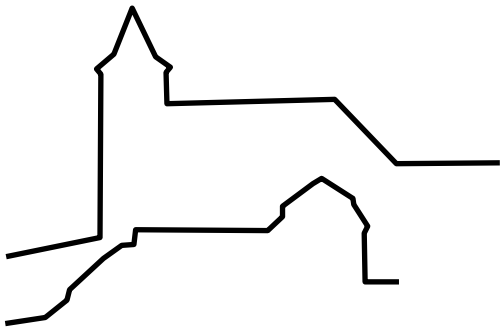

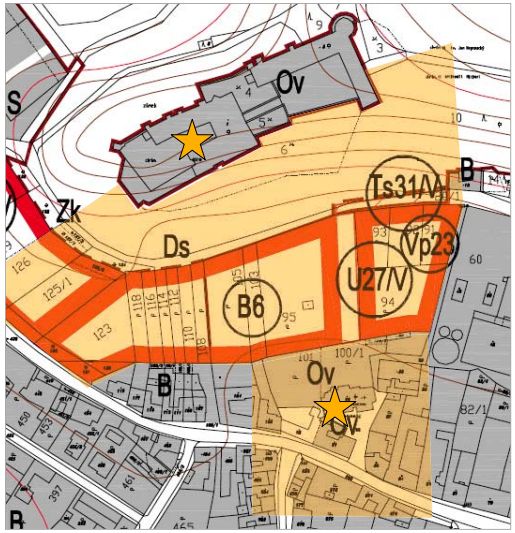

objekty pro siluetu – zámek a kostel

území, jemuž je třeba věnovat zvýšenou pozornost, aby nedošlo k porušení siluet

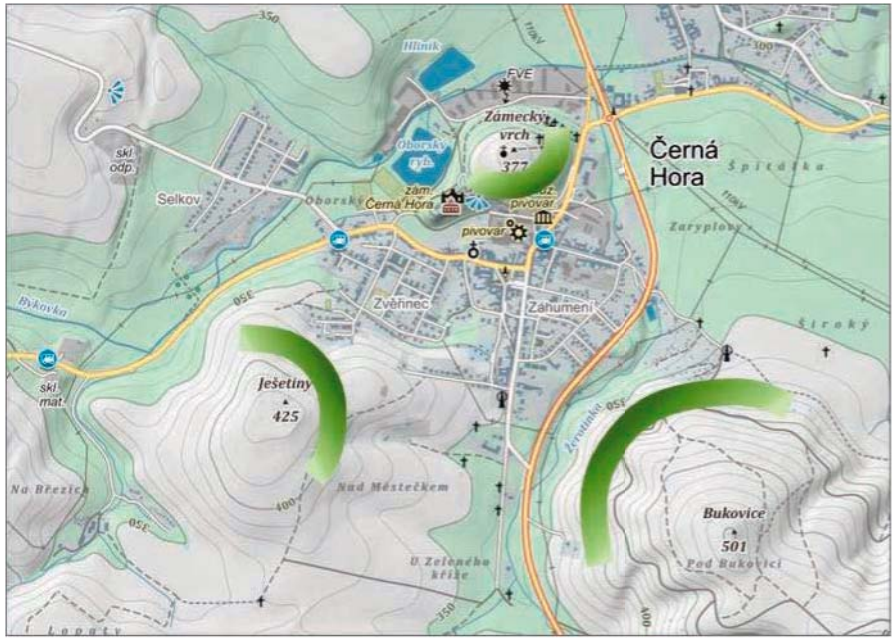

Pohledový horizont

V okolí (ve správním území) Černé Hory jsou tři významné vyvýšeniny: Zámecký vrch, Ješetiny a Bukovice. Jejich horizonty a svahy se nabízí k práci s urbanistickou kompozicí. Obklopují zástavbu a mohou tak tvořit pozadí nebo zelenou podnož sídlu nebo jeho dominantám. Lze využít pohledové horizonty uvedených vyvýšenin a vybrat z nich ty, které je vhodné chránit.

Pro stanovení **chráněných pohledových horizontů** je třeba si uvědomit polohu významných vyhlídkových bodů, dominant a siluet. S ohledem na uvedené skutečnosti určit **pohledové** (v tomto případě zelené) **horizonty.** Z nich vybrat ty, které je potřebné stanovit jako chráněné pohledové horizonty, aby samotný horizont nebo svah nebyl zastavěn nebo zacloněn pohledově nežádoucími objekty, příp. jinak znehodnocen.

Zdroje mapového podkladu: *http://www.mapy.cz/ a Územní plán Černá Hora; foto J. Rozman*

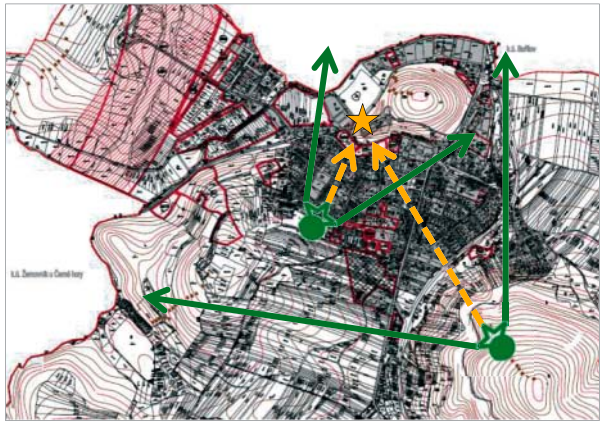

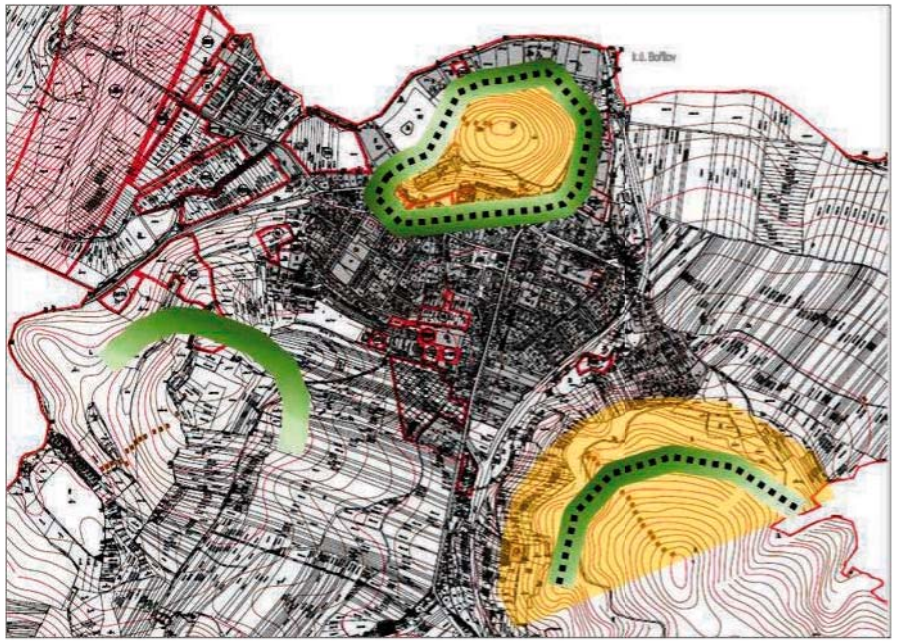

pohledový (zelený) horizont

chráněný pohledový horizont

území, jemuž je třeba věnovat zvýšenou pozornost, aby nedošlo k porušení chráněných pohledových horizontů

Pohledový horizont Zámeckého vrchu je třeba chránit rovněž ze strany odvrácené od sídla. Objekt zámku na Zámeckém vrchu se uplatňuje z významných vyhlídkových bodů, které leží mimo správní území Černé Hory, zejména severně od sídla, například z komunikace Svitavy–Brno.

Zdroj mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora:* http://www.mestyscernahora.cz/

Pohledové horizonty, Černá Hora

Foto: Z. Gajdíková

Průhled

Využití průhledu v území se nabízí spíše u komornějších scén – na menší vzdálenosti cílového bodu od pozorovatele. Krásným příkladem průhledu je pohled otevřenými vraty v ose přístupu k zámku. (V barokní architektuře se využíval průhled dveřmi několika místností, dveře byly řazeny v ose, tzv. enfiláda). V ose pohledu je jako **cílový bod pohledu** plastika. Protože by nevynikla proti dálkovému pohledu, uzavírá pohled v ose průhledu strom a keře a tvoří tím světlé plastice kontrastní tmavé pozadí.

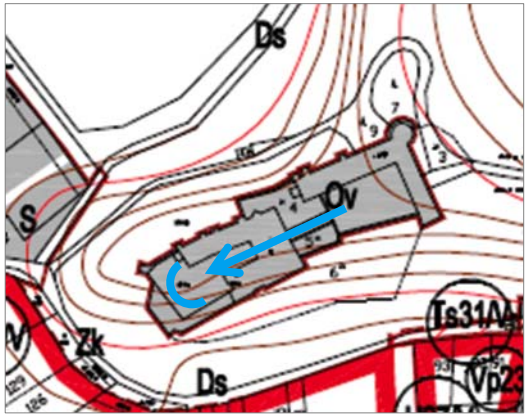

Zdroje: http://www.mapy.cz/, foto N. Rozmanová. J. Drbušek

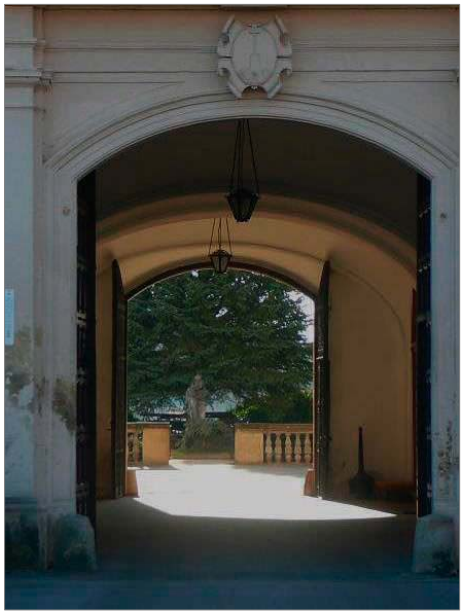

Gradace

Příklad zámku Černá Hora je současně ukázkou gradace v území – stupňuje se pozornost věnovaná řešení venkovních prostorů I, II, III. Navíc terénní ostroh od zámecké věže skýtá nejkrásnější výhled na obec a její okolí.

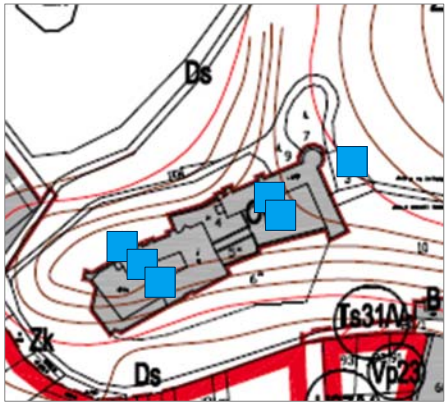

gradace:

I přírodní plochy
II parkově upravené plochy
III plocha s květinovou výsadbou a uměleckou plastikou

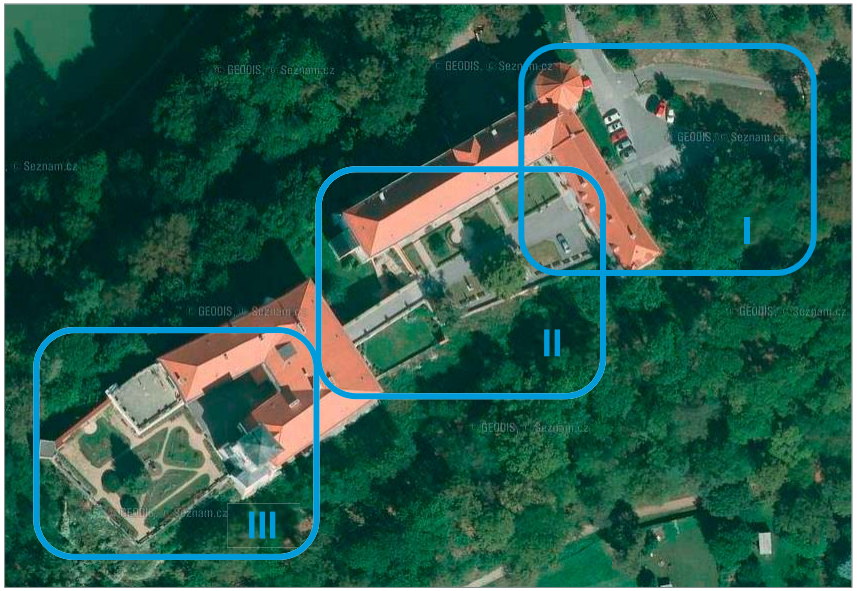

Zdroje mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora: http://www.mestyscernahora.cz/, http://www.mapy.cz/, foto: N. Rozmanová, J. Drbušek, Z. Gajdíková*

Měřítko, proporce

Z důvodu potřeby větších ploch a dobré dopravní dostupnosti se na okrajích zastavěného území často umisťují plochy výroby. Měřítko a proporce výrobních objektů se vymykají měřítku a proporcím objektů pro bydlení. Na vzhled sídla má negativní dopad těsné sousedství těchto ploch.

Současné i navržené plochy výroby jsou umístěny v případě Černé Hory v severní části obce. Od její zástavby jsou odděleny Zámeckým kopcem. Z hlediska měřítka a proporcí tedy problém nevzniká. Pohledově by však z komunikace Svitavy–Brno výrobní objekty a haly nevhodně tvořily podnož kopce a zámku. Díky doprovodné zeleni potoka Býkovka a díky tomu, že objekty na ploše výroby nepřevyšují pohledově tuto zeleň, není dálkový pohled z uvedené komunikace narušen.

Potok Býkovka tvoří hranici správního území – na kompoziční vazby sídla je třeba pamatovat v územním plánu sousedního katastru.

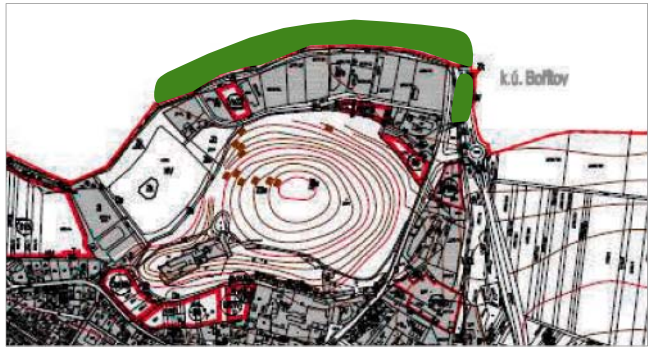

doprovodná zeleň potoka pohledově izolující plochu výroby – obr. vlevo

výrobní a skladovací plochy a objekty v k. ú. Černá Hora – obr. vpravo

Zdroje mapového podkladu: *Územní plán Černá Hora:* http://www.mestyscernahora.cz/, http://www.mapy.cz/

3.2. Náves, náměstí, ulice je také území

/Základní zásady urbanistické kompozice veřejných prostranství/

Náves, náměstí jako veřejná prostranství

Prvním krokem při zakládání sídel bylo zpravidla půdorysné vymezení volné plochy – veřejného prostranství, tj. zejména náměstí, návsi, kříže hlavních ulic. Síť ulic, náměstí a dalších veřejných prostranství vytváří systém fungování města. Osnova nejvýznamnějších veřejných prostranství ovlivňuje celkovou kompozici sídla.

Podle zákona o obcích (§ 34 zákona č. 128/2000 Sb.) jsou veřejným prostranstvím *„všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.“*

Můžeme rozlišit dva základní typy veřejných prostranství:

– zeleň, sloužící především k pobytu a k rekreaci (zejména parky),

– ulice a náměstí, sloužící především k obsluze území. V urbanistické struktuře sídla je totiž systém uspořádání ulic a náměstí tím nejvýznamnějším faktorem jeho organizace. Ale nejen to, slouží také pro každodenní společenský styk a soužití obyvatel.

Plochy zeleně, především parky, mají jiné nároky na organizaci prostoru a jeho kompozici, než ulice a náměstí, přesto se obě složky vzájemně prolínají a zpravidla dobře doplňují. Například stromy mají stejnou schopnost vymezovat nebo rámovat prostor jako budovy. Mohou podpořit gradaci prostoru, vytvářet dominanty, zdůraznit význam místa nebo oddělovat architektonicky nebo urbanisticky nesouvztažné celky. Zatímco v ulici upoutá pozornost třeba jen jediný strom, v plochách zeleně nejvíce vyniknou prvky drobné architektury – pomníky, sochy, altány, pergoly apod.

Strom v průhledu upoutá pozornost a oživuje úzkou ulici, Brno.

***Tip:** Vyzvat obyvatele sídla ke spolupráci při řešení koncepce veřejných prostranství. Využívat k tomu např. územní studii veřejného prostranství.*

Gradace prostoru. Ulici Anenskou v Brně uzavírá průhled na Denisovy sady a věže katedrály. Zeleň vytváří podnož výrazné dominantě. Dává vyniknout i stavbě v popředí a obě vzájemně odděluje.

Foto: P. Balabánová

Dvě zásadní úlohy veřejných prostranství – relaxace a komunikace

Co potřebuje park

- potřebuje dostatečně velký prostor (minimální plocha zeleně, kterou lze ještě nazvat parkem, je půl hektaru; rozloha velkých parků může dosahovat i stovky hektarů, např. 341 ha v případě Central Parku v New Yorku),
- kulisovou zeleň vymezující prostor a oddělující ho od okolní zástavby,
- procházkové cesty a odpočívadla (procházkové cesty musí logicky navazovat na ostatní veřejná prostranství, odpočívadla musí mít krytá záda a výhled na zajímavý prvek, musí být na slunci i ve stínu…),
- vodu v nejrůznějších podobách, například v podobě jezírka, bazénku, vodotrysku nebo pítka,
- program – komponované scenérie ze stromů, keřů a květinových výsadeb nebo vodních ploch, které vytváří postupně se rozvíjející kompoziční záměr.

Kompozice – stromy a keře vytvářejí pozadí pro barevné květinové výsadby.
Foto: P. Balabánová

Jezírko a zeleň na výstavišti, Brno.
Foto: Z. Gajdíková

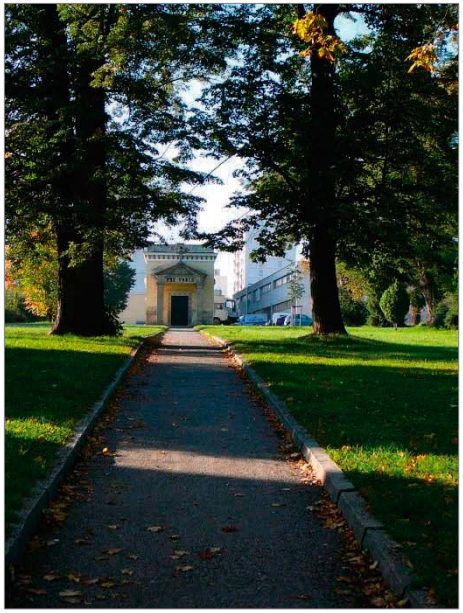

Průhled na historickou stavbu, Vlašim.
Foto: N. Rozmanová

Dvě zásadní úlohy veřejných prostranství – relaxace a komunikace

Co potřebuje ulice

Ulice a náměstí musí mít určité vlastnosti:

- plynulost a návaznost – souvislost s dalšími urbanistickými prostory,
- přístupnost, dostupnost – lidé se chtějí především dostat z jednoho místa na druhé (bez barier) a to jak městskou hromadnou dopravou, tak autem, pěšky nebo na kole,
- zajímavost (živost, pestrost, rozmanitost),
- schopnost sdružovat lidi, zadržovat lidi – dostatek zajímavých nebo potřebných cílů a pobytově příjemné prostředí,
- vybavenost (obchody, úřady, kavárny, restaurace), možnost posezení,
- veřejnost – místo, kde se mohou lidé volně procházet, nebo svobodně pobývat (posedávat na zídkách, u kašen),
- bezpečnost – člověk musí mít pocit bezpečí například před auty. Na pusté ulici je ale člověk vystaven i jinému nebezpečí.
- snadná orientace – orientační body (průhledy na důležité stavby, do historického jádra na dominanty, na charakteristickou zeleň),
- dostatek kvalitní zeleně a s ní související klimatická pohoda (zeleň je důležitým komponentem kvalitního životního prostředí jak z hlediska estetického a kompozičního, tak i z hlediska hygienického a klimatického).

Zeleň určuje charakter ulice, ovlivňuje zejména její měřítko, Brno.

Foto: P. Balabánová

Malokorunné stromy vytváří iluzi širšího prostoru ulice. Naproti tomu vysoké stromy (líska turecká) vytváří dojem úzkého a vysokého prostoru ulice (ulice jsou ve skutečnosti stejné).

Foto: P. Balabánová

Zeleň v sídlech kamkoliv, kde je to vhodné

V historických jádrech měst může vymezit a ovlivnit prostor třeba jen jediný strom. Významná může být skupinka stromů v průhledu, či v parčíku v proluce. Důležitou roli hrají průhledy z kompaktní zástavby do zeleně a krajinné (zelené) horizonty. Průhledy je potřeba tam, kde je to účelné, chránit i za cenu zachování proluky, nebo omezením výškové hladiny zástavby. U vyhlídkových míst je však třeba dbát na to, aby tato místa postupně nezarůstala a výhled z nich zůstal volný.

Princip, čím méně zpevněných ploch, tím příjemnější prostředí' se uplatní zejména ve velkých sídlech s vysokou koncentrací obyvatel a vysokým tlakem na plochy vhodné k rekreaci a setkávání obyvatel. Malá sídla budou více determinována kompozicí celého pohledově jednotného území a ohledem na ostatní funkce veřejného prostoru. V historických centrech měst a v blízkosti památkově významných objektů je pak třeba postupovat velmi obezřetně a citlivě, neboť nevhodné umístění sadovnických prvků, zejména zeleně, může znehodnotit historický ráz architektonického prostředí.

V širších ulicích se mohou uplatnit i větší stromy, Brno. Foto: *P. Balabánová*

Vzrostlé stromy mohou vhodně dotvářet kompozici veřejného prostranství, Nové Hrady. Foto: *N. Rozmanová*

Přívětivé zákoutí. Strom brání pohledu do krajiny – ten se otevře, teprve když projdeme k vyhlídkovému bodu. Tušená vyhlídka vytváří v kompozici napětí, Znojmo. Foto: *N. Rozmanová*

Součástí veřejných prostranství by měla být i odpočívadla s možností posezení, Znojmo. Foto: *N. Rozmanová*

Charakter veřejných prostranství podle velikosti sídla

Vlastnosti veřejného prostranství musí být v harmonickém souladu, musí se spojit do jednoho originálního a neopakovatelného celku, který je pak oním „geniem loci“ – kouzlem onoho místa.

Místo pro odpočinek. Velké kamenné koule slouží jako artefakt i jako vodní prvek – pítka, Paříž. Foto: P. Balabánová

Ulice je lineární prostor, je sledem míst více nebo méně zajímavých. Čím zajímavější a pestřejší je tento sled, tím atraktivnější je ulice. Nelze však chtít, aby všechna veřejná prostranství byla stejně atraktivní, protože i příliš mnoho dobrého unaví. Aby význam jednoho prostoru byl podtržen, musí význam jiného ustoupit a podřídit se. Stejně tak v rámci jedné ulice, procházející větším územím, mohou být významově bohatší partie a jinde zase bezvýznamnější (gradace a doznívání účinku).

Je třeba respektovat a v maximální míře využívat a chránit veškerou dochovanou zeleň, jejíž přítomnost ve struktuře sídel i v krajině pomáhá vytvářet charakter místa. Největší význam mají velké plochy zeleně. Ve městě jsou to především velké městské parky. Jejich význam může být dán polohou (například vůči středu města), jejich atraktivitou a vybaveností (rozumí se pobytové plochy, herní prvky, dětská hřiště, zahradní kavárny apod.).

Charakter veřejných prostranství se rovněž odvíjí od velikosti sídla. V menších městech se může „uživit“ jen jedna rušná obchodní ulice, jen jedno náměstí, zatím co ve velkých městech jich může být více. Velkoměsta, jako například Praha, mohou mít městské třídy a bulváry, ale už například v Brně takovou městskou třídu prakticky (až na výjimky) nenajdeme, i když některé ulice byly takto koncipovány – urbanistický záměr však nebyl vždy naplněn (tím nejdůležitějším – lidmi).

Jakou roli hraje zeleň ve městě?

Velmi významnou. Mohutná uliční stromořadí mohou jasně definovat hlavní osnovu města – jako například v Paříži. Naopak zástavba s celkově bohatším uplatněním zeleně – připomínající myšlenku zahradních měst odpovídá spíše monofunkčním obytným, zejména vilovým čtvrtím, kde najdeme veřejná prostranství pouze místního významu. Takřka odjakživa se uplatňuje zeleň při vnímání a podvědomém vyhodnocování prostoru, jeho významu a charakteristice.

Jakou roli hraje zeleň na vesnici?

U venkovských sídel je osnova veřejných prostranství jednodušší. Základní osu sídla může tvořit hlavní silnice (jedna, nebo jejich křížení), rozšířená náves, kruhové prostranství. Velké stromy nacházíme především na návsi, u kostela, ale i u hospody – kde se tancovalo, nebo kde byl parket pod širým nebem, „V sádku“, „Na výletišti“, tedy v místech veřejných prostranství. Také v dalších důležitých místech – u křížků, u kapličky nebo u hřbitova byly vždy velké stromy – především lípy, jasany, jilmy a javory. Velké stromy již z dálky signalizovaly, kde se nacházejí místa zvýšeného významu.

Veřejná prostranství a územní plánování

Fakt, že veřejná prostranství jsou problematikou složitou, vychází ze skutečnosti, že mezi veřejná prostranství je třeba v územním plánování zahrnout různé plochy: **ulice, náměstí, návsi, nábřeží, parky, pasáže, náplavky, venkovní schodiště, rozptylové plochy občanského vybavení, zastávky hromadné dopravy, nástupní ostrůvky, průchody, podloubí, parkány a další venkovní plochy.**

Veřejná prostranství jsou ovlivňována **existencí občanského vybavení**, které je vymezuje a obklopuje (většinou v parterech domů), zejména obchody, tržiště, restaurace a kavárny s možností venkovních zahrádek, úřady, školy apod. Mohou být rovněž vymezena stromy, vodní plochou či vodním tokem. Součástí vnímání veřejného prostranství jsou i soukromé pozemky a plochy ležící mimo veřejné prostranství, do kterých je z nich průhled – vnitrobloky domů, zahrady rodinných domů apod.

Současná výstavba v České republice je v některých případech málo prostorotvorná – realizují se solitérní objekty nebo soubory staveb, které mohou být architektonicky kvalitní, ale nevytváří urbanisticky hodnotné prostředí.

Veřejná prostranství se musí vyrovnat mimo jiné s odlišnými **prostorovými podmínkami** jako je např. svažitost terénu, tvar, velikost, výška a charakter staveb a dalších prvků, které je vymezují. Musí se také vyrovnat s mikroklimatem, geologickými podmínkami, vč. podsklepení historických náměstí, existencí významných staveb, solitérních dřevin, s umístěním inženýrských sítí a vazbami na dopravní systém a na systémy technické infrastruktury.

Urbanistickou kompozici ovlivňuje mimo jiné požadavek, že veřejná prostranství by měla být řešena **bezbariérově**, měla by sloužit všem lidem, tedy i lidem s případným handicapem, starším občanům nebo rodičům s kočárky.

Pominout nelze ohled na **památkově chráněné lokality sídla**, jeho charakter a historické utváření, genius loci konkrétního místa, jeho dotváření uměleckými díly či alternativními uměleckými nebo občanskými projevy. Veřejná prostranství, zejména v památkově chráněných lokalitách, je třeba vnímat komplexně, tedy nejen jejich jednotlivé prvky, ale i půdorysnou a hmotovou skladbu objektů, které je obklopují, a jejich vzájemné kompoziční vztahy.

Zanedbatelné není ovlivnění veřejných prostranství jeho mobiliářem, dopravními značkami, reklamními poutači. Vliv na vzhled a užívání má **možnost řádné a pravidelné údržby**, čistoty a funkčnosti veřejných prostranství.

Veřejná prostranství – jejich tvorba a koncepce – je jednoznačně záležitostí urbanistické koncepce a kompozice, souvisí s jejich srozumitelností a identitou místa. Správa, provoz, údržba veřejných prostranství náleží do veřejné infrastruktury, reprezentují sídlo a jsou vizitkou jeho managementu.

Veřejné prostranství při řece – Bratislava

Foto: M. Chroboczková

Kvalitnímu návrhu by mělo předcházet dobré zadání, které kvalifikovaně popíše, co se od daného prostranství očekává, k čemu má sloužit, jak má být navázáno na okolí.

Důležitost veřejných prostranství ve stávajících i v nově navržených plochách sídla

Obecně by měly být v územních plánech koncepčně řešeny následující otázky:

– charakter zeleně v sídlech, její odpovídající zastoupení ve všech částech sídla, její hierarchizace, koncepce základního rozložení ploch, linií (základní kostry – systému zeleně) a bodů, jejich vzájemná návaznost a provázanost na okolní krajinu, zásady jejího rekreačního užívání,

– role zelených horizontů, případně zelených klínů v organismu a obrazu sídla a jejich ochrana,

– poloha jednotlivých ploch zeleně v sídle, jejich rozsah a náplň v rámci celého systému,

– ochrana historických zahrad a parků, stejně jako ochrana ostatní významné plošné a liniové zeleně v zastavěném i nezastavěném území.

Nedostatek veřejných prostranství u nově budovaných souborů ve vazbě na využívané pěší cesty a občanská zařízení je po realizaci výstavby následně prakticky neodstranitelný.

Architektura a zeleň ve vzájemném souladu vytváří kvalitní veřejné prostranství, nebo je také pouhým jeho doplňkem, Brno a Znojmo. Foto: P. Balabánová, N. Rozmanová

U velkých i malých měst platí stejné kompoziční zásady. Stromy vymezující prostor, příjemný stín, artefakt (kašna) a přítomnost vody, Nové Hrady. Foto: N. Rozmanová

Charakter veřejných prostranství vilových čtvrtí ovlivňuje zeleň předzahrádek. Může oddělovat vzájemně nesourodou architekturu a umožnit tak vyniknout jednotlivým objektům, Brno. Foto: P. Balabánová

3.3. Zásady pro Krok 3 – návrh řešení území

- Každý záměr v území by měl vycházet z dobře zdůvodnitelné myšlenky.
- Záměry, které mění urbanistickou kompozici, by měly být zvláště dobře odůvodněné, například:
  - výškovou hladinu můžeme porušit, pokud chceme skupinou objektů zdůraznit určité místo v území,
  - půdorysnou stopu historického náměstí můžeme přerušit, chceme-li toto místo přerušení využít pro umístění význačné stavby jako cílového bodu pohledu,
  - panorama můžeme změnit, přispěje-li záměr k malebnosti tohoto panoramatu.
- Je možné vymezit území, jemuž je třeba věnovat zvýšenou pozornost, aby nedošlo k porušení chráněných pohledů a znehodnocení kompozičních vztahů.
- Principy a zásady urbanistické kompozice platí i v nově navržené zástavbě. Územní plán má uvést hodnoty, které respektuje a nové, které navrhuje ve stávající i v nové zástavbě (např. zajištění průchodnosti po nábřeží říčky pro cyklisty a pěší s cílem nových pohledů na město, propojení stávajících a navržených ploch veřejné zeleně s místy významných pohledů na město, zpřístupnění vyhlídky nad městem s naučnou stezkou a zařazení místa do hodnotných výhledů na město, vymezení urbanisticky cenné lokality pro mimořádné kvality urbanistického souboru).
- Nezastavovat nejhezčí volné lokality v domnění, že když jsou krásné, bude zde krásný rodinný dům, penzion, hřiště…. Jako nezastavěnou a neoplocenou lokalitu si ji mohou užívat všichni. Zatímco zastavět ji pro soukromé nebo i veřejné účely, zpravidla vyžaduje oplocení, vybudování přístupové komunikace a možnosti parkování, kácení volně rostoucích stromů a keřů, toto vše velmi podstatně změní charakter daného místa.
- Přes veškeré principy a zásady urbanistické kompozice je nutné mít stále na paměti, že každé město a vesnice je zcela nezaměnitelné, má svůj charakter, odrážející ráz regionu, historii, mentalitu obyvatel, potenciál. Není proto možné aplikovat stejné řešení plošně na každé sídlo, nýbrž k jakémukoliv sídlu přistupovat individuálně.
- Kvalita veřejného prostoru zhodnocuje území, jeho plochy a objekty.

Část III Jak to všechno uhlídat

/Legislativní východiska urbanistické kompozice/

Ve kterých právních předpisech hledat oporu pro urbanistickou kompozici v územním plánování

Legislativní východiska pro urbanistickou kompozici

- zákon č. **183/2006** Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů;
- vyhláška č. **500/2006** Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, ve znění pozdějších předpisů;
- vyhláška č. **501/2006** Sb., o obecných požadavcích na využívání území, ve znění pozdějších předpisů;
- vyhláška č. **503/2006** Sb., o podrobnější úpravě územního rozhodování, územního opatření a stavebního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

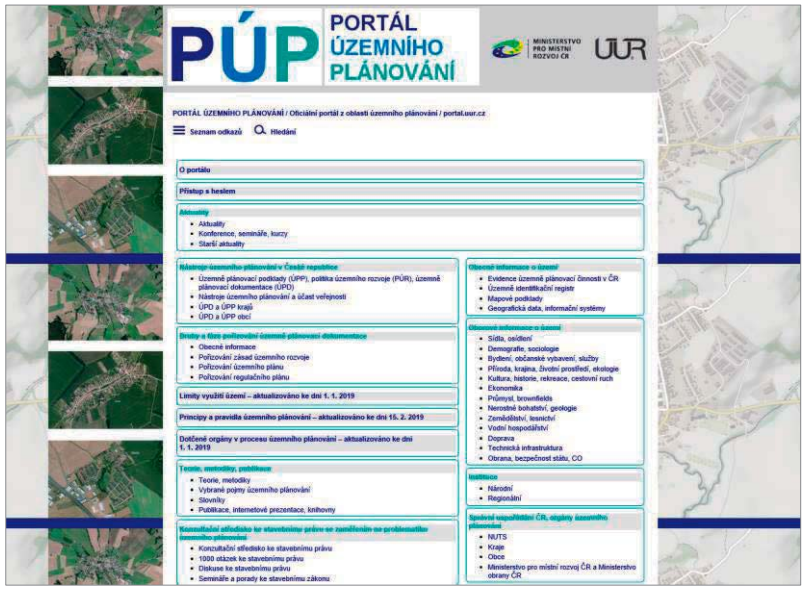

Stavební zákon a jeho prováděcí předpisy jsou mimo jiné dostupné na Portálu územního plánování na stránkách Ústavu územního rozvoje. Portál je zdrojem aktualizovaných odkazů na informace, vyplývajících z činností ÚÚR, Ministerstva pro místní rozvoj ČR a ostatních orgánů veřejné správy a odborných institucí. Je určen pro veřejnou správu, odbornou i laickou veřejnost. Portál je dostupný na: http://portal.uur.cz/

Základní předpoklady pro řešení urbanistické kompozice v rámci procesu územního plánování jsou vytvořeny ve stavebním zákoně
v části třetí, Hlava I – Cíle a úkoly územního plánování.

Paragraf 18 stavebního zákona nazvaný **Cíle územního plánování** v odst. 2 mimo jiné říká:

Územní plánování zajišťuje předpoklady pro udržitelný rozvoj území soustavným a komplexním řešením účelného využití a **prostorového uspořádání území** s cílem dosažení obecně prospěšného souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území. Za tím účelem sleduje společenský a hospodářský potenciál rozvoje.

Prostorové uspořádání znamená **komplexní řešení území,** tedy nejenom řešení v plochách a pozemcích, ale i v prostoru – tedy urbanistické řešení zabývající se tvorbou sídel, jejich strukturou, atd. S tím úzce souvisí urbanistická kompozice, protože uspořádání sídel, jejich zastavěného území i okolní krajiny by mělo být v maximální možné míře harmonické. To je mj. tehdy, pokud respektuje principy urbanistické kompozice.

Paragraf 19 stavebního zákona nazvaný **Úkoly územního plánování** v odst. 1 mimo jiné říká:

Úkolem územního plánování je zejména

b) stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území,

d) stanovovat urbanistické, architektonické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb a veřejných prostranství,

e) stanovovat podmínky pro provedení změn v území, zejména pak pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území a na využitelnost navazujícího území,

Zohledňovat hodnoty a podmínky v území znamená mimo jiné i respektování kompozičně hodnotných urbanistických celků a případné rozšiřování této kompozice a navazování na ni v rozvojových plochách. Požadavky uvedené v písmenu d) a písmenu e) § 19 odst. 1 stavebního zákona vytváří předpoklady pro zajištění kvality vytvářených území.

Které nástroje územního plánování se zabývají urbanistickou kompozicí

Zásady urbanistické kompozice lze uplatnit v následujících **nástrojích územního plánování**

(stavební zákon Hlava III – Nástroje územního plánování):

územním plánu (§ 43 až 60), **regulačním plánu** (§ 61 až 75), **územní studii** (§ 30), **územním rozhodnutí** (§ 76 až 83).

Územní plán – obecně

V územním plánu se jedná o základní koncepční řešení v měřítku 1 : 5 000 nebo 1 : 10 000. Pokud jsou jednotlivé koncepce řešeny bez ohledu na kompozici, tedy pouze plošně, může to znamenat vážný problém v budoucnu, kdy budou jednotlivé části sídla řešeny detailněji. Je tedy potřeba snažit se již v územním plánu zohledňovat i prostorové (ne pouze plošné) uspořádání a představovat si objemové uspořádání jednotlivých částí řešeného území (a to nejen zastavěného území a zastavitelných ploch, ale celého správního území obce nebo města včetně nezastavěné krajiny).

Územní plán je většinou jediným závazným dokumentem v území, protože regulační plány se zpracovávají minimálně. Tedy to, co bude v územním plánu vymezeno, je závazné. Pokud je územní plán zpracován kvalitně, vytváří předpoklady pro budoucí kvalitní území. Výše uvedené platí nejenom pro vytváření prostor nových, ale i pro prostory stávající. V územním plánu je potřeba stanovit podmínky pro využití území plošné (v plochách s rozdílným způsobem využití) a stanovit podmínky pro prostorové uspořádání, včetně základních podmínek ochrany krajinného rázu (charakteru zastavěného území i krajiny). A to proto, aby byly zachovány urbanistické hodnoty v území a vytvářeny předpoklady pro zlepšení stávajících kompozičně a esteticky neuspokojivých území.

Přitom je potřeba o kompozici uvažovat v rámci celého územně plánovacího procesu, tj. již ve fázi tvorby zadání, průzkumů a rozborů, ale také v období zpracování územně analytických podkladů.

Mnoho informací k územnímu plánování je k dispozici na internetových stránkách Ústavu územního rozvoje. Ústav byl založen v roce 1994. Je organizační složkou státu, zřízenou Ministerstvem pro místní rozvoj.

Činnost Ústavu územního rozvoje je určena mimo jiné jako podpora územně plánovací praxe orgánů územního plánování, projektantů, studentů příslušných oborů a další odborné i laické veřejnosti.

Webové stránky jsou dostupné na: http://www.uur.cz/

Pořizování územního plánu

O pořízení územního plánu rozhoduje zastupitelstvo obce z vlastního podnětu nebo na návrh orgánu veřejné správy, na návrh občana obce, případně na návrh fyzické nebo právnické osoby, která má vlastnická nebo obdobná práva k pozemku nebo stavbě na území obce, nebo na návrh oprávněného investora. Současně se schválením rozhodnutí o pořízení územního plánu je určen člen zastupitelstva (určený zastupitel), který bude při pořizování územního plánu spolupracovat s pořizovatelem. Tím je zajištěn stálý vliv obce na všechny fáze pořizování územního plánu.

Zpracování územně plánovací dokumentace je vybranou činnosti ve výstavbě, kterou mohou vykonávat pouze fyzické osoby, jež získaly oprávnění k jejich výkonu podle zvláštního právního předpisu v České komoře architektů, tj. projektanti – autorizovaní architekti nebo autorizovaní urbanisté. Projektant odpovídá za správnost, celistvost a úplnost jím zpracované územně plánovací dokumentace, územní studie a dokumentace pro vydání územního rozhodnutí (§ 158 a 159 stavebního zákona).

Náklady na zpracování územního plánu projektantem hradí obec, která rozhodla o pořízení – více § 45 stavebního zákona.

*Příklady **metodických doporučení** pro pořizování územních plánů – zpracovávané Ústavem územního rozvoje v těsné spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj.*

Územní studie veřejného prostranství – Metodický návod pro pořízení a zpracování

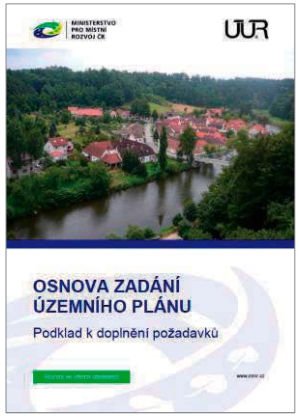

Osnova zadání územního plánu – Podklad k doplnění požadavků

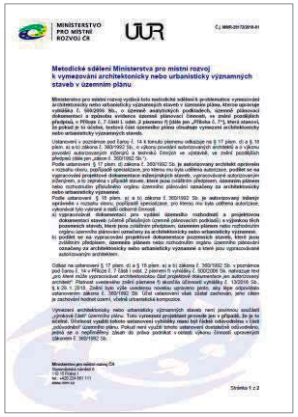

Metodické sdělení k vymezování architektonicky nebo urbanisticky významných staveb v územním plánu

Fáze pořizování územního plánu:

1. **Rozhodnutí o pořízení**
   § 44 stavebního zákona
2. **Doplňující průzkumy a rozbory**
   § 11 vyhlášky č. 500/2006 Sb.
3. **Zadání územního plánu**
   § 47 stavebního zákona
4. **Návrh územního plánu**
   § 50 a 51 stavebního zákona
5. **Veřejné projednání územního plánu**
   § 52 a 53 stavebního zákona
6. **Vydání územního plánu**
   § 54 stavebního zákona
7. **Nabytí účinnosti územního plánu**
   § 173 správního řádu
8. **Změny územního plánu a zkrácený postup pořizování změny územního plánu**
   § 55, § 55a, § 55b a § 55c stavebního zákona

Územní plán – zadání

Významný vliv na urbanistickou kompozici má již **zadání územního plánu.**

Co má být obsahem zadání územního plánuje je uvedeno v Příloze č. 6 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.

> V písmenu a) v bodech 1 a 3 výše uvedené přílohy jsou mimo jiné nárokovány požadavky na:
>
> - urbanistickou koncepci, zejména na prověření plošného a **prostorového** uspořádání zastavěného území a na prověření možných změn včetně vymezení zastavitelných ploch,
> - koncepci uspořádání krajiny, zejména na prověření plošného a **prostorového** uspořádání nezastavěného území…

Zadání územního plánu vychází z politiky územního rozvoje a územně plánovací dokumentace vydané krajem, z územně analytických podkladů, a z dalších požadavků (např. z požadavků obce, dotčených orgánů a veřejnosti a ze zprávy o uplatňování územního plánu), rovněž z doplňujících průzkumů a rozborů. Ty jsou zásadním podkladem pro zadání územního plánu. Průzkumy probíhají zejména v terénu řešeného území a jeho okolí. Projektant v rámci tvorby územního plánu si musí zjištěné jevy vyhodnotit. Měl by také spolupracovat již od počátku se specialistou na krajinu. Z hlediska kompozičního jsou významné i stavby a plochy dopravní a technické infrastruktury – například výrobna elektřiny včetně ochranného pásma, ale i liniové, zejména nadzemní stavby technické infrastruktury. Z dopravy se z hlediska kompozice uplatňují zejména mostní a další nadzemní objekty dopravních staveb, dále významné liniové stavby, zejména pokud probíhají na náspech a v zářezech.

*Příklady **internetových publikací** pro územně plánovací činnost – zpracovávané Ústavem územního rozvoje.*

Limity využití území

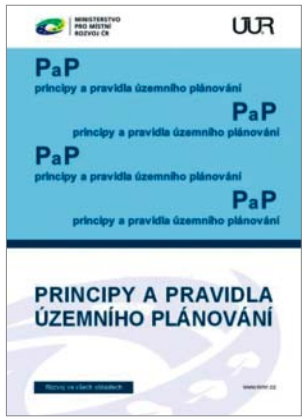

Principy a pravidla územního plánování

Dotčené orgány v procesu územního plánování

Územní plán – návrh – co především

Abychom pochopili, kde urbanistickou kompozici v územním plánu hledat, je třeba vědět o základních částech územního plánu. Tím je **výrok** a **odůvodnění.** Obě mají svoji textovou a grafickou část. Jejich obsah je stanoven právním předpisem (Příloha č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.). Výrok „schvaluje“ zastupitelstvo obce vydáním územního plánu, výrok musí stručně a jednoznačně konstatovat, **co** se v území navrhuje, odůvodnění říká, **proč** se toto navrhuje.

Co má obsahovat územní plán je uvedeno v Příloze č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.

Při tvorbě **návrhu územního plánu** lze urbanistickou kompozici podle Přílohy č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. ovlivnit zejména v následujících částech územního plánu:

(1) Textová část územního plánu obsahuje:

b) **základní koncepci** rozvoje území obce, ochrany a rozvoje jeho hodnot,

c) **urbanistickou koncepci**, včetně urbanistické kompozice, vymezení ploch s rozdílným způsobem využití, zastavitelných ploch, ploch přestavby a systému sídelní zeleně,

d) **koncepci veřejné infrastruktury**, včetně podmínek pro její umisťování, vymezení ploch a koridorů pro veřejnou infrastrukturu, včetně stanovení podmínek pro jejich využití,

e) **koncepci uspořádání krajiny**, včetně vymezení ploch s rozdílným způsobem využití, ploch změn v krajině a stanovení podmínek pro změny v jejich využití, územního systému ekologické stability, prostupnosti krajiny, protierozních opatření, ochrany před povodněmi, rekreace, dobývání ložisek nerostných surovin a podobně.

Základní koncepce rozvoje území obce, ochrany a rozvoje jeho hodnot představuje hlavní principy koncepce rozvoje území obce. Její součástí je ochrana a rozvoj jeho hodnot, tedy i hodnot urbanistických. Zároveň tato základní koncepce (například propojení jednotlivých zastavěných částí obce) vytváří hlavní předpoklad i pro zlepšení urbanistické kompozice.

Koncepce rozvoje území obce v sobě zahrnuje všechny koncepce [uvedené v odst. 1 písm. c) až písm. e)] – tedy koncepci urbanistickou, koncepci veřejné infrastruktury sestávající z koncepce dopravní a technické infrastruktury, koncepci občanského vybavení a veřejných prostranství, dále koncepci uspořádání krajiny. Koncepce nelze oddělit nejen z hlediska funkčního, ale i z hlediska prostorového uspořádání území a vzájemného estetického působení.

Špatně zvolená základní část **urbanistické koncepce**, kterou je uspořádání **ploch s rozdílným způsobem využití**, může významně ovlivnit i další možnosti z hlediska urbanistické kompozice. **Plošné uspořádání** jednotlivých funkčních ploch (bydlení, výroba, rekreace, zeleň, plochy dopravní a technické infrastruktury atd.) – je třeba vymezit v územním plánu tak, aby se plochy nejenom vzájemně negativně neovlivňovaly (hlukem, emisemi apod.) a pokud možno se funkce vzájemně neomezovaly, ale aby si neškodily ani po stránce kompoziční a estetické. Například aby v bezprostředním sousedství obytného území nebyl umístěn rozsáhlý výrobní areál, který sice neruší bydlení z hlediska životního prostředí, který ale negativně ovlivní panorama i výhledy z bytů nebo rodinných domů.

Stejně tak je důležité, co bude územním plánem stanoveno jako přípustné, nepřípustné, případně podmíněně přípustné využití v jednotlivých typech ploch s rozdílným způsobem využití (viz – § 4 až 19 vyhlášky č. 501/2006 Sb.).

Územní plán má nástroje pro regulaci nejen plošného, ale i **prostorového uspořádání** území. Má možnost ovlivnit výšku zástavby, zejména počet podlaží zástavby v určité ploše území nebo maximální výškovou hladinu zástavby nad terénem, navrhnout změny v území tak, aby vynikly existující nebo nově navržené dominanty. Územní plán může určit rozmezí výměry pozemků, například u lokality pro výstavbu rodinných domů. Uvedený údaj ovlivňuje strukturu zástavby (bloková zástavba, izolované domy, řadová zástavba, rozptýlená zástavba apod.). Struktura zástavby a charakter zástavby (tj. například zástavba s domy výrazně obdélníkového tvaru s podélnou osou kolmou na místní komunikaci zástavby) jsou další rysy zástavby, které může územní plán stanovit. V potřebných případech může stanovit i intenzitu využití ploch.

Na urbanistickou kompozici má dále významný vliv podle odst. 1 písm. f) Přílohy č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.:

stanovení podmínek pro využití ploch s rozdílným způsobem využití s určením převažujícího účelu využití (hlavní využití), pokud je možné jej stanovit, přípustného využití, nepřípustného využití (včetně stanovení, ve kterých plochách je vyloučeno umisťování staveb, zařízení a jiných opatření pro účely uvedené v § 18 odst. 5 stavebního zákona), popřípadě stanovení podmíněně přípustného využití těchto ploch

a **stanovení podmínek prostorového uspořádání, včetně základních podmínek ochrany krajinného rázu** (např. výškové regulace zástavby, charakteru a struktury zástavby, stanovení rozmezí výměry pro vymezování stavebních pozemků a intenzity jejich využití).

Není povinností stanovit všechny uvedené druhy podmínek. Záleží na velikosti území a podrobnosti měřítka (zda je řešena malá obec nebo velké město), nutnosti ochrany hodnot území, přístupu obce apod. Zastupitelstvo obce v některé obci usiluje o volnější podmínky, jinde je tomu opačně a obec se domáhá určení striktnějších podmínek, které by předepisovaly i tvar a vzhled jednotlivých domů, včetně oplocení předzahrádek. Svědomitý přístup obce, která dbá na udržení rázu obce a estetickou úroveň novostaveb a přestaveb, je jistě správný. Jeden nevhodně přestavěný dům dokáže porušit ráz celé návsi, náměstí nebo ulice. Takový dům není jen záležitostí vlastníka, protože poškozuje obraz sídla a tím poškodí i ostatní spoluobčany. Pozornost zastupitelstva je na místě, avšak územní plán není ten nástroj, který smí určovat podmínky podrobněji než má stanoveno stavebním zákonem. K tomuto účelu slouží další nástroje územního plánování, tj. regulační plán a územní studie. Přesto pokud **zastupitelstvo** má zájem vzhled obce regulovat podrobnějšími podmínkami, může tak učinit podle stavebního zákona § 43 odst. 3, jestliže v rozhodnutí o pořízení územního plánu nebo v zadání územního plánu výslovně uvede, že územní plán nebo jeho vymezená část bude pořízena s prvky regulačního plánu.

Urbanista by měl návrh územního plánu provést tak, aby například nebylo narušeno panorama, silueta, aby byl chráněn pohledový horizont, pohledově exponované místo, průhled na významné stavby nebo na přírodní uskupení. Urbanista v návrhu regulačního plánu smí stanovit podstatně konkrétnější podmínky. Více o regulačním plánu a územní studii v samostatné kapitole.

Územní plán – návrh – co ještě

Pokud je to účelné, textová část územního plánu dále obsahuje podle odst. 2 písm. c) a d) Přílohy č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.:

c) vymezení ploch a koridorů, ve kterých je rozhodování o změnách v území podmíněno zpracováním územní studie, …

d) vymezení ploch a koridorů, ve kterých je rozhodování o změnách v území podmíněno vydáním regulačního plánu, …

V plochách a koridorech, ve kterých je rozhodování o změnách v území podmíněno zpracováním územní studie nebo vydáním regulačního plánu, je do doby zpracování nebo vydání těchto dokumentů do značné míry omezena výstavba, aby nebylo narušeno budoucí využití území prověřené územní studií nebo zpřesněné regulačním plánem.

Oba výše uvedené nástroje – územní studie a regulační plán – řeší vymezené plochy a koridory podrobně. Vytváří se tak předpoklady pro vznik kvalitního prostředí, protože nedílnou součástí řešení je prostorové uspořádání území.

V grafické části jsou v hlavním výkrese nebo ve schématu urbanistické kompozice vyznačeny prvky urbanistické kompozice nebo další jevy, které mohou mít vliv na urbanistickou kompozici.

Grafická část územního plánu v souladu s Přílohou č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. odst. 4 mimo jiné obsahuje:

b) hlavní výkres obsahující **urbanistickou koncepci, vymezení ploch s rozdílným způsobem využití**, zastavěného území, zastavitelných ploch a ploch přestavby, dále **koncepci uspořádání krajiny** včetně ploch změn v krajině a územního systému ekologické stability, **koncepci veřejné infrastruktury** včetně vymezení ploch a koridorů pro dopravní a technickou infrastrukturu, ploch a koridorů pro územní rezervy; v případě potřeby lze urbanistickou koncepci, koncepci uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury zpracovat v samostatných výkresech

Ve volné krajině je potřeba podmínky prostorového uspořádání také stanovit, a to pro stavby, které tam lze v souladu s **§ 18 odst. 5 stavebního zákona** umístit:

V **nezastavěném území** lze v souladu s jeho charakterem umisťovat stavby, zařízení a jiná opatření pouze pro zemědělství, lesnictví, vodní hospodářství, těžbu nerostů, pro ochranu přírody a krajiny a pro veřejnou dopravní a technickou infrastrukturu, přípojky a účelové komunikace, pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof …
Uvedené stavby, zařízení a jiná opatření včetně staveb, které s nimi bezprostředně souvisejí včetně oplocení, lze v nezastavěném území umisťovat v případech, pokud je územně plánovací dokumentace z důvodu veřejného zájmu výslovně nevylučuje.

Přitom je třeba prozkoumat i **širší území** – mimo jiné jak se kompozičně projevuje stávající zastavěné území řešené obce nebo řešeného města nejenom v bezprostředním území, ale i v širší krajině. Proto by mělo být řešení odůvodněno i ve vztahu k širším souvislostem.

Rovněž pokud je to účelné, textová část územního plánu obsahuje podle odst. 2 písm. f) Přílohy č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.:

f) vymezení architektonicky nebo urbanisticky významných staveb

Ustanovení odkazuje na § 17písm. d) a § 18 písm. a) a b) zákona č. 360/1992 Sb.

Tímto je stanovena možnost vymezit v územním plánu architektonicky nebo urbanisticky významné stavby, u nichž se uplatňuje omezení při zpracování dokumentace v souladu se zákonem č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků ve výstavbě, ve znění pozdějších předpisů. Tím se vytváří předpoklady pro kvalitní řešení staveb a jejich okolního prostředí při respektování zásad urbanistické kompozice.

Regulační plán a územní studie

Regulační plán a územní studie umožňují podrobnější řešení ploch. Principy a zásady urbanistické kompozice platí stejné, pouze se jedná obvykle o řešení menšího území než v územním plánu. Výkresy se zpracovávají a vydávají zpravidla v měřítku 1 : 1000, popřípadě 1 : 500 (viz – § 19 odst. 2 vyhlášky č. 500/2006 Sb.).

Regulační plán je závazný, příslušné úřady podle něho musí rozhodovat o změnách v území. Podmínky vymezené v regulačním plánu musí být úřadem i stavebníkem dodrženy. Regulační plán (podobně jako územní plán) má stavebním zákonem dané náležitosti, které musí obsahově splnit, a má rovněž stavebním zákonem daný postup pořízení. Regulační plán může nahradit územní rozhodnutí. Tím se zkracuje čas pro schválení projektové dokumentace, jejímž výsledkem je povolení zamýšlené stavby stavebním úřadem. O regulační plán může požádat fyzická nebo právnická osoba, jedná se o **regulační plán na žádost**. Nebo může být pořízen z podnětu, např. zastupitelstva obce – **regulační plán z podnětu**. Postup jejich pořízení se z části liší, ale oba musí především respektovat podmínky dané územním plánem. Znamená to, že se od podmínek územního plánu nesmí regulační plán odchýlit, ale podmínky zpřesní – podmínky pro zástavbu, případně pro jednotlivé objekty, jsou konkrétnější a detailnější. Míra podrobnosti záleží na zadání regulačního plánu (mimo jiné na velikosti řešeného území a na požadovaném měřítku).

Regulační plán má možnost v rámci podmínek pro umístění a prostorové řešení staveb určit například stavební nebo uliční čáru, vzdálenost domu od hranice pozemku a od sousedních domů, půdorysnou velikost stavby, počet podlaží, objem a tvar domu, včetně tvaru jeho střechy. Dokonce může stanovit kapacitu objektu, např. školy, penzionu, společenského zařízení aj. nebo určit části pozemku, které smí být zastavěny.

V regulačním plánu by měla být kompozice záměrně řešena. K tomu vytváří předpoklady legislativa stanovením toho, co má být obsahem regulačního plánu.

Příloha č. 11 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. I. Obsah regulačního plánu podle odst. 1:

textová část regulačního plánu obsahuje mimo jiné vždy

c) podrobné podmínky pro **umístění a prostorové uspořádání** staveb veřejné infrastruktury,

d) podrobné podmínky pro **ochranu hodnot a charakteru území**

a dále v odst. 2

Textová část regulačního plánu podle rozsahu navržené regulace, zejména podle jím nahrazovaných územních rozhodnutí dále obsahuje

b) podmínky pro **umístění a prostorové řešení** staveb, které nejsou zahrnuty do staveb veřejné infrastruktury, včetně **urbanistických a architektonických podmínek** pro zpracování projektové dokumentace a podmínek ochrany krajinného rázu (například uliční a stavební čáry, vzdálenost stavby od hranic pozemků a sousedních staveb, půdorysnou velikost stavby, nejsou-li vyjádřeny kótami v grafické části, podlažnost, výšku, objem a tvar stavby, základní údaje o kapacitě stavby, určení částí pozemku, které mohou být zastavěny, zastavitelnost pozemku dalšími stavbami).

Územní studie slouží příslušným úřadům jako podklad pro rozhodování v území. Jejím účelem je zjistit a prověřit možnosti území. Územní studií může být také detailněji prověřeno řešení obsažené v územním plánu, např. může navrhnout umístění místní komunikace a navazující parcelaci plochy bydlení vymezené územním plánem. Závazné podmínky záměrů, které územní studie prověřuje, se stanovují až v územním řízení. Pořízení ani obsah územní studie není dán právními předpisy. Nemůže ji pořizovat fyzická nebo právnická osoba, nýbrž příslušný úřad. Územní studie má vždy zadání, v němž pořizovatel stanoví její obsah, rozsah (vymezení řešeného území), cíle a účel.

Územní rozhodnutí

Vyhláška č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního rozhodování, územního opatření a stavebního řádu, ve znění pozdějších předpisů, požaduje zohlednění vazeb a účinků na okolí, to je vlivu na urbanistickou kompozici, odkazem na vyhlášku č. 499/2006 Sb., o dokumentaci staveb, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 499/2006 Sb. ve své Příloze č. 1, nazvané **Rozsah a obsah dokumentace pro vydání rozhodnutí o umístění stavby**, požaduje mimo jiné se zabývat těmito body:

B.2.2 Celkové urbanistické a architektonické řešení

a) urbanismus – územní regulace, kompozice prostorového řešení,
b) architektonické řešení – kompozice tvarového řešení, materiálové a barevné řešení.

Tedy i v projektové dokumentaci pro územní řízení má být řešení provedeno tak, aby nebyla narušena stávající urbanistická kompozice nebo zlepšena situace v případě kompozičně neuspořádaného území.

Problémem z hlediska urbanistické kompozice mohou být zjednodušené postupy u staveb, které nevyžadují územní rozhodnutí, protože některé z nich mohou ovlivnit urbanistickou kompozici. Pokud se umístěním stavby v širších souvislostech, tedy jejím možným vlivem na okolí nikdo nezabývá, může narušit urbanistickou kompozici území, do něhož je umístěna a může mít i vážné negativní dopady na estetickou úroveň tohoto území.

Kdy je příležitost ovlivnit urbanistickou kompozici v procesu pořízení územního plánu

Každý má právo vyjádřit své připomínky k územnímu plánu, tedy i k řešení, které ovlivňuje urbanistickou kompozici sídla. Může tak učinit v průběhu zpracování územního plánu:

1. při **návrhu zadání** územního plánu**,**
2. v rámci **společného jednání** o návrhu územního plánu,
3. v rámci **řízení o územním plánu** – v souvislosti s **veřejným projednáním** návrhu územního plánu.

Návrh zadání územního plánu se doručuje veřejnou vyhláškou. V ní je uvedeno kde a kdy je možno do návrhu zadání územního plánu nahlížet. V termínu stanoveném stavebním zákonem může každý uplatnit u pořizovatele písemné připomínky k návrhu zadání.

Na základě schváleného zadání pořídí pořizovatel pro obec územní plán. Rovněž návrh územního plánu pro účel společného jednání a následně veřejného projednání se doručí veřejnou vyhláškou. V ní je opět uvedeno, kdy a kde lze do návrhu územního plánu nahlížet a je stanoveno, do kdy může každý podávat u pořizovatele písemné připomínky.

Stavební zákon rozlišuje pojem „připomínka“ a „námitka“. Připomínky může podat každý občan. Námitky mohou podat pouze vlastníci pozemků a staveb dotčených návrhem řešení, oprávněný investor, zástupce veřejnosti. Námitky k prvkům náležejícím regulačnímu plánu mohou uplatnit i osoby uvedené v § 85 odst. 1 a 2 (účastníci územního řízení).

Další příležitost podat připomínky je při pořizování **změny územního plánu**. Pořizování změny probíhá obdobně jako pořizování územního plánu. Připomínkovat však lze jen dopady toho řešení, které je předmětem změny územního plánu. Řeší-li například změna územního plánu plochu bydlení, lze připomínkovat tuto navrženou plochu a její dopady na ostatní správní území sídla.

Pro další informace a podrobnosti k územně plánovací dokumentaci a územně plánovacím podkladům lze navštívit stránky Ústavu územního rozvoje, např. Principy a pravidla územního plánování (kapitola D. Územní plánování, jeho orgány, nástroje a vazby) nebo Portál územního plánování či sekci Stanoviska a metodiky.

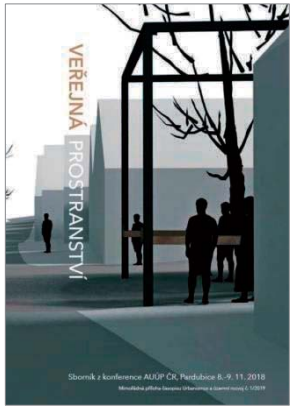

Ústav územního rozvoje vydává recenzovaný časopis Urbanismus a územní rozvoj. Provozuje odbornou veřejně přístupnou knihovnu, svým zaměřením jedinou v ČR.

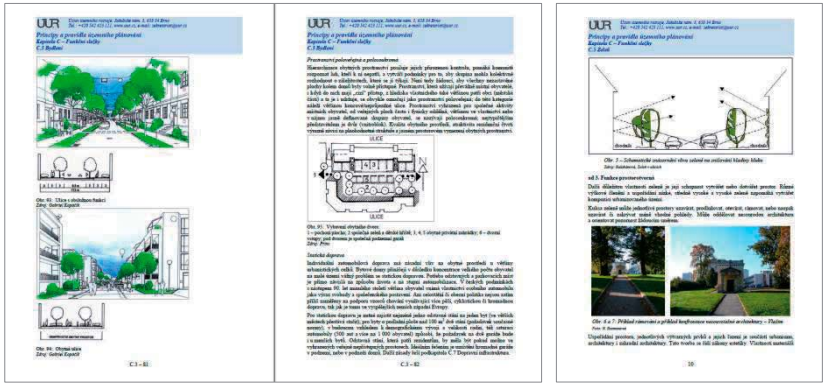

Významným zdrojem informací o územním plánování je internetová publikace Principy a pravidla územního plánování. Publikace je uceleným studijním a metodickým materiál, jediným přehledným shrnutím a výkladem poznatků současného urbanismu a územního plánování. Zaručuje správný výklad územního plánování jako oboru s právně závaznými výstupy a právně vymahatelnými dopady. Je garantována Ministerstvem pro místní rozvoj a koncipována tak, aby bylo možné doplňování a průběžná aktualizace o nové trendy, nové právní předpisy a aktuální koncepce rezortů.

Část IV Čeho je třeba se vyvarovat – aneb: jak ano ✓ a jak ne ✗

/Obecné zásady urbanistické kompozice v ilustracích/

Lépe než uslyšet, resp. číst, **je uvidět,**

proto publikace Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech
přináší názorné grafické ukázky nešvarů, které znehodnocují území, a je jich třeba se vyvarovat.

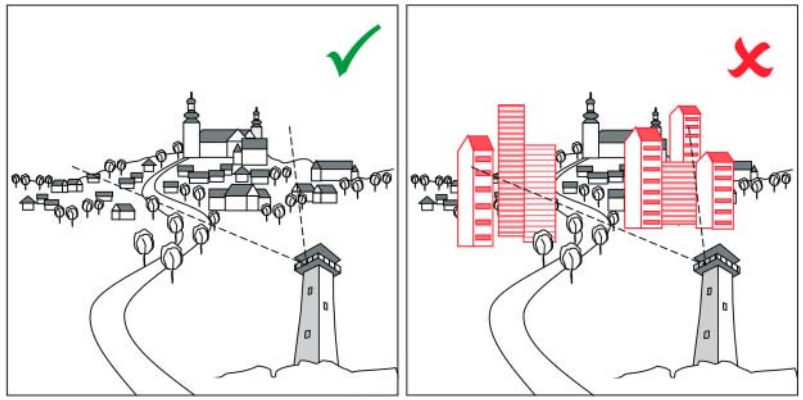

***Identifikovat a chránit dominanty**, které se uplatňují v dálkových pohledech na sídlo, zejména z příjezdových komunikací, z tras a z vyhlídkových bodů v okolí.*

***Výškové dominanty** využívat pro orientaci v sídle, tj. posilovat orientaci v sídle podle polohy dominant historického jádra.*

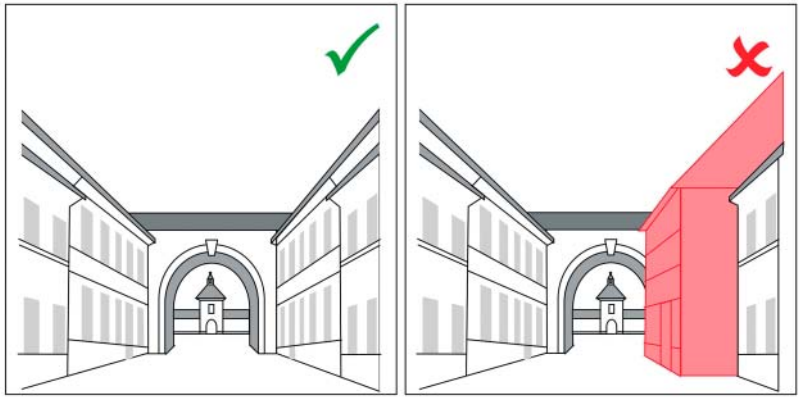

*Respektovat **stávající pohledy a průhledy na dominanty.** Vytvářet nové pohledové osy a ty vymezovat jako chráněné pohledy.*

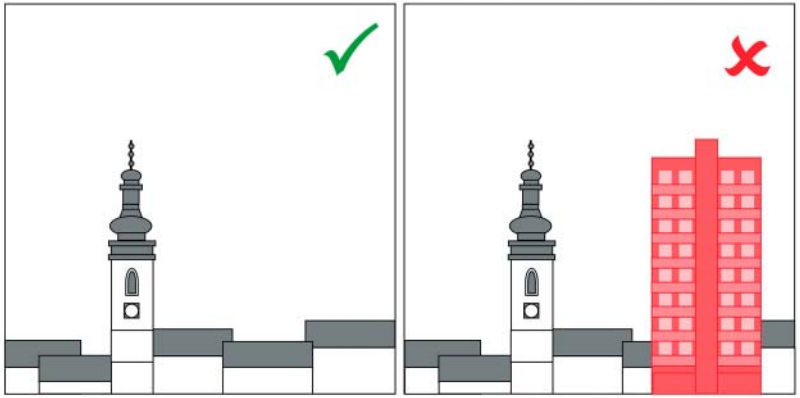

*Zvažovat **konkurenci dominant** a sousedství dominant odlišného charakteru.*

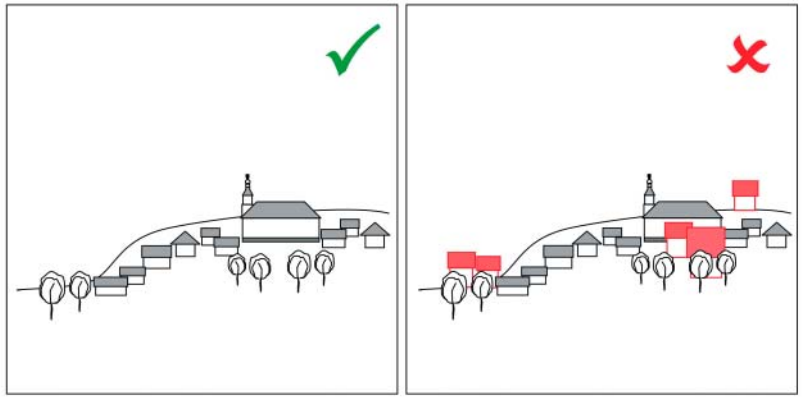

*Dbát na **výškovou hladinu**:*

- *v okolí výškových dominant,*
- *na pohledových horizontech,*
- *na okraji sídla, kde zástavba přechází do volné krajiny.*

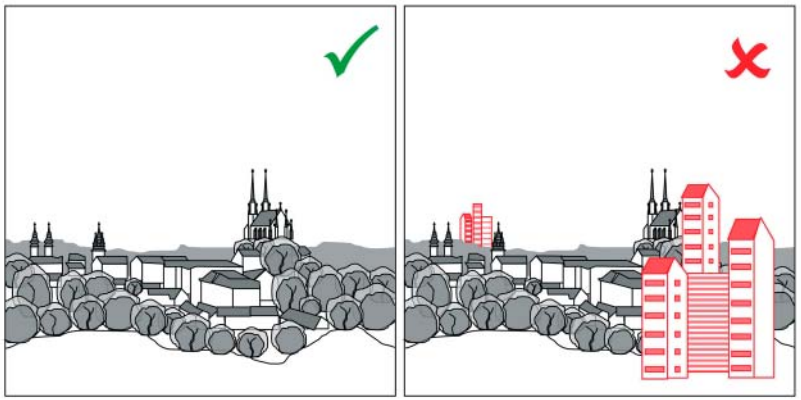

***Panorama** – dbát, aby nebylo porušeno panorama nevhodnou výškovou hladinou nebo nevhodnou dominantou.*

U neurčitého panoramatu sídla využít vhodného záměru pro jeho zvýraznění.

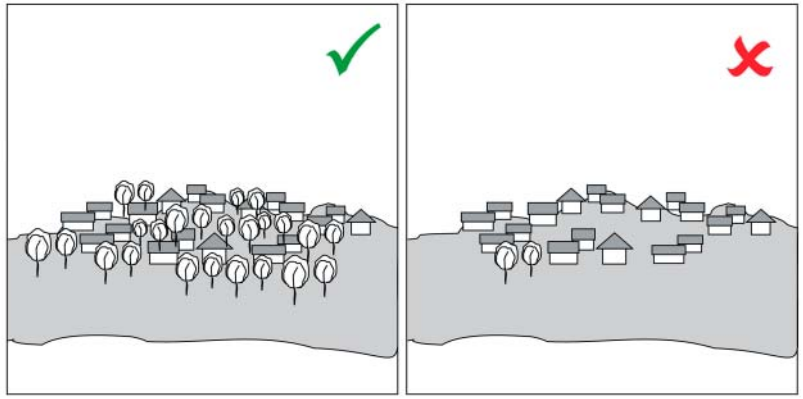

Chráněný pohled, dálkové pohledy *– dbát na kompaktnost sídla, využívat k tomu mimo jiné zeleň v sídle – pohledově propojovat objekty pomocí vyšší zeleně.*

Zeleným prstencem kolem sídla citlivě přecházet do krajiny.

Polohu vesnické návsi zdůraznit vyšší zelení, ideálně tradičními dřevinami, např. lípami.

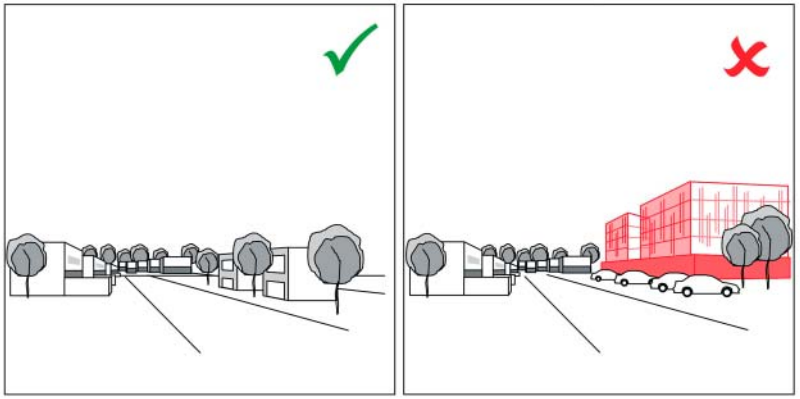

Měřítko a proporce *– dbát na vhodné sousedství ploch, které mají odlišné využití a tím i odlišný charakter zástavby (například plochy výroby a skladování, které je provozováno v rozlehlých halách, umístěné v sousedství ploch bydlení v rodinných domech). Případně pamatovat na nutnost pohledového odclonění ploch rozdílného charakteru zástavby pomocí izolační zeleně.*

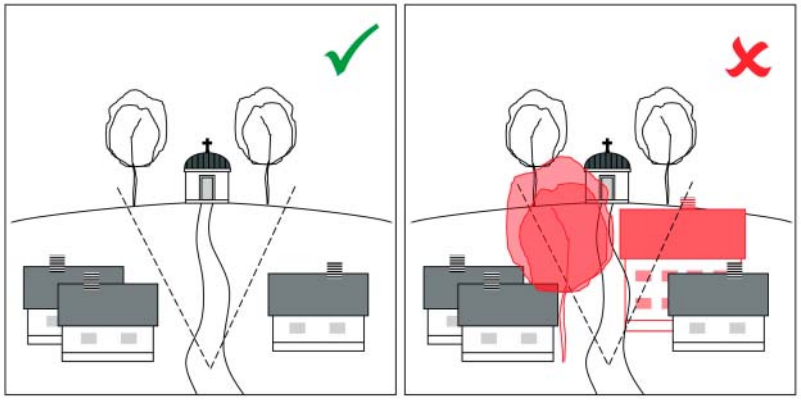

Významný vyhlídkový bod, pohledové stanoviště *– udržovat kvalitu pohledu v úhlu významného vyhlídkového bodu, včetně toho, aby pohled nezaclonila rozrůstající se zeleň.*

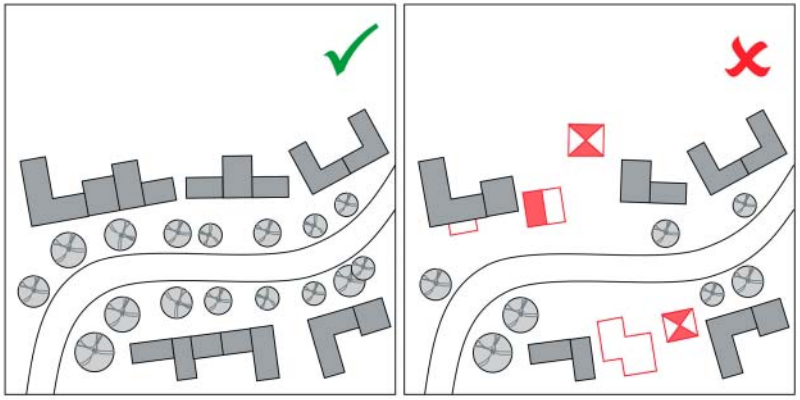

Urbanistická osa *– zvýraznit osu stromořadím nebo alejí, respektovat půdorysnou stopu a charakter zástavby, která urbanistickou osu obklopuje.*

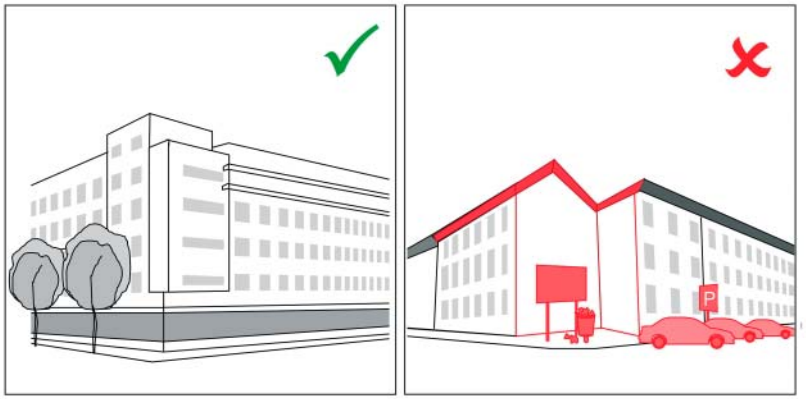

Pohledově exponované místo *– využívat nároží jako přirozená pohledově exponovaná místa. Řešení ploch volit tak, aby mohly vzniknout nárožní objekty.*

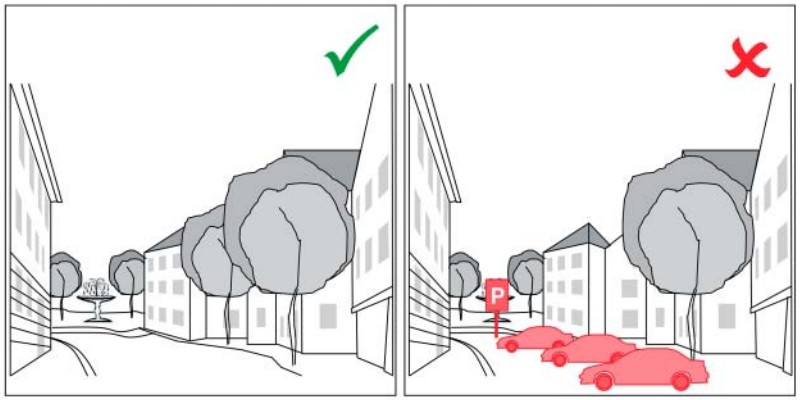

Pohledová osa *– zachovávat stávající pohledové osy, nezaclonit cílový bod pohledu nevhodnou náplní ploch.*

Využívat pohledové osy i v komorních částech města jako jsou úzké uličky a malá náměstí.

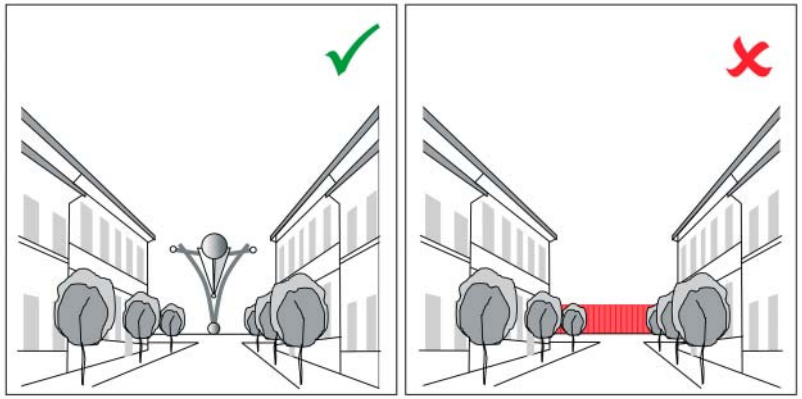

Cílový bod pohledu *je význačné nebo poutavé místo. Vhodné je jeho zdůraznění výtvarným nebo architektonickým dílem.*

Úlohu cílového bodu pohledu nesplní neutrální či neharmonický objekt.

Průhled *– místa zajímavých průhledů, která umožňují zastavení pozorovatele, udržovat pro relaxaci s výhledem na cílový bod pohledu.*

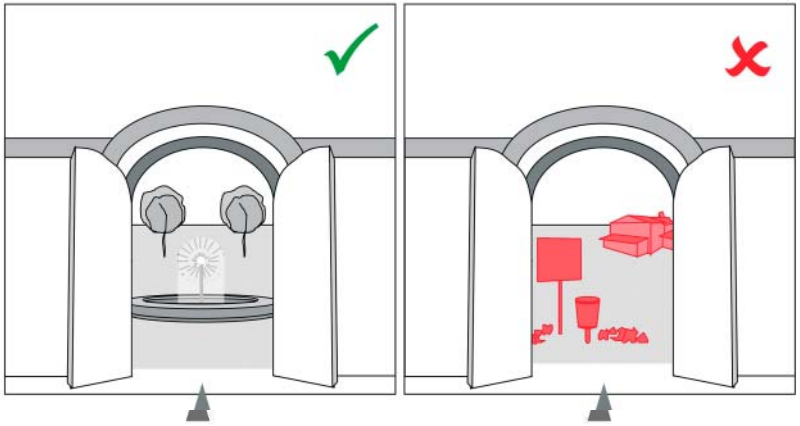

Chráněný pohled *– pamatovat na pohledy na význačné přírodní a kulturní hodnoty a zpětně dbát na pohledy z místa vstupů a východů z významných budov jako jsou například divadla, galerie, koncertní sály, pietní místa.*

Na vhodných místech využívat moment překvapení nečekaným pěkným výhledem.

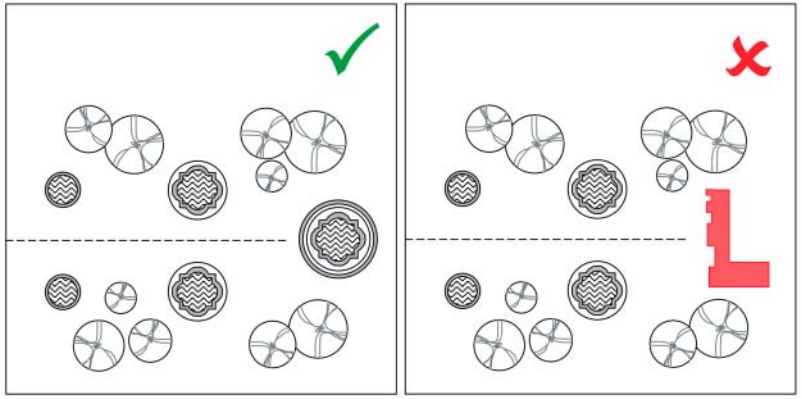

Gradace *– dbát na vrcholný objekt gradace.*

Například podél urbanistické osy parku jsou instalovány kašny; urbanistická osa vede k centrálnímu velkolepému vodotrysku. Obdobný princip platí u gradující zajímavosti vzhledu a významu objektů, z nichž vrcholný objekt je nejvýznamnější a nejatraktivnější. Pozorovatele nemá čekat zklamání v podobě nenaplněného očekávání (např. zdevastovaný objekt s reklamní plochou).

Autor obrázků: M. Blažková

Lépe než uvidět je poznat,

a tak jak je na tom právě to vaše okolí?

POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

- Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR: *Urbanistická koncepce a kompozice v územním plánu.*
- BEČKA, Marek, MAIER, Karel, DODOKOVÁ, Alena. *Hodnoty v koncepci územního plánu* [online]. In: Seminář – Výzkum pro řešení regionálních disparit v České republice. Ataco s. r. o., Ostrava, 2010.
- BENTLEY, Ian et al. *Responsive Environments: A manual for Designers.* London The architectural Press, 1985, 151 s. [online].
- CULLEN, Gordon. *Townscape.* London: The architectural Press, 1961, 315 s.
- ČABLOVÁ, Markéta. *Prostory: průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství*. 1. vyd. Brno: Partnerství, 2013, 123 s.
- Česká komora architektů: *Doporučený obsah kapitoly "Urbanistická koncepce (části týkající se kompozičního řešení)"*
- ČSN 73 4301 Obytné budovy. Český normalizační institut, 2004.
- FIALA, František. *Stati z urbanismu*. 1959
- GABOR, Radim, KLOKOČKOVÁ, Vlasta. *Územně analytické podklady hlavního města Prahy – Příloha 11/11. Pohledový horizont Památkové rezervace v hlavním městě Praze* [online]. Praha: ÚRM, 2008, 48 s.
- GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Boskovice: Albert, 2000, 202 s.
- GEHL, Jan, GEMZØE, Lars. *Nové městské prostory*. Šlapanice: ERA, 2002, 263 s.
- HEXNER, Michal. *Územně analytické podklady hlavního města Prahy. Téma 11.15. Kompoziční osy a průhledy* [online]. Praha, 2007, 38 s.
- HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů: urbanismus do kapsy.* Brno: Host, 2012, 207 s.
- HRUŠKA, Emanuel. *Krajina a její soudobá urbanisace*. Praha: B. Pyšvejc, 1946, 100 s.
- HRUŠKA, Emanuel. *Urbanistická forma, osídlení a plán.* Praha, 1947, 152 s.
- HRUŠKA, Emanuel. *Urbanistická kompozícia II.* Bratislava: Slov. vyd. techn. liter., 1957.
- HRUŠKA, Emanuel. *Vývoj urbanizmu a územného plánovania.* Bratislava: SNTL, 1955, 380 s.
- HRŮZA, Jiří. *Charty moderního urbanismu.* Praha: Agora, 2002, 94 s.
- HRŮZA, Jiří. *Slovník soudobého urbanismu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1977, 341 s.
- HURYCH, Václav a kol. *Sadovnictví 1.* Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1984, 389 s.
- CHING, Francis D. *Architecture: form, space & order*. 3rd ed. Hoboken: Wiley, c2007, xiv, 431 s. ISBN 978-0-471-75216-5.
- Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy. *Pražské stavební předpisy (2014) – s aktualizovaným odůvodněním* [online]. Praha: IPR Praha, 2014.
- JEŽEK, Jiří. *Aplikace městského marketingu v praxi. In: E+M Ekonomie a management, 2010, č. 4, s. 123–134.* [online].
- KAPLAN, Ivan. *Urbanistická kvalita sídel.* In: Pracovní texty přípravného kurzu pro zkoušky zvláštní odborné způsobilosti pro výkon správní činnosti na úseku územního plánování. Praha: ČVUT, 2009, 311 s.
- KAVAN, Ján, TRNKUS Filip. *Urbanistický priestor: grafické spôsoby zobrazovania.* Bratislava: Alfa, 1988, 184 s.
- KMONÍČKOVÁ, Barbora. *Přírodní prvky v obrazu města.* In. Perspektivy území: udržitelné vazby, střety a rozvoj. Praha: ČVUT, 2012, s. 153–163. [online].
- KNOPP, Alfréd. *Vesnice: stavby a krajina mají svůj řád.* 1. vyd. Brno: Ústav územního rozvoje, 1994, 211 s.

- KOUCKÝ, Roman a kol. *Slovník. Návrat k přirozenému jazyku a objasnění základních pojmů Metropolitního plánu* [online]. Praha: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, 2014, 22 s.
- KRÁSNÝ J. *Statě z kompozice obytných souborů.* SA ČSR – ČFVU, 1979.
- KRIER, Léon. *Architektura – volba nebo osud.* Praha: Academia, 2001, 189 s.
- KUČA, Karel. *Ochrana kulturní krajiny z hlediska památkové péče*. In. HRONOVSKÁ, Kateřina – KUPKA, Jiří. Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel [online]. Praha: ČVUT, 2013, s. 79–84.
- KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra. *Principy památkového urbanismu*. Praha: Nakladatelství Jalna, 2000, 104 s.
- KUČOVÁ, Věra. *Kulturní krajina a krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví* [online]. ZPP 68, 2008, č. 4, s. 295-301.
- KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka. *Metody identifikace komponovaných krajin*. In. HRONOVSKÁ, Kateřina – KUPKA, Jiří. Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel [online]. Praha: ČVUT, 2013, s. 12–27.
- KUPKA, Jiří. *Krajiny kulturní a historické* [online]. Praha: ČVUT, 2010, 180 s.
- KUPKA, Jiří. *Prostředky harmonizace urbanistického prostor. Pomůcka k přednáškám pro studenty Fakulty stavební ČVUT.*
- LYNCH, Kevin. *Obraz města: The image of the city.* Praha: Polygon, 2004, 202 s.
- MAIER, Karel. *Názvosloví, příklady metodiky a symboliky užívané pro zpracování regulačních plánů. Regulační prvky* [online]. Praha: ČVUT, 2004. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
- MEDUNA, Vladimír. *Urbanistická kompozice*. Brno: VUT, 1985, 119 s.
- MUŽÍK, Jan. *Kapitola B. Koncepce územního rozvoje ČR: B. 3 Trendy a koncepce územního rozvoje.* [online].
- MÜLLER, Zdeněk. *Brněnské výstaviště: stavba století. Stavební vývoj 1928–2002.* Brno: Veletrhy Brno, 2002, 240 s.
- NAVRÁTILOVÁ, Alena, ROZMANOVÁ, Naděžda. *Principy a pravidla územního plánování.* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2015.
- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: k fenomenologii architektury.* Praha: Odeon, 1994, 218 s.
- OBERSTEIN, Ivo, CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování.* Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z výzkumného úkolu MSM 210000026 „Proměny urbanismu“.
- SADÍLEK, Jaroslav. *Černá Hora. Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce.* [online]. Bystřice nad Pernštejnem: 2012, 124 s.
- SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad.* Brno: ÚÚR, 2012, 111 s.
- ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013, 256 s.
- TODL, Luděk, HEXNER, Michal, NOVÁK, Jaroslav. *Urbanistická kompozice I.* 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1985, 75 s.
- Ústav územního rozvoje v Brně. *Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí.* [online]. Brno a Praha. 2014. Definice některých pojmů byly převzaty z této metodiky, která od 1. 1. 2018 pozbyla platnost.
- VOREL, I. *Kapitola B. Koncepce územního rozvoje ČR: B. 3.3.1.2 Města – krajina.* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2014.
- VOŽENÍLEK, Jiří. *Stavba měst a vesnic: urbanistická příručka*. Brno: VÚVA, 1957, 665 s.
- Vyhláška č. 499/2006 Sb., o dokumentaci staveb, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

- Vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 503/2006 Sb., o podrobnější úpravě územního rozhodování, územního opatření a stavebního řádu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků ve výstavbě, ve znění pozdějších předpisů.
- *Zásady a pravidla územního plánování: Názvosloví*. Brno: VÚVA, 1978.
- ZELENKA, Josef, PÁSKOVÁ, Martina. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Linde Praha, 2012, 768 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- ABZ.cz: slovník cizích slov - on-line hledání [online].
- Agentura ochrany přírody a krajiny ČR [online].
- Česká komora architektů [online].
- Geoportál ČÚZK [online].
- Laboratoř geoinformatiky J. E. Purkyně [online].
- Mapové informační systémy [online]
- Mapy.cz [online].
- Mapy Google [online].
- Moravský zemský archiv v Brně [online].
- Národní inventarizace kontaminovaných míst [online].
- Projekt výzkumu a vývoje NAKI – Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón [online].
- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru [online].
- Územně analytické podklady obce s rozšířenou působností Blansko – úplná aktualizace 2014 [online].
- Územní plán Černá Hora [online].
- Územní plán Poděbrady – Odůvodnění, C.9.2 Popis urbanistické struktury území [online].
- Územní plán Sobůlky [online]
- Virtuální mapová sbírka [online].
- Wikipedie [online].

FOTODOKUMENTACE A OBRÁZKY

Pavla Balabánová, Miriam Blažková, Jan Drbušek, Zuzana Gajdíková, Milada Chroboczková, Ivan Kaplan, Zdeňka Kučerová, Jiří Pokorný, Jiří Rozman, Naděžda Rozmanová, Karolína Pavlínová

DALŠÍ ZDROJE OBRÁZKŮ A FOTOGRAFIÍ

http://architektura.klenot.cz/
http://en.wikipedia.org/
http://mohylamiru.muzeumbrnenska.cz/
http://ozp.plzen.eu/
http://panorama.brno.cz/
http://plzen.cz/
http://trebonsko.ochranaprirody.cz/
http://www.albrechtzvaldstejna.cz/
http://www.archaiabrno.cz/
http://www.batuvkanal.cz/
http://www.brno.cz/
http://www.cs-povodne.eu/
http://www.cyklo-jizni-morava.cz/
http://www.czhops.cz/
http://www.czregion.cz/
http://www.dedictvivysociny.cz/
http://www.dlo-ostrava.cz/
http://www.eu2009.cz/
http://www.gotberg.cz/
http://www.hradrabi.cz/
http://www.hrady-zriceniny.cz/
http://www.jiznicechy.cz/
http://www.jmberlin.de/
http://www.kacina.cz/
http://www.kloboukyubrna.eu/
http://www.lounovicepodblanikem.cz/
http://www.mestojachymov.cz/
http://www.mestokyjov.cz/
http://www.mestyscernahora.cz/
http://www.mesto-kadan.cz/
http://www.mesto-sluknov.cz/
http://www.mesto-trebon.cz/
http://www.mistnikultura.cz/
http://www.nadacepartnerstvi.cz/
http://www.npcs.cz/
http://www.nppodyji.cz/
http://www.npu.cz/
http://www.povetrnik.cz/
http://www.regionboskovicko.cz/
http://www.suburbanizace.cz/
http://www.tic-veseli.cz/
http://www.vyletnik.cz/
http://www.zamekdobris.cz/
http://www.zamekmilotice.cz/

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

k. ú.	katastrální území
M.	měřítko
ORP	obec s rozšířenou působností
ZPF	zemědělský půdní fond

Název publikace:	PRINCIPY A ZÁSADY URBANISTICKÉ KOMPOZICE V PŘÍKLADECH verze 2019
Vydává:	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR Ústav územního rozvoje
Zpracoval:	Řešitelský kolektiv Ústavu územního rozvoje ve spolupráci s odborem územního plánování Ministerstva pro místní rozvoj ČR
Místo a rok vydání:	Praha, Brno, 2019
Vydání:	druhé, aktualizované
Počet stran:	109
Foto na titulní straně:	Černá Hora © Jan Drbušek
Ilustrace na titulní straně:	© Miriam Blažková

ISBN 978-80-7538-209-2 Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
ISBN 978-80-87318-76-8 Ústav územního rozvoje

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
Staroměstské náměstí 6
110 15 Praha 1
Tel.: +420 224 861 111
www.mmr.cz

Ústav územního rozvoje
Jakubské náměstí 3
602 00 Brno
Tel.: +420 542 423 111
www.uur.cz